

Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ – ПРИЛЕП

**МАКРОЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ НА СТРАНСКИТЕ
ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ
СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ
ИНВЕСТИЦИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

Ментор:

проф. д-р Пејковски Јован

Кандидат:

м-р Неновска Николина

СОДРЖИНА

ВОВЕД.....	5
1.СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ-ФАКТОР ЗА РАЗВОЈ ВО СОВРЕМЕНИТЕ ЕКОНОМИИ.....	10
1.1 Странските директни инвестиции- релевантен фактор во развојот.....	10
1.1 Улогата на странски директни инвестиции во современите економии.....	12
1.2.1 Видови на странски директни инвестиции.....	12
1.2.2 Факторска условеност на странските директни инвестиции.....	16
1.3 Значење на странските директни инвестиции за економскиот раст и развој на земјите.....	21
2. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА НА СВЕТСКОТО СТОПАНСТВО И СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ.....	24
2.1. Глобализацијата и економскиот раст на светското стопанство.....	24
2.2. Меѓународно движење на капиталот и странските директни инвестиции во услови на глобализација на светското стопанство.....	30
2.2.1. Мотиви за меѓународно движење на капиталот.....	31
2.2.2. Форми и ефекти на меѓународно движење на капиталот.....	34
2.2.2 Движење на странските директни инвестиции.....	42
3. РЕГИОНАЛНА НАСОЧЕНОСТ И СТРУКТУРА НА СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ.....	50
3.1.Странските директни инвестиции во Европа.....	50
3.2. Странските директни инвестиции во Азија.....	56
3.3. Странските директни инвестиции во земјите во транзиција.....	61
4. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	73
4.1. Обем на странските директни инвестиции во Република Македонија од осамостојувањето.....	73
4.2 Секторска структура на странските директни инвестиции во Република Македонија.....	77

4.3 Регионална определеност на странските директни инвестиции во Република Македонија.....	83
5. СТРАНСКАТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА - ДЕТЕРМИНАНТИ, КАРАКТЕРИСТИКИ И ИМПЛИКАЦИИ ВРЗ ЕКОНОМСКИОТ РАСТ И РАЗВОЈ.....	90
5.1. Општ економски амбиент.....	90
5.1.1 Макроекономска стабилност.....	90
5.1.2 Институционални основи за привлекување на странски директни инвестиции.....	95
5.1.3 Фискална политика.....	103
5.1.4 Монетарна политика.....	106
5.1.5. Социјална политика.....	112
5.1.6 Надворешно – трговска политика.....	116
5.2. Ограничувачки фактори за привлекување на странски директни инвестиции во Република Македонија.....	120
5.3. Ефективност на политиката на Република Македонија за привлекување на странски директни инвестиции.....	122
5.4. Ефекти и влијание на странските директни инвестиции врз економијата на Република Македонија.....	125
5.4.1. Влијание на странските директни инвестиции врз економскиот раст.....	125
5.4.2. Ефектите врз технолошкиот развој и промените на стопанската структура.....	128
6.МОЖНОСТИ И ПРЕПОРАКИ ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА СТРАНСКАТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	133
6. Резултати од анкетни истражувања.....	133
6.2. Можности за привлекување на странски директни инвестиции.....	171
6.3 Препораки за привлекување на странски директни инвестиции.....	173
ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА.....	176
ЛИТЕРАТУРА.....	185

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

СДИ	странски директни инвестиции
M&A	(merger & acquisition) мерџери и аквизиции
БДП	бруто домашен производ
ММФ	Меѓународен монетарен фонд
ЕУ	Европска унија
UNCTAD	Конференција на Обединетите нации за трговија и развој (United Nations Industrial Development Organization)
ЦИЕ	Централна и Источна Европа
ЈИЕ	Југоисточна Европа
СТО	Светска трговска организација
НБРМ	Нродна банка на Република Македонија

ВОВЕД

Современото стопанство го карактеризира процесот на глобализација, со кој се укинуваат препреките во меѓународната економска размена, се интензивираат односите меѓу поединците, организациите и институциите на глобално ниво. Се побрзиот развој на комуникациската и информатичката технологија, како и сè помалите трошоци при размената и укинувањето на вештачките бариери во трговијата и финансиите, овозможуваат поголем обем и брзина на пренос на стоката од едно место на друго, поголемо движење на капиталот и го овозможуваат незапирливиот процес на глобализација. Глобализацијата ја карактеризира сè поголемата економска меѓузависност и поврзаност на земјите и придонесува географските граници и физичката оддалеченост да го изгубат своето значење. Државата ја менува својата улога, владите на државите ги прилагодуваат своите политики со цел привлекување на странски директни инвестиции. Националните економии, условно речено го губат својот национален економски идентитет, така што повеќе не се поставува прашањето дали да се отворат вратите на националната економија за странските ивестиции туку кои мерки и стратегии да се превземат за да се привлечат странските инвеститори.

Државите мора да имаат правилно конципирана макроекономска политика за привлекување на странските директни инвестиции, затоа што нето бенефициите од странските директни инвестиции зависат, покрај од компаративните предности на земјата домаќин и од нејзината економска политика.

Од овие причини во Република Македонија од осамостојувањето до денес се развива политика за привлекување на странските директни инвестиции, нудејќи посебни повластици за странските инвеститори, со која треба да се ускладат националните интереси со деловните интереси и стратегии на странските инвеститори. Сепак, евидентен е фактот дека приливот на странските директни инвестиции е во далеку помал обем од очекуваниот, заради што е неопходно постојано надоградување на макроекономската политика со која ќе се создаде општ економски амбиент и институционални основи за привлекување на странски директни инвестиции. Особено, за да се создаде поволна инвестициска клима во Република Македонија потребно е

преземање на низа мерки од економски и правен аспект, како и спроведување на соодветна фискална, монетрана, социјална и надворешно-трговска политика.

За правилно конципирање на стратегија за привлекување на странски директни инвестиции, секако дека е потребно постојано следење на состојбите со меѓународното движење на капиталот на светско, а посебно на регионално ниво и преку постојана анализа да се отстрануваат ограничувањата и зголемуваат можностите за привлекување на странските директни инвестиции.

Процесите на глобализацијата и меѓународното движење на капиталот, квантификацијата на странските директни инвестиции на светско, регионално ниво и во Република Македонија, како и макроекономската состојба на Република Македонија, се предмет на разработка во оваа докторска дисертација.

Истражувањето на проблематиката во оваа докторска дисертација е поделено во шест делови, покрај воведот и заклучокот.

Во првиот дел од овој труд главниот акцент е ставен на макроекономскиот третман на странските директни инвестиции преку дефинирање на странските директни инвестиции, разработка на видовите и факторската условеност, до значењето на странските директни инвестиции за економскиот развој на земјите.

Влијанието на процесот на глобализација врз економскиот раст на светското стопанство и странските директни инвестиции, како и врз меѓународното движење на капиталот и странските директни инвестиции се предмет на анализа во вториот дел од трудот. Во овој дел од трудот се елаборирани ефектите од глобализацијата врз економскиот развој на светското стопанство и странските директни инвестиции. Секако дека во овој дел на докторската дисертација се истражуваат мотивите за меѓународно движење на капиталот, како и формите и ефектите од меѓународното движење на капиталот.

Третиот дел е посветен на анализа на квантификацијата на странските директни инвестиции во Европа, Азија и земјите во транзиција и ќе придонесе за стекнување сознанија за состојбите со странските директни инвестиции и нивното влијание врз развојот на овие земји. Со компарирањето на состојбите, процесите кои се одвивале во овие земји состојбата со странските директни инвестиции во Република

Македонија од осамостојувањето до денес е цел на истражување во четвртиот дел. Ова истражување изобилува со статистички податоци и треба да даде показатели за големината на странските директни инвестиции во Република Македонија, за структурата, но и за регионалната определеност на странските директни инвестиции во Република Македонија.

Петтиот дел од ова истражување, ја опфаќа макроекономската состојба во Република Македонија. Во почетокот на овој дел е разработена макроекономската стабилност на земјата и општиот економски амбиент во земјата. Потоа се проучуваат институционалните основи за привлекување на странските инвестиции, фискалната политика на земјата и нејзиното влијание врз приливот на странски директни инвестиции. Секако, дека значајно место во овој дел е посветено и на социјалната и надворешно-трговската политика на Република Македонија и нивното влијание врз странските инвеститори. На крајот од петтиот дел врз основа на претходните истражувања се издвојуваат ограничувачките фактори за прилив на странските директни инвестиции, но и ефективноста на политиката на Република Македонија за привлекување на странски директни инвестиции, како и ефектите и влијанието на странските директни инвестиции врз економијата на Република Македонија.

Шестиот дел од овој труд ги содржи резултатите од анкетно истражување кое е спроведено кај странските инвеститори од кои се добиени показатели за предностите и слабостите на макроекономската состојба во Република Македонија. За правилното согледување на состојбите и идните насоки на движење на странските директни инвестиции се спроведе истражување кај компании со минимум 10% на странски капитал како услов за да има третман на странска директна инвестиција. Врз основа на сознанијата од анализата, како и од предлозите на компаниите се дефинираат потребите, проблемите и можностите за унапредување на странските директни инвестиции и се даваат препораки за привлекување на странски директни инвестиции.

Во заклучните согледувања, како завршен дел на докторската дисертација, се елаборирани констатациите и сознанијата во врска со истражуваниот предмет на докторската дисертација, а се прикажани сопствени размислувања и препораки за привлекување на странските директни инвестиции.

Имајќи ја предвид сложеноста и актуелноста на предметот на истражување, во трудот, најпрво, се дава осврт на странските директни инвестиции и глобализацијата на светското стопанство и нивното влијание врз економскиот раст и развој, така што натаму, во текот на истражувањето, можат да се согледа реализирањето на поставените цели.

Определбата за стекнување определени сознанија за состојбите на странските директни инвестиции во развиените земји и земјите кои минале низ процесот на транзиција ја наметнува потребата од примена на индуктивниот и дедуктивниот метод, за утврдување на односите меѓу одделните елементи што влијаат врз вкупните состојби за развој на стопанството.

Секако, за правилна примена и искористување на сознанијата од системски карактер од другите средини, но и од Република Македонија ќе придонесе користењето на компаративниот метод при истражувањето.

Примената на научниот метод ќе се реализира низ објективното собирање, анализирање и интерпретирање на податоците, а тоа исто така, има, свој придонес во процесот на истражување на проблематиката - предмет на овој труд.

Методот на ситнеза е главната алатка во процесот на давање оценка или синтетизирање на прибраните податоци за да се укаже на генералните аспекти што се карактеристични и иманентни на поголемиот број вакви истражувани појави.

Ако се има предвид дека предмет на истражување се и макроекономските аспекти на странските директни инвестиции, тогаш логичен е заклучокот дека со примената на методот на анализа, ќе се дојде до посакуваните резултати при истражувањето. Од друга страна, пак, при обработката на избраната тема се јавува потреба од синтетизирање на одделни појави, а тоа само по себе ја наметнува потребата од примена на синтезата, како метод и во ова истражување, додека компаративниот метод својата примена ја најде при споредбата на условите во Република Македонија и дел од останатите земји, за што е одвоен посебен простор во истражуваната проблематика.

Целосната примена на претходно споменатите методи е предуслов за утврдување на проблемите што заинтересираните странски инвеститори ги одвркаат

од намерата за инвестирање во Република Македонија. Истовремено тоа ќе даде можност за нудење препораки и насоки за изградување на макроекономска политика на Република Македонија која ќе резултира со зголемување на странските директни инвестиции и побрз економски развој на Република Македонија.

1.СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ-ФАКТОР ЗА РАЗВОЈ ВО СОВРЕМЕНИТЕ ЕКОНОМИИ

1.1 Странските директни инвестиции- релевантен фактор во развојот

Странските директни инвестиции според дефиницијата на ММФ, која е прифатена и од ОЕЦД “се категорија на меѓународни инвестиции која ја отсликува целта на резидентната фирма од една економија (странскиот директен инвеститор) да стекне долгорочен интерес во фирма која е резидент во друга економија”. Странските директни инвестиции според статистичките конвенции на ММФ се случуваат кога резидентите на една земја стануваат сопственици на 10 или повеќе проценти од некое претпријатие во друга земја, со што се стекнуваат и со право на учество во контролата на тоа претпријатие.

Порастот на глобализацијата и либерализацијата ја зголеми потребата од попродуктивни активности, односно потребата од производство на добра и услуги кои ќе можат да ја издржат конкуренцијата и да опстојат на пазарот. За поголемиот број земји странските директни инвестиции се важен елемент за активирање на сопствените потенцијали и пристап до најсовремената технологија, а како главни носители на странските директни инвестиции се мултинационалните корпорации.

Мултинационалните корпорации располагаат со најсовремените достигнувања на науката и техниката, со модерни методи на организација на производството, управувањето, маркетингот, финансирањето, поседуваат огромни капитални и имаат поголема економска моќ од многу земји. Мултинационалните корпорации даваат голем придонес за економскиот развој на светското стопанство, но и на земјите во кои инвестираат. Според Werner Veag специфичните користи од директните инвестиции на мултинационалните корпорации се:

- Мултинационалните корпорации овозможуваат трансфер на напредната технологија, и притоа развиваат нови индустриски сектори за релативно кратко време.
- Покрај техничко технолошкото know-how, мултинационалните корпорации донесуваат и нова организациона и административна технологија.

- Директните инвестиции од странство овозможуваат отворање на нови работни места и намалување на невработеноста. Исто така, мултинационалните корпорации придонесуваат за подобрување на квалитетот на работната сила, преку обука на директните производители и административните работници.

- Мултинационалните корпорации индиректно поволно влијаат и врз технологијата и организацијата на производството на локалните фирми

- Во периодот, непосредно по директното инвестирање на мултинационалната корпорација со интензивна супституција на увозот се намалува дефицитот во платниот биланс. Во многу земји, кои се традиционални извозници на еден или неколку производи, мултинационалните корпорации со своите нови производствени програми вршат диверзификација на извозната програма.

Од овие причини веќе не се поставува прашањето дали да се отворат вратите на националната економија за странските вложувачи туку кои мерки, стратегии и активности треба да се преземат за привлекување на мултинационалните корпорации.

Државите кои сакаат да ги привлечат мултинационалните корпорации да инвестираат во нивните стопанства треба да имаат правилно конципирана макроекономска политика за привлекување на странските директни инвестиции. Според John D.Dunning нето бенефициите од директните странски вложувања во земјите домаќини зависат од видот на инвестиции, условите под кои се реализирани, постојните компаративни предности на земјата домаќин и нејзината економска политика.

Иако за правецот на влијанието и односот на странските директни инвестиции и економскиот раст сеуште не постои консензус, сепак обемна емпириска литература констатира дека странските директни инвестиции се катализатор на економскиот развој и дека позитивно влијаат врз економскиот раст и зголемувањето на вкупниот износ на расположив капитал. Користењето на странските инвестиции овозможува надоместување на домашното штедење, без зголемување на степенот на задолженост. Преку СДИ земјата го обезбедува потребниот капитал, современа технологија, а има и пристап до меѓународните пазари за извозните производи, ја зголемуваат конкуренцијата помеѓу фирмите, ја зголемува продуктивноста, создаваат современ менаџмент кој не останува само во странските фирми туку може да се пренесе и во

домашните фирми. Странските директни инвестиции може да иницираат и појава на нови економски дејности и да го поттикнат економскиот развој.

1.1 Улогата на странски директни инвестиции во современите економии

Континуираниот процес на глобализација предизвика да се смени ставот кон странските директни инвестиции и нивната улога за развојот на земјата. Повеќе не се гледа со сомнеж кон странските инвеститори, туку се создаваат услови за привлекување на странските директни инвестиции, кои во поширока смисла на зборот ги подразбираат сите вложувања на странски правни и физички лица во стопанските активности на една земја. Сепак, кој вид на странски директни инвестиции и во кој обем ќе биде инвестиран во одредена земја зависи од низа фактори.

1.2.1 Видови на странски директни инвестиции

Поделбата на странските директни инвестиции може да се изврши спрема разни критериуми. Како основни облици на странски директни инвестиции се сметаат:

- Основање на ново претпријатие (*greenfield инвестиции*) кога странскиот инвеститор гради нови производни капацитети со 100% сопственост на странскиот инвеститор
- Стекнување на мнозински удел во сопственоста на веќе постоечко претпријатие, со купување на претпријатие, купување на акции или директно купување на сопственичкиот удел-спојување и аквизиција *merger & acquisition*
- Заедничко вложување со домашните фирми од земјата примател –*joint venture*

Светска банка врши класификацијата на странските директни инвестиции спрема мотивот за инвестирање, што е мошне корисно затоа што поедноставно е да се одредат целните групи на инвеститори. Спрема оваа поделба постојат:

- *Инвестиции кои бараат ресурси* (инвестиции кои бараат природни ресурси како руди, суровини или земјоделски производи и инвестиции кои бараат ефтина и обучена работна сила)
- *Инвестиции кои бараат пазари* (инвестиции кои доаѓаат на пазари каде увозот на одредени производи е висок, инвестиции кои го следат движењето на

своите купувачи-големите компании и инвестициите кои ги следат трендовите на пазарот и ангажираат локални добавувачи)

- **Инвестиции кои бараат зголемување на продуктивноста на производството** што подразбира рационализација на производството или поврзување на производните операции со други компании со цел смалување на трошоците и/или специјализирано производство
- **Инвестиции кои бараат постоечки капацитети** како би ги задржале и промовирале долгорочните цели на својата компанија (тие се насочени пред се кон приватизација и аквизиција, затоашто со купување на постоечки компании ја задржуваат производната програма и постоечкиот пазар)

Поделбата на странските директни инвестиции може да се изврши и на други начини, сепак важно е да се знае дека секоја компанија има различни причини при донесувањето на одлуката каде и како ќе инвестира. Дали една компанија ќе одлучи да вложи капитал во една земја зависи од многу фактори, а пред се од проценката на профитот кој може да го оствари, долгорочноста на работењето, но и спремноста на земјата домаќин да го прифати, забрза и олесни работењето.¹

Постојат три главни категории на странски директни инвестиции:

- **Equity капитал** кој претставува вредност на инвестицијата во акции на претпријатие во странство. Сопственичкиот влог од 10% или повеќе обични акции со право на глас во акционерско друштво или соодветен еквивалент во неакционерско друштво, вообичаено се смета како граница за контрола на активата.

Оваа категорија ги вклучува и аквизициите, greenfield инвестициите (создавање на нови капацитети) и browfield инвестициите (купување на веќе постоечки магацини, хали, канцелариски простории, делови на градежно земјиште кои се загрозени со поранешно користење, се запустени, повеќе не се користат, може да создадат проблеми со загаденоста, се наоѓаат во изградено убрано подрачје и кои бараат инвестиции како би биле вратени на поквалитетно користење). Спојувањата и аквизициите се важен извор на странски директни инвестиции за развиените земји, иако нивниот релативен удел значително варира.

¹ Димитријевиќ, М., Стране директни инвестиции, СИЕПА, Београд, 2000 стр. 12

- **Реинвестирана добивка (профит)** се приходите на афилијациите кои не се распределени во дивиденда и не се вратени назад во матичната компанија и се претпоставува дека задржаниот профит се реинвестира во афилијациите. Оваа категорија претставува и до 60% од излезните инвестиции за земјите како што се САД и Велика Британија.
- **Останат капитал** е категорија која се однесува на краткорочни и долгорочни позајмици и заеми помеѓу матичната фирма и афилијациите. Останатиот капитал ги вклучува краткорочните и долгорочните заеми, трговски кредити, финансискиот лизинг и сл.

Постојат повеќе причини зошто операциите на мултинационалните компании се поприродни во индустриските гранки кои произведуваат во споредба со услугите, од кои повеќето може да се сведат во две широки категории. Прво постојат причини кои го истакнуваат значењето на **вертикалните странски директни инвестиции**, во чии рамки претпријатието ги лоцира различните фази од своето производство во различни земји. Овој тип на инвестиции по правило се разгледува како резултат на различните инпут трошоци во различните земји.

Мултинационалните корпорации кои се вклучени во екстрактивните индустриски гранки каде расположливоста со природни ресурси е концентрирана во неколку земји претставува очигледен пример. Друг случај е кога претпријатието лоцира некои работно интензивни фази од својот ланец на производство во земји со евтина работна сила, додека во исто време лоцира производни фази кои зафаќаат значаен обем на човечки капитал во земјите каде што висококвалификуваната работна сила е релативно расположлив фактор на производство. Поинку речено, претпријатието во обид да ги минимизира трошоците на производство, поставува производни целини во неколку земји и ја користи трговијата како начин да го задоволи пазарот за посебни производи (вклучувајќи инпути на посебни пазари).

Друга голема категорија на предности за мултинационалните операции произлегува од **хоризонталните странски директни инвестиции** каде сличните облици на производни активности се лоцираат во различни земји, односно кога компанијата го лоцира производството на еден или повеќе слични производи во различни земји. Мотиви за овој вид на инвестиции се на пример: транспортните трошоци за производство кои можат да го направат локалното производство

попрофитабилно; некои производи бараат да се произведуваат во близината на потрошувачите; локалното производство може полесно да се прилагоди на локалните производни стандарди и локалното производство има подобри информации за локалната конкуренција.²

Иако вообичаено е тврдењето дека само после неколку години од странската инвестиција не можно да се разликуваат странските директни инвестиции спрема начинот на влез, сепак во моментот на иницијалната инвестиција разгледувано на краток рок земјите- приматели во одредени аспекти имаат повеќе корист од grinfeld инвестиции отколку од другите инвестиции. Оваа предност спрема светскиот извештај за инвестиции можат да се аргументираат на следен начин (World Investment Report,2000,str.160-161)

- Двата начини на влез на странски директни инвестиции и донесуваат странски капитал на земјата домаќин, но финансиските средства обезбедени преку M&A (merger & acquisition) не доведуваат до зголемување на вредноста на капиталот, додека тоа редовно се случува во случајот на grinfeld инвестициите. Но во случаите кога некоја локална фирма е во големи потешкотии и затворањето и е единствена реална алтернатива, прекуграничното спојување или аквизицијата може да одигра улога на “спасител,,.
- Мала е веројатноста дека странските директни инвестиции низ спојување и припојување ќе обезбедат трансфер на посовремена или подобра технологија/знаење отколку што тоа би било случај во grinfeld инвестициите. M&A можат директно да доведат до намалување или затворање на локалното производство или на функционални активности (на пр.истражување и развој) или до нивно преселување во склад со корпоративната стратегија на купувачот.
- Странските директни инвестиции преку M&A не доведуваат до отворање на нови работни места при влезот во земјата. Тие можат да доведат до отпуштања од работа, макар што во случај кога фирмата би одела во стечај може да се случи и да се зачуваат работни места. Наспроти тоа при влез на grinfeld странските директни инвестиции во земјата задолжително доаѓа до отворање на нови работни места и во секој случај овој вид на инвестиции има најголемо влијание врз вработеноста

² Ковачевиќ,Р.,Облици и механизми страних улагања,Универзитет БК,Београд,200,стр.24

- Странските директни инвестиции преку M&A можат да ја зголемат концентрацијата и да доведат до монопол. Сепак можно е овие инвестиции и да ја зголемат конкурентноста доколку се превземе фирма која инаку би банкротирала. Grinfeld инвестициите по дефиниција го зголемуваат бројот на претпријатијата и при влезот не ја зголемуваат пазарната концентрација.

Една од главните дилеми на инвеститорите е видот на инвестицијата во дадена земја, односно дали да се инвестира во постоечка фирма или да се основа нова фирма, а врз надминувањето на оваа дилема делуваат многу фактори.

1.2.2 Факторска условеност на странските директни инвестиции

Водејќи се од основниот мотив максимизирање на профитот, но и дополнителниот мотив сигурноста на вложувањето, странските инвеститори пред да ја донесат одлуката за локацијата на инвестирање вршат детални анализи и испитувања на окружувањето, а ја избираат земјата која ќе им овозможи остварување на најголем профит со најмал ризик.“Доколку ризиците се поголеми, странскиот партнер може да биде привлечен само со висок профит. Токму од тие причини земјите во развој и транзиционите земји се принуден да даваат посебни поволности за странските инвеститори, притоа водејќи сметка трошокот што го прави државата да биде помал од добивката што ќе ја има од странската инвестиција,³

Странските директни инвестиции вообичаено се насочуваат кон земјите во кои е можно да се комбинираат предностите на сопственоста (ownership advantages) со предностите на локацијата (local specific advantages) во одредена земја (UNCTAD 1998)⁴. Странските инвеститори при оценувањето на профитот и ризикот од инвестирање пред донесување на одлука за инвестирање анализираат низа фактори кои ја одразуваат комплетната стабилност на земјата: политичка, економска и правна сигурност, големината на пазарот, географската локација, расположивоста на човечки и природни ресурси. Во зависност од аспектот на вложувањето: мотивот на вложувањето (барањето на нови пазари, ресурси или поголема ефикасност), типот на инвестицијата (греенфилд или во постоечка фирма), секторот во кој се вложува (производство или услуги) и големината на инвеститорот, како и специфичните

³ Снежана Делевска, Министерство за финансии, билтен 03-04/2006

⁴ Dunning(1993) , преземно Н.Груевки, Кон излезот , странските директни инвестиции економскиот развој и вработеноста, 1992

фактори на локацијата во која се вложува, делуваат различни детерминанти во различни случаи.

Детерминантите кои делуваат кога странските инвеститори *бараат нови пазари* со цел постигнување на економија на обем на веќе развиеното производство се големината на локалниот пазар, куповната моќ на населението, стапките на раст на пазарот, преференциите на купувачите и структурата на домашниот пазар.

Кога мотивот на странските инвеститори е *барањето на ресурси* тогаш детерминанти се цените на суровините, цените на работната сила, физичката инфраструктура (патишта, железница, пристаништа, телекомуникации, енергија) како и нивото на технолошкиот развој.

Доколку пак мотивот на странските инвеститори е *зголемување на ефикасноста*, странските директни инвестиции се детерминирани од можноста за зголемување на конкурентноста, преку пониски трошоци на производство и целокупното работење. Детерминантите на странските директни инвестиции кои се мотивирани од повисока ефикасност, всушност се комбинација од детерминантите на претходно наведените два типа на инвестиции.

Сепак, заради комплексноста на СДИ како економска категорија, која зависи од многу фактори чие релативно значење се менува во зависност од промената на економското окружување, се смета дека факторите кои влијаат врз СДИ се менуваат со текот на времето- исто како што се менуваат економските услови во земјата домаќин и меѓународното окружување (UNCTAD 1998).

Меѓународното општо окружување го сочинуваат ***економски, технолошки, политичко-правни и социолошко културни фактори*** во чии рамки постојат варијабилности кои создаваат промени на окружувањето ⁵.

При анализата на окружувањето на потенцијалната земја домаќин странските инвеститори како најважни *економски фактори* ги сметаат : економскиот систем, основните економски индикатори, постојната инфраструктура, матернатата и фискалната политика. Стабилноста на националната економија и поволното бизнис окружување позитивно влијаат врз одлуката за инвестирање во одредена земја.

⁵ Д-р Бобек Шуклев, д-р Љубомир Дракулевски, Стратегиски ментмент, Скопје 2011

Странските инвеститори нема никогаш да се одлучат да инвестираат во нестабилното стопанство со нестабилната национална валута, неконзистентаната монетарна и фискална политика и со висока стапка на инфлација.

Технолошките фактори произлегуваат од различната комбинација на опрема, знаење и вештини, а како фактори од посебен интерес за странските инвеститори се: расположивите енергетски суровини, информативната инфраструктура, оспособеноста на работната сила, законската заштита на индустриската сопственост и сл. Изградената сообраќајна и телекомуникациска инфраструктура, изградените пазарни институции, правна инфраструктура, особено при заштитата на интелектуалната и индустриската сопственост, а секако и образованата работна сила мобилна и адаптивна за нови технологии и нови технолошки и организациски процеси, се битни елементи кои позитивно делуваат на одлуката за инвестирање на странските инвеститори.

Политичко-правните фактори произлегуваат од политичкото окружување на земјата кое влијае врз креирањето на законите, а во овие фактори влегуваат: стабилноста на владата, регулирање на трговијата, надворешната политика и правниот систем. Политичката стабилност на земјата потенцијален домаќин на странски директни инвестиции е од особено значење и позитивно делува на развојот на земјата и привлекување на странски капитал, затоа што странските инвеститори скоро никогаш не доаѓаат во нестабилни и турболентни подрачја. Политички нестабилните земји привлекуваат шпекулативен капитал, кој заради зголемениот ризик очекува брза и голема заработувачка.

На крај анализата на меѓународното окружување завршува со анализа на *социо-културните фактори* со посебно внимание на навиките и обичаите, моралните норми, стилот на живеење, ставот спрема странците и социјалните институции. Разликите во културата помеѓу народите влијаат на организацијата на човековите активности, зарадишто треба да се креира широко прифатен концепт на различности во деловната практика.

Наведените фактори, всушност ги детерминираат ризиците со кои може да се соочат странските инвеститори, а кои можат да се идентификуваат како макроекономски ризици, политички ризици и ризик од конкуренција. Колку ризиците од вложувањето се поголеми толку треба да биде поголема и профитната стапка и

обратно. Во обид да ја зголемат профитната стапка и да ги намалат ризиците на странските инвеститори, земјите често им даваат посебни поволности на странските инвеститори, како користење на даночни стимулации, финансиски субвенции и регулаторни повластици. Ваквите стимулации неможат да бидат супститут на создавање на поволна општа бизнис клима, но можат да ја надополнат добрата инвестициска клима или да бидат компензација за утврдени неперфектности на домашниот пазар кои неможат да се решат на друг начин.

Стимулациите кои се даваат за привлекување на странски директни инвестиции по дефиниција се “мерки кои се дизајнираат со цел да се влијае врз големината, локацијата или индустријата на инвестицискиот проект преку влијание врз неговите релативни трошоци или промена на ризикот поврзан со тој проект, преку мерки кои не им се расположиви на соодветните домашни инвеститори”⁶, заради што со право може да се каже дека стимулациите воглавно се од дискриминаторски карактер.

Стимулациите општо се класифицирани во три категории: фискални стимулации, финансиски стимулации и регулаторни стимулации.⁷

Фискалните стимулации според бројни студии се најкористениот вид на стимулации, особено во земјите кои се надвор од ОЕЦД и немаат потенцијал за финансиски стимулации. Како најчесто користени фискални стимулации се сметаат:

- Намалена стапка на корпоративен данок (даночни ослободувања за новоформирани фирми за одреден период, намалена стапка на данок на корпоративен профит, специјални зони со даночни привилегии т.н. слободни економски зони)
- Стимулации за капитални вложувања (отписи на данок во висина на капиталните вложувања најчесто во форма на забрзана амортизација, даночни кредити за капитални инвестиции, намален данок за реинвестирана добивка или даночен кредит за реинвестирана добивка)
- Намалени трошоци во прекуграничните операции (намалена стапка на данок за профитот кој ќе се трансферира надвор од земјата, редуцирани царински стапки,

⁶ ОЕЦД, 2003 “Checklist for Foreign Direct Investment Incentive Policies” www.oecd.org

⁷ Никола Груевски, “Кон Излезот, странските директни инвестиции, економскиот развој и вработеноста, 2007

пониски стапки на персонален данок и социјални придонеси за вработените во странските фирми)

- Други даночни стимулации (како селективно намалување на данокот на промет и ДДВ за странските инвестиции, повластени стапки за данок на имот)

Финансиски стимулации се политики кога земјата нуди насочени стимулации во случаи кога земјата е перципирана како помалку конкурентна (пример, заради делумна политичка нестабилност или понизок степен на развој во однос на конкурентите). Елементите кои најчесто се предмет на договор со инвеститорите се:

- Инфраструктурни субвенции (обезбедување на бесплатна инфраструктура за странските инвеститори)
- Обука за вработените (со државни субвенции се финансира обуката и преквалификацијата на работниците со што значително се намалуваат иницијалните трошоци на странските инвеститори)
- Административна помош (државните агенции им помагаат на странските инвеститори во добивањето на разни дозволи потребни за започнување и извршување на бизнисот, по намалени цени или бесплатно)
- Привремено субвенционирање на платите (привремено покривање на дел од трошоците за плати на вработените,)
- Кредити на инвеститорите (преку одобрување на “меки заеми“ со супсидирана каматна стапка за странските инвеститори, или пак намалување на трошоците преку издавање на гаранции за кредити)
- Реален имот (продажба на локален или државен имот на странски инвеститори по супсидирани цени, иако многумина ја сметаат за “нултрошкова” мерка за државата во случај кога земјиштето претходно не било издавано или користено)
- Партиципација во трошоците (покрај помагањето на инвеститорите да ги намалат иницијалните трошоци, во одредени случаи земјите им даваат и подолгорочна поддршка преку партиципација во трошоците на фирмата за маркетинг и развој, па дури во одредени случаи и преку партиципација и во оперативните трошоци)

Покрај земјите во развој финансиски субвенции даваат и земјите со развиена економија, но основната карактеристика на финансиските стимулации кои ги даваат развиените земји на странските инвеститори е дека тие се даваат исклучително за нови инвестиции, односно за отворање на нови производни капацитети.

Регулаторните стимулации се мерки кои овозможуваат повластен третман во однос на она што го пропишува постоечката домашна регулатива во одредени области и најчесто се манифестираат во олеснување на еколошките, социјалните и слични стандарди и воглавно се однесува за специфични сектори во земјите во развој.

Давањето на посебни поволности на странските инвеститори предизвикува трошоци за земјата домаќин и затоа тие се оправдани до степен додека користа од странските директни инвестиции е поголема од трошоците што ги прави државата.

1.3 Значење на странските директни инвестиции за економскиот раст и развој на земјите

Странските директни инвестиции имаат големо значење и позитивно делуваат врз економскиот раст и развој на земјите. Емпириските истражувања го потврдуваат позитивното влијание на странските директни инвестиции врз економскиот раст и развој на земјите приматели. Емпириските истражувања на Finndlay (1978) уште кон крајот на 1970-тите години, укажале дека придонесот на странските директни инвестиции за економскиот раст оди преку “дифузија на знаење“ на домашните фирми со понапредна технологија и подобри менаџерски практики, а Blomstorm and Kokko (2002) на примерот на 78 земји во развој констатирале дека технолошкиот прогрес и преносот на знаења се механизми преку кои странските директни инвестиции го стимулираат економскиот развој.⁸

Иако непостои консензус околу поврзаноста на странските директни инвестиции и економскиот раст, поновите емпириски истражувања го покажуваат позитивното влијание на странските директни инвестиции врз технолошката конвергенција. Од истражувањата направени кон крајот на 80-те и почетокот на 90-те врз основа на оценките на т.н. Баррова регресиска еднаквост на растот за голем број на земји⁹, може

⁸ Превземено од Никола Груевски, Кон излезот, странските директни инвестиции, економскиот развој и вработеноста, 2007

⁹ Barrdz, F. Bradledz, J. (1997) FDI end Trade: The Irish Host-Countrdz Ehperience, The economic journal, 107 (445)

да се заклучи дека брзиот раст, помеѓу другото, е поврзан со високото штедење и инвестициите во човекови и физички капитал, добро образована работна сила, а поради тоа и со можноста за премостување на технолошкиот јаз спрема земјите кои (што се однесува до тоа) се во предност. Со оглед на фактот дека странските директни инвестиции не подразбираат само меѓународен трансфер на капитал, туку вклучуваат и трансфер на технологија, странските директни инвестиции се особено значајни и влијаат врз порастот на продуктивноста и долгорочниот економски раст во земјите приматели. Впрочем, странските директни инвестиции на мултинационалните корпорации се сметаат за еден од каналите преку кои земјите во развој добиваат пристап до најмодерните технологии, чија дифузија има важна улога за економскиот раст. Земјите во развој може да произведуваат исти добра, како и развиените земји, но со застарена технологија или воопшто да не произведуваат, а и кога располагаат со иста технологија може помалку ефикасно да ја искористуваат заради недостаток на вештини и способности. Позитивен ефект од странските директни инвестиции може да се оствари само доколку земјата примател има капацитет и мотив да инвестира во апсорбирањето на странските технологии и искуства и доколку располага со квалитетен човечки капитал. Токму затоа, ефектот од странските инвестиции врз економскиот раст не е ист во сите земји и во сите ситуации.

Земајќи го во предвид значењето на инвестициите за економскиот раст и развој, многу е важно да се утврди влијанието на странските директни инвестиции. Не секогаш странските директни инвестиции позитивно делуваат врз инвестициите. Доколку странските директни инвестиции се во сектор во кој веќе постои конкуренција меѓу домашните претпријатија, тие може да доведат до конкурентска борба чии последици се намалување на залихите и одложување на инвестициите, па дури до излегување на некои претпријатија од секторот. Тоа може да ги намали вкупните инвестиции во тој сектор, па на тој начин и во целото стопанство. Но ако странските директни инвестиции влегуваат во нов сектор, постои голема можност вкупните инвестиции да се зголемат.¹⁰

Позитивното влијание на странските директни инвестиции врз вработеноста и надворешната трговија, а со тоа и на економскиот раст на земјите, е повеќе изразено кај извозно ориентираните земји, отколку кај земјите кои развојот го базираат врз

¹⁰ Agosin, M.R. and Mayer, R. (2000) Foreign Investment in Developing Countries: Does it Crowd in Domestic Investment? UNCTAD Discussion Paper, br. 146

политики на супституција на увозот. Доколку преовладува комплементарност на странските директни инвестиции и извозот, странските директни инвестиции ќе предизвикаат зголемување на вработеноста и повољна состојба на надворешно-трговскиот биланс и вработеноста. Обратно доколку постои супститутивност на странските директни инвестиции и извозот, вработеноста во извозниот сектор преотстапува место на вработеноста во секторот економија на земјата примател.

Иако во емпириската литература се среќаваат и мислења кои се скептични во однос на значењето и позитивното делување на странските директни инвестиции врз економскиот раст на земјата примател, мнозинството на емпириски истражувања, а и меѓународните финансиски институции како ММФ и Светска банка, го потврдуваат позитивното делување на странските директни инвестиции врз економскиот раст и развој. Консквентно, владите на земјите во развој придаваат големо значење на странските директни инвестиции и сметаат дека тие не само што позитивно делуваат туку се неопходни за остварување на диманичен развој, што предизвика остра конкуренција меѓу земите во развој во донесувањето на мерки за привлекување на странски директни инвестиции.

2. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА НА СВЕТСКОТО СТОПАНСТВО И СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ

2.1. Глобализацијата и економскиот раст на светското стопанство

Глобализација, како процес на економска и политичка интеграција, процес кој се вовлекол во сите пори на општествениот живот е од суштинско значење за економскиот раст за светското стопанство. Брзиот развој на комуникациската и информатичката технологија, кои овозможуваат поголем обем и брзина на преносот на стоката од едно место на друго со намалени трошоци при размената, од една страна и укинувањето на вештачките бариери во трговијата и финансиите, од друга страна го овозможуваат процесот на глобализација. Во процесот на глобализација доаѓа до се поголема економска меѓузависност и поврзаност на земјите, географските граници и физичката оддалеченост го губат своето значење, а националните економии, условно речено го губат својот национален економски идентитет. Меѓународните пазари ги истиснуваат националните пазари, светот постанува глобален, единствен пазар, државата ја менува својата улога, владите на државите ги прилагодуваат своите политики со цел смалување на бариерите за движење на стоките, капиталот и услугите, а корпорациите ги менуваат своите деловни стратегии.

За историскиот развој на глобализацијата постојат несовпаѓања и разлики кај многу економисти и аналитичари. Така, спрема одредена група на економисти развојот на процесите на глобализацијата може да се подели во три големи фази. Првата фаза на глобализацијата го опфаќа периодот од 1870-1914 година, втората фаза периодот од 1950-1980 година, а третата или сегашната фаза на глобализацијата може да се рече дека почнала отприлика во 1980 година и ако поимот глобализација пред 1980 години речиси да беше непознат, денес тој поим се користи многу често со цел да се објаснат промените кои го зафатиле општеството во целост.

Без оглед на разликите кај авторите кои се вклучени во општата дебата за глобализација се покажа исправно Гиденсовото забележување од почетокот на 90-те години на минатиот век според кое глобализацијата е термин кој мора да заземе клучно место во лексиконот на општествените науки.

Многу често поимите глобализацијата, глобалност и глобализам се користат како синоними. Меѓутоа ваквото сфаќање на овие термини се повеќе го доведува во прашање и нивното разликување и ја проширува теоретската рамка за анализа на глобалните општествени движења. Во извесна смисла овие поими се хиерархиски подредени спрема обемот. Глобализацијата е најширок поим, глобализмот среден а глобалноста најтесен. Глобалноста претставува одреден-достигнат степен на глобализмот, а глобализацијата е динамички поим кој го надминува степенот на меѓуповрзаност на кој упатува глобализмот и ги опфаќа и оние процеси кои се анти-глобалистички насочени, но имаат глобална рамка.

Во таа смисла глобализацијата треба да се разликува и од универзализацијата, хомогенизацијата или слични поими кои упатуваат на одреден замислен или посакуван поредок кој што ќе се оствари во поблиска или подалечна иднина.

Секој автор кој што се зафатил со разработка на феноменот глобализација дал своја дефиниција или барем рамковно определување на глобализацијата. Сепак, за глобализацијата не постои општо прифатена дефиниција, иако, како што истакнува Бранко Миланович во својот труд "Глобализација и ми", некогаш е корисно да се започне со дефиницијата. Секако дека постојат повеќе и помалку влијателни дефиниции, поопшти и поспецифични, апстрактни и конкретни, меѓутоа не постои единствен поглед и општо прифатена дефиниција за тоа што е глобализација. Причината за тоа е комплексноста и мултидимензионалноста на самиот феномен, како и мноштвото погледи со кои тој комплексен феномен може да се разгледува.

Според Dejvid Held, ако се анализираат различните пристапи и мислења на многуте автори кои се занимавале со феноменот глобализација, ќе се констатира дека постојат главно три општи правци на мислења во рамките на кои е можно да се разликуваат многу подваријанти.

На првиот правец припаѓаат оние автори кои сметаат дека поимот глобализација е мит, односно идеолошка маска со која се прикрива вистинскиот процес на трансформација на светскиот капиталистички систем. Во таа насока, вреди да се истакне погледот на Immanuel Wallerstein кој тврди дека глобализацијата во стварност е огромно неразбирање на современата реалност која што ни е наметната од страна на моќните групи. Глобализацијата по негово мислење води кон игнорирање на

вистинските прашања и погрешно разбирање на вистинската криза во која светот денес се наоѓа. Меѓу авторите на оваа група припаѓаат сите оние кои од различни причини глобализацијата ја сметаат за мит, а меѓу нив посебна група претставуваат авторите на традиционалната школа на меѓународните односи кои инсистираат на значењето на националната држава како клучен актер во меѓународните односи и за кои глобализацијата во најдобар случај значи интернационализација. Покрај нив, на оваа група припаѓаат и авторите кои докажуваат дека глобализацијата не е феномен затоа што е слична на интеграцијата на светската економија и во претходното време посебно периодот од крајот на 19 и почетокот на 20 век. За оваа група автори во литературата се користи терминот скептици. Во групата на автори од овој правец покрај Wallerstein, може да се спомене и Бурдије според кој ”Глобализацијата е еден снажен мит во потполно значење на зборот, еден моќен дискурс, една силна идеја, една идеја која има општествена сила која ја постигнува верувањето”¹¹

Вториот правец го сочинуваат авторите кои ја нагласуваат ширината, длабочината и интензитетот на промени кои што се случиле во досегашното време во областа на општествениот живот. Со оглед дека овие промени го зафатиле целиот свет, тие овој сет на промени го нарекуваат глобализација. Разликите кои што постојат помеѓу авторите на овој правец се однесуваат како на различни методолошки пристапи така и на идеолошки разлики. Авторите од оваа група се нарекуваат хиперглобалисти, а основната разлика помеѓу нив, спрема Stephen Castels би можела да се изрази со термините “позитивни” или “негативни” хиперглобалисти. Stephen Castels смета дека позитивните хиперглобалисти главно се неолиберали кои го бранат глобалниот пазар и веруваат дека тој придонесува за оптимален економски раст, како и за зголемување на животниот стандард, додека негативните хиперглобалисти главно се сконцентрирани во радикалните и неомарксистички интелектуални кругови и ги нагласуваат негативните последици од глобализацијата како што се: невработеноста, социјалната поделеност, конфликтите итн. Во овој правец има автори кои инсистираат на класичните теоретски концепти, пред се на теоријата на модернизација, но и на класичниот марксистички пристап, кои поимот глобализација го сфаќаат како постојан процес на технолошки напредок и универзализација од една страна, и продолжение на империјализмот, односно колонијализмот од друга страна. Во рамките на овој правец

¹¹ Преземено од: Globalizacija- Pro et Contra [http://: csg.org.yu/globalizacija-sta.htm](http://csg.org.yu/globalizacija-sta.htm)

можеме да ја издвоиме дефиницијата на Khor за кого: “Глобализацијата е она што ние во Третиот свет со векови го нарекуваме колонизација”¹²

На крајот третиот правец кој во теоретска смисла е најразвиен го сочинуваат авторите кои ги поврзуваат фактите за да го прифатат поимот глобализација како концепт со кој најдобро можат да се опишат глобалните односи и процеси од крајот на 20 и почетокот на 21 век. Авторите од овој правец, за разлика од скептиците, глобализацијата ја прифаќаат како факт, а не како мит. Исто така, припадниците на овој правец се разликуваат и од хиперглобалистите кои глобализацијата ја сметаат за совршена состојба и стабилен поредок, затоа што глобализацијата ја сметаат за противречен процес истакнувајќи ги тензиите кои постојат во современиот свет. Од припадниците на овој правец може да се издвојат: Friedman Thomas кој за глобализацијата ја дава дефиницијата: “Глобализацијата е незапирлива интеграција на пазарот, националните држави и технологија, во досега незабележан степен, што им овозможило на поединците, корпорациите и националните држави своите активности да ги прошират низ светот побрзо, подлабоко и поевтино отколку досега.... Глобализацијата значи ширење на слободниот пазар на капитализмот на готово секоја земја во светот”¹³, Долан: “Глобализацијата упатува на процесот на постепена елиминација на економските граници со истовремен пораст на меѓународната размена и транснационалните интеракции”¹⁴, како и на Фрањо Турек: “Глобализацијата во економска смисла е процес со кој се смалуваат или потполно се укинуваат препреките во меѓународната економска размена и се зголемува економската интеграција меѓу земјите”¹⁵

Од горенаведеното и истакнувањето на различни аспекти на глобализација и различниот однос спрема глобализацијата, ако ги исклучиме авторите кои го негираат постоењето на глобализацијата, забележуваме дека и покрај одредените разлики постои еден заеднички именител кој ги поврзува и од тој аспект глобализацијата се зема пред сè како процес во кој светот постанува едно место или “глобално село”, како што често се нарекува, односно процес во кој доаѓа до интензификација на односите помеѓу поединците, организациите и институциите на глобално ниво а во кој централен аспект се става на бришењето на границите и последиците од тоа за

¹² исто

¹³ исто

¹⁴ исто

¹⁵ Franjo Turek, Globalizacija I globalna sigurnost, Interland doo, Varazdin, 1999 swtr. 16

националната држава. Но, глобализацијата не значи само унификација на светот туку може да се зборува и за диверзификација како последица на различни меѓувлијанија. Глобализацијата ги опфаќа сите полиња на човекови активности и иако економијата е примарно поле “претставува значајна причина” погонска сила за глобализација, глобализацијата не смее да се сведе само на економски процеси.

Покрај сфаќањата на некои економисти и аналитичари за почетокот на процесот на глобализацијата, основните разлики помеѓу глобализацијата денес и онаа од крајот на деветнаесеттиот век се согледуваат во интеграцијата на пазарот на стоки и поврзувањето на земјите, која тогаш била резултат на смалување на транспортните трошоци, а не последица на либералната пазарна политика, додека денес целта на глобализацијата првенствено се постигнува со отстранување на пазарните бариери односно со либерална политика.

Покрај различните аспекти на глобализацијата, во принцип, глобализацијата сепак е од економска природа. Всушност и спрема ММФ глобализацијата означува брза интеграција на економијата ширум светот низ трговијата, финансиските текови, размена на технологија, информативни мрежи и меѓукултурни движења.

Глобализацијата ја карактеризира се поголема меѓузависност на светското стопанство, брза комуникација и транспорт, како и сè поголемото и побрзо движење на стоките, услугите и факторите за производство. Земјите во светот се поврзани во мултидимензионална мрежа на економски, социјални и политички врски. Државите настојуваат да одржат баланс меѓу економската самостојност и степенот на вклученост во меѓународната економија, при што улогата на националната држава во ерата на глобализацијата мора да се разликува од нејзината улога во ерата на меркантилизмот. Во услови на глобализација, изложеноста на меѓународна конкуренција која би требало да овозможи зголемување на продуктивноста на трудот во националната економија, може да доведе до воспоставување на општи стандарди на продуктивност на кои во определен временски период ќе мора да се придружуваат и останатите гранки на националната економија. Тоа значи дека глобализацијата како процес не се однесува изолирано на една гранка, туку е процес кој се однесува на сите гранки, затоа што не постои гранка која е создадена да биде глобализирана туку таа се создава, а во одделните гранки на глобалниот пазар конкурираат претпијатијата, а не земјите.

Достигнувањата на современата технологија, посебно компјутерската - интернетот, безжичната и мобилната телефонија и медиумите овозможуваат брза размена на информации, купување и продавање од најразлични места на светот, што од своја страна придонесе за губење на важноста на физичката поврзаност и појава на згуснување на времето и просторот, како основна претпоставка на процесот на глобализација. Всушност, тоа го истакнуваат пропагаторите на глобализацијата тврдејќи дека за глобализацијата најкарактеристични се достапноста на идеите, погледите, активностите, технологијата, односно интензификацијата на опшествените односи кои ги поврзуваат оддалечените места, така што локалните настани се обликувани со настаните од другиот дел на светот, идеите и производите се достапни секаде во исто време. Спрема други пак, најзначајни карактеристики на глобализацијата се меѓународната поделба на трудот, натпреварувачката атмосфера и новите миграции од југ на север.

Во секој случај глобализацијата овозможува зголемување на меѓународната трговија, на странските директни инвестиции и смалување на бариерите за движење на стоките и услугите, како и на факторите за производство надвор од националните граници, а со тоа создава можност за глобална конкуренција. На глобалниот пазар се јавуваат сè поголем број на земји, односно нивните претпријатија. Како што фирмите навлегуваат на глобалните пазари тие развиваат односи со добавувачите, потрошувачите и партнерите и тие учат од овие односи, односно со време почнуваат да развиваат послична политика. Всушност, фирмите учат и од своите конкуренти на меѓународниот пазар и почнуваат да ја имитираат нивната политика за да можат поуспешно да конкурираат на меѓународниот пазар и да ги задоволуваат потребите на глобалните потрошувачи.

Конвергенцијата на потребите и барањата на потрошувачите е главен индикатор на глобализацијата, што од своја страна ја наметнува потребата од стандардизација. Потребата од глобална стандардизација се наметнува и од меѓународната конкуренција, затоа што во процесот на глобализација се помало е фокусирањето на одреден регион, а се повеќе се става акцент на глобалните пазари.

Главен двигател на процесот на глобализација е пазарот. Порастот на доходот по глава на жител во многу земји го зголемува учеството на потрошувачите со дискреционен доход кои се носители на побарувачката, со што доаѓа до конвергенција

на стилот на живот и вкус на потрошувачите во современиот свет. Се поголем е бројот на глобалните производи кои се продаваат ширум светот, со многу мали или никакви модификации на вкусовите и барањата на потрошувачите во секоја земја. Туризмот и патувањата, како и системот на информирање и комуницирање придонесуваат за изедначување на вкусовите и потребите.

Се поголем е бројот на производи кои имаат светска марка и кои се дистрибуираат преку глобалните канали на дистрибуција со поддршка на светската промоција. Глобализацијата на производите и гранките влијае на смалување на трошоците за истражување и развој, инженеринг, дизајн, производните трошоци од инвестиција до производство и маркетинг, а особено на дистрибуција и промоција.

Глобалната економија особено добива на значење кога пазарите на одделни земји не се доволно големи да овозможат создавање на оптимални големини во претпријатието. Големината на претпријатието овозможува да се обезбеди пазарно учество на поголем број на национални пазари, комбинирајќи го поголемиот степен на стандардизација на производите со концентрација на одредени активности во ланецот на вредности. Високите трошоци за развој на производите споредно со големината на националниот пазар ја стимулираат глобализацијата на претпријатието и гранката, односно во голем број на случаи подобро е да се оди на неколку глобални производи, одколку на повеќе производи наменети за тесниот национален пазар.

2.2. Меѓународно движење на капиталот и странските директни инвестиции во услови на глобализација на светското стопанство

Под меѓународно движење на капиталот се подразбира трансфер на реални и финасиски средства помеѓу субјекти од различни земји со одложен контратрансфер за одреден временски период, а со цел остварување на одредени економски и политички интереси на учесниците на тој трансфер¹⁶. Меѓународното движење на капиталот, како дел од меѓународното финансирање е еден од најатрактивните облици на меѓународна соработка и оставрување на стратешките цели. Ниедна национална економија не може да се изолира од меѓународното движење на капитал, без разлика дали се јавува во улога на давател или примател на капитал, односно дали остварува нето суфицит или нето дефицит во капиталот.

¹⁶ Unkovic, M. Medjunarodno kretanje kapitala i polozaj Jugoslavije, Naucna knjiga, Beograd, 1980

Меѓународното движење на капиталот постоело уште пред повеќе од еден век, кога на почетокот на 20-ти век многу земји својот развој го засновале на приливот на странски капитал. Како даватели на капитал се јавуваат земјите кои остваруваат поголема ефикасност во домашното стопанство во споредба со другите земји. Движењето на капиталот надвор од националните граници влијае на меѓународната диверзификација на деловните активности, што придонесува за јакнење на конкурентската предност и создавање на глобален конкурентски производ. Меѓународното движење на капиталот влијае на економскиот раст, платниот биланс, вработеноста и економската стабилност на поодлени земји.

Но, за да дојде до меѓународно движење на капиталот собено се важни мотивите за меѓународно движење на капиталот.

2.2.1. Мотиви за меѓународно движење на капиталот

Мотивите за меѓународно движење на капиталот биле предмет на анализа на економистите уште во раните фази на капитализмот. Претставниците на класичната економска мисла го согледале движењето на капиталот внатре во границите на националната економија и трендот на придвижување на капиталот надвор од националните граници. Економските теоретичари Адам Смит и Давид Рикардо, всушност се првите теоретичари кои сметаат дека основен мотив за меѓународното движење на приватниот капитал е разликата во висината на националните профитни стапки. Во неговото дело „Богатството на народите,, Адам Смит констатирал „големите износи кои приватните капиталисти им ги позајмуваат на приватниците во земјите каде каматната стапка е поголема отколку во нивната сопствена, сето тоа се, без сомнение, околности кои го докажуваат изобилството на нивниот капитал, односно дека тој пораснал над она што тие би можеле да го употребат во сопственото производство и сопствената земја со поднослив профит,,. Тие констатирале дека земјите со пониско ниво на економски развој имаат повисоки профитни стапки кои се резултат на изобилството на ефтини суровини и ефтина работна сила на овие земји, но не ги констатирале причините за тоа.

Претставникот на класичната економска мисла, кој се смета за еден од предвесниците на теоријата за мобилност на факторите на производство, Non Stjuart Mil разгледувајќи го меѓународното движење на капиталот, заклучува дека основната

причина што ја предизвикува оваа појава е тенденцијата на опаѓање на профитната стапка во економиите зафатени со индустриска револуција. Извозот на капитал овозможува да се префрли во странство токму оној негов дел што е одвишен во економијата. Со тоа се овозможува рентабилно да се инвестира делот од капиталот кој останува внатре во националната економија, се зголемува нејзината акумулативна моќ и се спречува деградацијата на општеството.

Иако и овој теоретичар како и Адам Смит и Давид Рикардо не ја откри причината за тенденцијата за опаѓање на профитната стапка во индустриските земји, сепак овие автори ги поставиле основните претпоставки за понатамошни согледувања и учење.

Учењето на класичната економска мисла го заокружил Маркс, кој ги дефинирал основните законитости на капиталистичката репродукција во нејзиниот либерален стадиум. Маркс заклучил дека самиот капиталистички систем ја носи нерамномерноста на економскиот развој и индиректно го донесол одговорот за тоа каде лежат можностите за зголемување на продуктивноста и рентабилноста на приватните вложувања „капиталот не се испраќа во странство, затошто не би можел да се ангажира во земјата. Тој се испраќа во странство, зошто таму може да се ангажира со повисока профитна стапка,, Тој го согледал движењето на капиталот од гранки и дејности со пониска профитна стапка во гранки и дејности со повисока профитна стапка и ги дефинирал главните причини за извоз на капитал кои треба да се бараат во капиталистичкиот начин на производство, а основниот мотив на ова движење е максимализација на профитот.

Мотивите за меѓународното движење на капиталот според размислувањата на класичната економска мисла се сведуваат на движење на капиталот врз основа на профитната стапка, обемот на меѓусебната трговија и односот меѓу извезните и увозните цени. Според овие теоретичари поголемиот дел од капиталот е внатрешно мобилен, а надворешно немобилен.

Во економската литература често се цитира ставот на Edward Masson за максимизацијата на профитот како основен мотив на меѓународното движење на капиталот „ Ако максимизацијата на профитот не е агенс што насочува, тогаш како ќе се алоцираат средствата спрема најпродуктивната употреба, како ќе се формираат

цените во услови на релативна реткост и како ќе се пресметуваат трошоците на производство,,

Мотивите за меѓународно движење на капиталот пред се зависат од обликот на капиталот во кој се вложува. Различни се мотивите на движењето на приватниот од јавниот капитал. Во принцип приватниот капитал се движи спрема економските мотиви, а јавниот врз основа на општествено политичките интереси. Остварувањето на поголем профит или некој друг приход од вложениот капитал (камата, дивиденда) е основниот мотив на извоз на капитал, додека останатите мотиви најчесто се споредни и во функција на главниот мотив. Како останати мотиви можат да се наведат: искористување на побогати и поефтини ресурси од оние во земјата извозник (ефтина работна сила, ниски цени на сировини и енергија), освојување на нови пазари со намалени транспортни трошоци.

Иако, некои граѓански економисти тврдат дека во современи услови максимизацијата на профитот не е единствен мотив за меѓународно движење на капиталот, наведувајќи дека мултинационалните корпорации превземаат дел од социјалните трошоци, како стипендирање на децата на сопствените работници, изградба на работнички мензи, одморалишта, спротско-рекреативни центри, со цел да ја прошират соработката со други земји и да го помогнат нивниот развој, сепак останува ставот дека двата основни мотиви за меѓународно движење на капиталот кои го детерминираат правецот на нивното движење се масимизирање на профитот и сигурноста на вложувањата. Притоа максимизирањето на профитот и во современи услови останува основен и најзначен мотив кој директно резултира од природата и логиката на функционирањето на капиталот како општествено-економски однос, додека сигурноста на вложувањето е дополнителен мотив кој всушност делува паралелно како коректив на основниот мотив, што ги условува правците и законитостите на меѓународното движење.

За разлика од мотивите за извоз на приватниот капитал, како мотив за извоз на јавен капиталот може да се јави и потребата од политичко влијание врз некоја земја, особено кај разните програми за помош или при разните субвенции со цел намалување на комерцијални услови на приватниот капитал.

Мотивите на меѓународните институции кај пласманот на капиталот се унапредување на економскиот и општествениот развој на земјите корисници со цел да придонесат за складен развој на светското стопанство.

Од друга страна, неопходно е да се напомене дека и земјите кои се приматели на странските директни инвестиции имаат свои мотиви за да создадат поволни услови и да привлечат странски инвестиции доколку општествените користи се поголеми во споредба со општествените трошоци. Потенцијалните општествени трошоци кои можат да произлезат од странските директни инвестиции се можноста да се предизвика намалување на вработеноста во превземени компании, поради рационално користење на работната сила, технолошкиот напредок или пропагање на неуспешните домашни претпријатија. Потоа, на микро ниво може да дојде до влошување на тековната сметка во платниот биланс на земјата домаќин, доколку компаниите настанати со странски капитал повеќе увезуваат, отколку што извезуваат.

Од друга страна, општествените користи кои се мотив на земјите за привлекување на странски вложувања, се воочуваат во трансферот на технологијата, прелевањето на знаењето и вештините, како и позитивното влијание што го имаат врз вработеноста, преку отворање на нови работни места, зголемување на инвестициите, надворешната трговија, односно зголемување на економскиот раст на земјата домаќин.

2.2.2. Форми и ефекти на меѓународно движење на капиталот

Движење на капиталот помеѓу субјекти од различни земји може да се врши во различни форми, од кои две се основни и тоа **меѓународно движење на приватен капитал и меѓународно движење на јавен капитал**¹⁷ Приватниот капитал (поединци, приватни компании, комерцијални банки) се движи во форма на кредит и депозит. Јавниот капитал (државниот буџет и централните и државните банки) првенствено се движи во форма на неповратна економска помош.

Во зависност од времетраењето меѓународното движење на капиталот може да се подели на движење на **краткорочен, среднорочен и долгорочен капитал**¹⁸ иако не постојат прецизно утврдени критериуми за ваквата поделба воглавно како краткорочен капитал се вбројуваат пласманите со рок до една година (што повеќе може да се нарече

¹⁷ Unkovic, M. Meѓunarodno kretanje kapitala i položaj u Jugoslavije, Naucna knjiga, Beograd, 1980

¹⁸ Gavrilovic-Jovanovic, P. Međunarodno poslovno finansiranje Ekonomski fakultet Beograd, 1994

меѓународно движење на парите, а не на капиталот), во среднорочни, пласманите од една до пет година (спрема некои овој рок е 3-7 години) а долгорочен капитал е пласманот над пет години (макар да во некои случаи се смета од 8-10 години). Обично краткорочниот капитал се користи за финансирање на тековното работење, додека среднорочниот и долгорочниот за инвестиции.

Меѓународното движење на капиталот може да се *трансферира во паричен облик* (трансфер на финансиски средства) *или со трансфер на реални вредности* (извоз на опрема или друга стока)¹⁹ Во одредени случаи при одобрување на финансиски кредит како услов се поставува средствата од кредитот да се користат за набавка на стоки и услуги од одредени добавувачи и во тој случај се зборува за врзани кредити. Посебен вид се кредитите чија употреба е стриктно врзана за одредена намена се извозните кредити кои им се одобруваат на добавувачите на опрема и кредити кои им се одобруваат на купувачите на опрема. Од овој аспект кредитите можат да се поделат и на *финансиски кредити* (кои се даваат и враќаат во пари) и *стокови кредити* (кои се даваат заради финансирање на набавка на одредени стоки или услуги, при што во договорот за кредит е утврдена намената за која може кредитот да се користи.

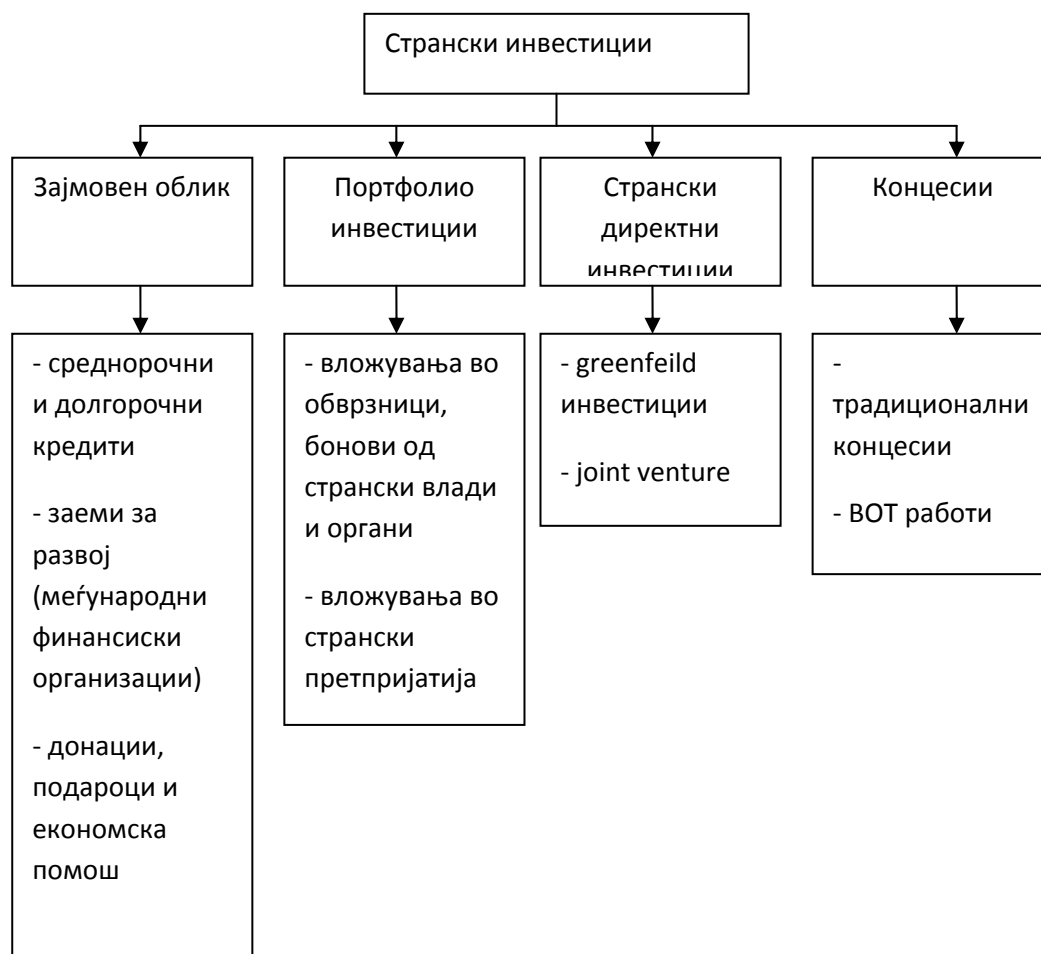
Во економската теорија постојат главно три вида (форми) на меѓународно движење на капиталот:

- Меѓународно движење на зајмовен капитал
- Портфолио инвестиции
- Странски директни инвестиции

Иако постојат повеќе варијантни избори на странски инвестиции, накратко може да се прикажат преку следната слика²⁰:

¹⁹ Gavrilovic -Jovanovic, P. Međunarodno poslovno finansiranje Ekonomski fakultet Beograd, 1994

²⁰ М-р Мирослав Гверовски, доктоска дисертација, Долгорочни ефекти од странски инвестиции со посебен осврт на Република Македонија, Економски факултет Прилеп, 2003 година

Слика 1. Варијантни извори на странски инвестиции

Меѓународното движење на зајмовниот капитал е финансиско посредување во реализацијата на финансиските вишоци на еден сектор во финансиските кусоци на други секотри. Со развојот на стопанството и финансиските пазари на економски развиените земји дојде и до диверзификација на методите и инструментите на финансиско посредување. Почнало со класични заеми, а продолжило преку позајмување на долгорочен капитал со издавање на обврзници. Во тој случај корпоративниот сектор, преку емисија на разни финански инструменти врши реалокација на финансиските вишоци и кусоци директни или со минимално посредство на банкарскиот сектор²¹

²¹ Kovac, Oskar, Platni bilans I medunarodne finansije, CESMEKON, Beogar, 1988

Меѓународното движење на зајмовниот капитал долго време претставувал доминантна форма на меѓународно движење. Воглавно се одвивало во правец од развиените кон земјите во развој. Земјите со суфицит на финансиски средства го сочинувале најголемиот дел од понудата на меѓународниот пазар на капитал и се јавуваат во улога на доверители, додека земјите со дефицит ја сочинувале побарувачката на капитал и се јавуваат во улога на должници. Кредитниот однос помеѓу доверителите и должниците може да биде директен со непосреден контакт помеѓу должникот и доверителот или посреден преку банкарско финансиски посредници и се нарекува посредно кредитен однос. Зајмовниот капитал се пласира преку пазар на капитал на подолги рокови а тоа предизвикува повисок степен на ризик и повисока цена на чинење.

Заштитата од стандардните ризици како кредитен ризик, курсен ризик, ризик на каматна стапка вообичаено се спроведува преку договарање на променливи каматни стапки како и преку термински и опциони работи. Поголемата цена на чинење на зајмовниот капитал предизвикува повисоки трошоци за емисија и пласман на хартии од вредност со зајмовен карактер, високи трошоци за утврдување на кредитниот бонитет на заемопримачот, трошоци во врска со одобрувањето, контролатата и наплатата на кредитот како и високи трошоци за уновчување и управување на побарувањето од имотот кој што служи како гаранција за наплата на кредитот. За меѓународното движење на зајмовниот капитал особено е значаен меѓународниот финансиски пазар преку кој се врши пласманот и ангажирањето на слободните финансиски средства. Организираниот дел од тој пазар го соочинуваат комерцијалните банки и другите финансиски институции кои се занимаваат со кредитирање и купување и продажба на хартии од вредност. Комерцијалните приватни банки претежно одобруваат краткорочни и среднорочни кредити додека долгорочните кредити се одобруваат во помала мера и пред се на заемопримачи со висок бонитет.

Значајна улога во финансирањето на светскиот стопански развој, особено кога се во прашање помалку развиените земји одиграле големите светски банки. Банките биле релативно претпазливи до седумдесеттите години на минатиот век меѓутоа големиот суфицит на земјите извозници на нафта обезбедиле значаен прилив на свежи пари кои преку европазарите се најдоа во фондовите на големите светски банки. Тие почнале да водат експанзивна политика на кредитирање која била потпомогната од тогаш

релативно ниските но флукуирачки каматни стапки што им помогнало на многу земји во развој но и на развиените земји по пат на банкарски кредити да ја финансираат својата платнобилансна нерамнотежа. Зајмовниот капитал играл значајна улога посебно во земјите во развој каде што не беше развиен финансискиот пазар. Во периодот од 1961-1970 од вкупниот прилив од странство 66% бил во облик на заеми а во периодот 1971-1980 година околу 46%²², а остатокот бил во форма на портфолио инвестиции и директни странски инвестиции. Ваквата состојба била последица на енормниот пораст на обврските на земјите должници што доведе до криза на надворешните долгови која што кулминирала во 1982 година со серија на репрограмирања и отпис на долгови, што значајно ги погодиле билансите на банките. Заради тоа светските банки биле многу повнимателни при одобрувањето на нови кредити и значајно опадна одобрувањето на овој вид капитал.

Со развојот на финансиските пазари и финансиските инструменти на инвеститорите им е овозможено да го диверзифицираат својот ризик на вложувањето во повеќе различни хартии на вредност на финансискиот пазар, односно вложување во портфолио инвестиции. *Портфолио инвестициите* се облик на вложување на капитал кај кој вложувањето се врши во обврзници, бонови и воопшто во хартии од вредност издадени од страна на странските влади, нивните ограни и други институции, странските банки или компании кои што се издадени заради собирање средства на некој меѓународен пазар на капитал.²³ Во последно време портфолио инвестициите се третираат како купување на хартии од вредност до ниво кое што не дава право на контрола над субјектите во кои што е вложено и за нив најмногу се интересираат пензиските фондови и фондовите за здравствено осигурување. Кај портфолио инвестициите не постои контрола над работењето на претпријатието во странство туку се работи за купување на хартии од вредност кој на сопственикот му носат рента во висина на камата на вложениот капитал во хартиите од вредност.

Со глобализацијата на финансиските пазари овој облик на меѓународно движење на капиталот добива на значење затоа што е полесно да се диверзифицира ризикот во случај на постоење на поголем број на пазари. Под овие инвестиции се разбира меѓународна диверзификација што носи висок степен на валутен ризик односно ризик

²² Block.F(1980), Trilateralism and Intercapitalist Conflict in: Trilateralism, the Trilateral Commission and Elite Planning for World Management", Edited by Holly Skalar Sonth and Press, str.193

²³ Leksikon prava mejunarodnih privrednih odnosa, savremena administracija Beograd 1982

на промена на девизниот курс. За портфолио инвестициите е карактеристично тоа што инвестирањето е за пократок рок и тоа што како инвеститори се јавуваат воглавно финансиски институции, институционални инвеститори или поединци првенствено заинтересирани за добивка по основ на камата или дивиденда без интенција непосредно да учествуваат во управувањето на компанијата во која што го вложиле капиталот.

Во овај контекст би требало да се споменат и таканаречените несопственички инвестиции по пат на кои странскиот директен инвеститор може да стекне ефективно право на глас во управувањето на друга компанија без купување на акции или удел, а тоа се договори за управување, договори по систем клуч на рака, франшизи, лиценцирање, спогодби за поделба на производството итн.²⁴

Портфолио инвестициите некогаш биле доста атрактивен облик на меѓународно движење на капиталот, особено до големата економска криза на 30тите години кога дури 90% од странскиот капитал се пласирал во овој облик. Денес портфолио инвестициите можеме да ги разгледуваме на два начини: како вложување во хартии од вредност и обврзници кои ги издаваат странските влади или претпријатија, кога се позајмуваат средства со камата и се остварува трансфер со минимален ризик и како вложување на капиталот од страна на претпријатијата каде што сопственикот не учествува во неговата употреба, меѓутоа учествува во поделбата на профитот. Мотивот за портфолио инвестициите е можноста за приносот од вложениот капитал имајќи ја во вид позитивната корелација на профитот и ризикот.

Глобализацијата на финансиските пазари и нивноста поврзување создаде можност диверзификацијата на ризикот да биде уште поголема, затоа што капиталот може да се инвестира и во домашни и во странски хартии од вредност. Присуството на различните финансиски пазари преку купување на странски хартии од вредност создава можност за диверзификација на ризикот што овие инвестиции ги прави атрактивни за оние инвеститори кои сакаат сигурност на своите вложувања со остварување на висок профит. Овој процес уште повеќе го интензивира појавата на мултинационалните компании кои со цел да го смалат ризикот купувале хартии од вредност на локалните стопански субјекти.

²⁴ UNCTAD/United Nations, World investment Report 2000, New York and Geneva, 2000, str 268.

Портфолио инвестициите се обично привилегија на развиените земји затоа што услов за нивно постоење е развиеноста на финансиските пазари. Со цел привлекување на ваков тип на капитал земјите во развој ги насочија своите напори кон либерализација на надворешно трговската политика, девизната политика и развој на финансиските пазари.

За разлика од зајмовниот капитал и портфолио инвестициите *странските директни инвестиции* се облик на вложување на капитал кој на странскиот инвеститор му обезбедува право на сопственост, контрола и управување на основа на вложениот капитал. Согласно дефиницијата на UNCTAD под странски директни инвестиции се подразбираат инвестициите со долгорочен однос и траен интерес како и контрола на ентитетот резидент на едно стопанство (странскиот директен инвеститор или матична компанија) во компанија резидент на друго стопанство во однос на онаа од која што е странскиот директен инвеститор.²⁵

Самата дефиниција покажува дека странските директни инвестиции првенствено се однесуваат на долгорочни пласмани на приватен капитал во странство. Со странските директни инвестиции се стекнува сопственичка контрола над претпријатијата во кои што се вложува. До триесеттите години пред светската должничка криза 90% од капиталот припаѓал на портфолио инвестициите, а после тој период на светската економска сцена настапуваат странските директни инвестиции кои својата кулминација ја доживуваат во осумдесеттите години.

Со оглед на фактот дека странските директни инвестиции ја имаат контролата во претпријатијата и нивната динамика се препишува на активностите на мултинационалните корпорации и промените во глобалното деловно опкружување, може да се констатира дека странските директни инвестиции се нешто повеќе од меѓународно движење на капиталот.

Поврзувањето со странските фирми на било кој начин води кон проширување на деловната активност на претпријатието надвор од државните граници, а тоа се чекорите на глобализацијата. Очигледно е дека странските директни инвестиции се најсигурен пат кон глобализацијата и најважен аспект во оценката до каде претпријатието стигнало во тој процес. Тие придонесуваат за развој на процесот на

²⁵ UNCTAD/United Nations, World Investment Report 2000, New York and Geneva, 2000, str.267

глобализација и интернационализација, помагаат во економската интеграција на земјите во развој и светските економски текови, а нивното значење и улога растат со процесот на либерализација на светската трговија.

Меѓународното движење на капиталот има влијание и врз земјите извознички и врз земјите увознички на капиталот. Иако ефектите од меѓународното движење на капиталот не се универзални за сите земји извознички или земји увозници на капитал, затошто врз нив делуваат низа фактори, сепак како основни *ефекти од извозот на капитал на земјите извознички* можат да се наведат:

- се врши трансфер на дел од новосоздадената вредност од земјата увозник во земјата извозник на капитал
- на директен или индиректен начин го стимулира извозот на стоки, затоа што извозот на капитал е акцелератор на извозот на стоки. Имено при извоз на зајмовен капитал (односно доделување на кредити) многу често се случува истиот да биде обврзан со увоз на одредени стоки од земјата извозник на капиталот, или при извоз на произведен капитал се зголемува производната потрошувачка на новоизградените капацитети која во добар дел се намира со стоки од странство
- се ублажува конкуренцијата на домашниот пазар, затоа што преку извозот на капитал се смалува притисокот на капиталот, а со тоа и притисокот на стоките кои би се произвеле доколку овој капитал с пласира во домашното стопанство
- доведува до забавување на темпото на развој
- Се зголемува платежната способност на населението преку изградбата на нови претпријатија и зголемување на вработеноста

Додека пак ефектите од меѓународното движење на капиталот кај земјата увозничка на капитал се:

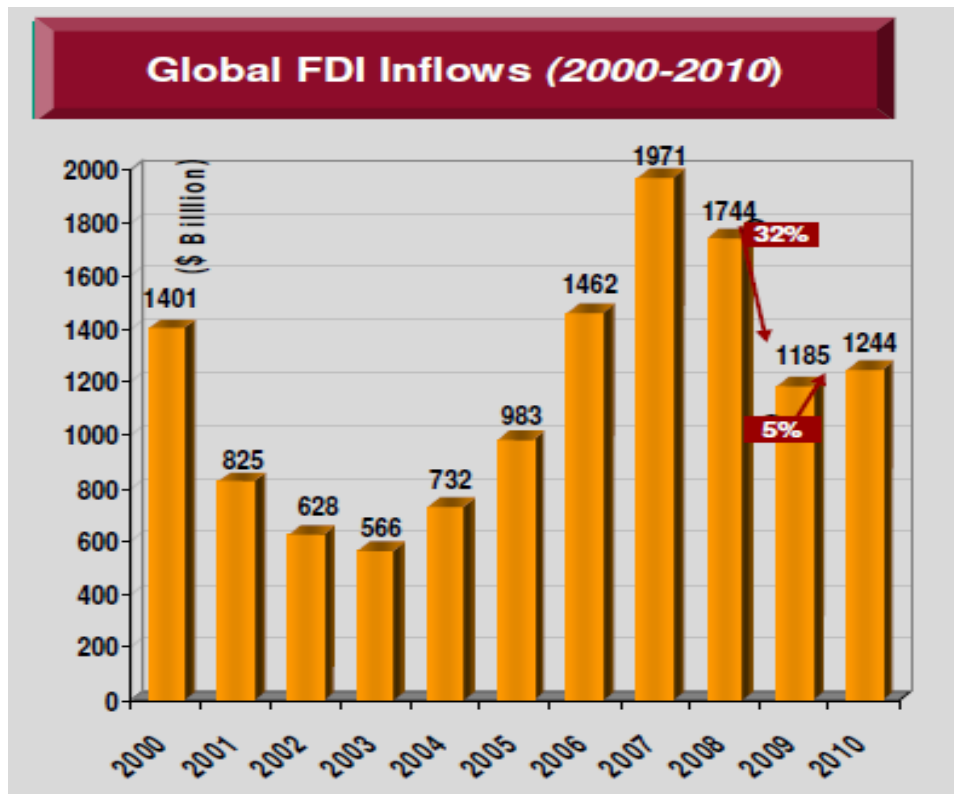
- Го зголемува производството на стоки преку изградба на нови или активирање на постоечки капацитети
- Се зголемува вработеноста и платите на вработените
- Се зголемува извозот, а со тоа се зголемува и девизниот прилив, а може да доведе и до подобрување на платно билансната состојба на националната економија

- Се овозможува користење на посовремената технологија, како и техничко технолошкото и менаџерското искуство од странските инвеститори
- Се зголемува конкуренцијата и се врши сузбивање на монополското однесување на домашните фирми
- До одредена мера може да доведе до зголемување на приходите од даноци

Или накратко речено доведува до зголемување на економскиот развој на земјата увозник на капиталот, преку зголемување на нивото на инвестиционата и општата економска активност.

2.2.2 Движење на странските директни инвестиции

Странските директни инвестиции на глобално ниво во текот на последната деценија се карактеризираат со циклични движења (презентирани во графиконот подолу). Во периодот од 2000 до 2003 година се забележува тенденција на опаѓање на глобалниот прилив на странските директни инвестиции (од 1.401 милијарда долари во 2000 година, на 825 милијарди долари во 2001 година, 628 милијарди во 2002 и најниското ниво од 566 милијарди во 2003 година). За ваквата тенденција за опаѓање на странските директни инвестиции, придонесоа и нападите во САД на 11 септември, како и војната во Ирак, што предизвика страв од геополитичка нестабилност и можеен тероризам, забавената активност на многу економии и падот на акциите на многу светски компании на пазарот, што ги направи попретпазливи странските инвеститори при вложувањето на капиталот во светот. Од 2004 година повторно започнува благ раст на глобалните приливи на инвестициите на 732 милијарди долари, па 983 милијарди во 2005 година и 1462 милијарди во 2006 година. Највисокото ниво на прилив на странските директни инвестиции е постигнато во 2007 година, кога достигнува 1,971 милијарда долари. Овој пораст, пред се, се должи на инвестирање во проектите од областа на енергијата, телекомуникациите. Во текот на 2008 и 2009 година, како резултат на светската финансиска криза се регистрираат нагли падови на глобалните движења на странските директни инвестиции, односно 1.744 милијарди во 2008 на 1.185 милијарди долари во 2009 година, или, пад за 32%. Благ пораст на инвестициите од 5 % се забележува во 2010 година, односно прилив на СДИ од 1.244 милијарди долари, пораст кој сеуште е под нивото на просечен раст во годините пред кризата. Согласно проценките на UNCTAD зголемување на инвестициите и достигнување на нивото од пред кризата се очекува во 2013 година.

Графикон 1. Глобални СДИ приливи, милијарди долари (2000-2010)

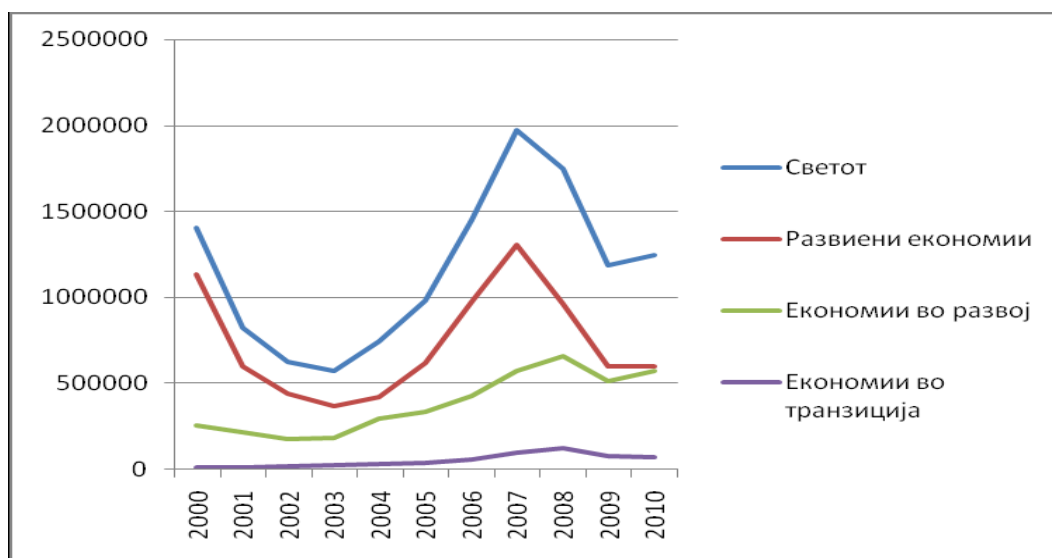
извор: www.yased.org.tr

Најголемиот обем на движење на странските директни инвестиции е меѓу развиените земји. При тоа, според голем број на истражувања во развиените земји доминираат хоризонталните странски директни инвестиции. Меѓутоа, едно од најновите истражувања, го корегира таквото тврдење. Имено, обработувајќи податоци на ниво на компанија за повеќе од 650.000 меѓународни филијали на мултинационални корпорации во 90 земји, во околу 400 индустрии (производи на индустрија на 4-цифрено ниво, наместо вообичените 2-цифрени спрема стандардната индустриска класификација), дошле до резултат дека уделот на вертикалните странски директни инвестиции е поголем отколку што вообичаено се мисли, дури и во рамките на развиените земји.²⁶ Авторите на ова истражување укажуваат дека бројните странски директни инвестиции од типот север-север се во слични деловни активности и со слични квалификациони барања како матичната фирма и дека меѓуфазните производи со кои тие се снабдуваат се готово идентични со финалните производи на матичните фирми и затоа на пониско ниво на агрегација на четирицифрено ниво можно е да се

²⁶ Alfaro, Aura, and Charlton, Andrew, "Intra-Industry Foreign Direct Investment" NBER Working Paper 13447, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA, 2007

направи дистинкција. Овие интра-индустриски вертикални филијали се квалитативно различни од интер-индустриските вертикални странски директни инвестиции видливи на двоцифрено ниво. Интра-индустриските вертикални филијали генерално произведуваат инпути кои се со сличен класификационен интензитет како и финалните производи кои ги произведуваат нивните родителски фирми и тие најмногу ги произведуваат во земјите со високи квалификации.²⁷

Доколку извршиме анализа на текот на странските директни инвестиции (СДИ) по групи на земји во полседните десет години, ќе се забележи дека глобалниот тренд воглавно е диктиран од текот на СДИ во развиените земји и економиите во развој, додека пак економиите во транзиција полака се подигаат од дното во апсорбирање на СДИ. Економиите во транзиција кои до 2005 година се наоѓаа на дното, постепено почнаа да стануваат профитабилно подрачје за инвестирање, меѓутоа треба уште да ја подобрат макроекономската клима за да привлечат поголем обем на СДИ. За разлика од нив, економиите во развој во 2010 година апсорбираат повеќе од половината од глобалните СДИ и ги надминуваат СДИ на развиените земји (ова може да се види во следниот графикон).

Графикон 2. Глобален тек на СДИ по групи на земји, 2000-2012 изразен во милиони САД долари

извор: UNCTAD (2011)

²⁷ исто

Како што покажа и претходната анализа, најголемиот број на инвестирања во повеќето години беше насочен кон развиените земји, а како најатрактивна и најсигурна локација за инвестирање се Соединетите Американски Држави.

Во 2000 година глобалната експанзија на инвестициските движења, кога СДИ постигнале рекордно ниво, била резултат на повеќе од 60.000 транснационални корпорации со над 800.000 супсидијари во странство. При тоа приливите на СДИ во развиените земји се зголемиле за 21 %, а раст забележуваат и земјите во развој. Во тријадата - Европска унија, САД и Јапонија се реализирале дури 71% од светскиот прилив. САД беа прва земја со најголем прилив на СДИ од 300.912 милиони долари, на второ место доаѓаа Белгија и Луксембург со 245.561 милион долари, трета најатрактивна дестинација во 2000 година за инвестирање е Германија со 195.122 милиони долари, а потоа се Обединетото Кралство (Велика Британија и Северна Ирска) со 116.552 милиони долари и Холандија со 52.453 милиони долари.

Во 2001 година глобалните СДИ брзо опаѓаат и имаат пад од 55 % кај приливите на СДИ, но падот по региони не е рамномерен, така да приливите кај развиените земји паѓаат на половина, додека кај земјите во развој има помал пад од 14 %. Сепак, САД повторно ја задржуваат својата позиција на првото место со 124.435 милиони долари, веднаш по нив најмногу инвестиции беа насочени кон Обединетото Кралство 53.799 милиони долари, Франција 52.623 милиони долари, Белгија и Луксембург 50.966 милиони долари, а Холандија повторно е на истото петто место како и во претходната 2000 година со 50.471 милион долари.

Во 2002 година, повторно се бележи пад на инвестициите, така што движењата во развиените земји забележале пад од 22%, а при тоа САД и Велика Британија имаат пад кој бил еднаков на половина. Во земјите во развој исто така имало нерамномерен пад, а најмал пад имало во Азија и Пацификот. Најголем прилив на СДИ добиле Луксембург 117 милијарди долари, додека САД се на второ место со примени 63 милијарди долари, Кина 53 милијарди долари, Франција 49 милијарди долари, а Шпанија и Германија по 36 милијарди долари.

Луксембург и во 2003 година, повторно има најголем прилив на инвестиции од 87 милијарди долари, втора е Кина со 54 милијарди долари, Франција е третата локација со прилив на инвестиции од 46 милијарди долари, додека САД заедно со Белгија го

делат четвртото место со примени околу 29 милијарди долари инвестиции, а петта по ред на ранг-листата за 2003 година е Ирска со 25 милијарди долари. Падот на движењата на инвестициите во 2003 година во развиените земји бил 25%, но во земјите од Африка, Азија и Пацификот има раст на инвестициите. Гледано на глобално ниво иако инвестициите сеуште опаѓаат веќе се забележува подобрување на глобалните текови на СДИ.

Така, во 2004 година, веќе се забележува зголемување на светските приливи од 2% во однос на 2003 година, а во земјите во развој има највисоко зголемување од 40%. Најголем прилив на СДИ се примени во САД - 122 милијарди долари, и повторно се на првото место со најголем прилив на странски капитал, потоа се Кина со околу 60 милијарди долари, Обединетото Кралство со 58 милијарди долари, Белгија со 43 милијарди долари и петта земја по прилив на странски инвестиции во оваа година е Франција со 30 милијарди долари.

Наредната 2005 година, продолжува трендот на зголемување на глобалните СДИ кога е регистриран раст од 29%, а приливите во развиените земји биле за 37% повеќе во однос на 2004 година. Дрastiчно зголемување на инвестициите има во Обединетото Кралство-165 милијарди долари кои се на првото место, на второ место се САД со приемни 122 милијарди долари, па следуваат Кина со околу 70 милијарди долари, Франција - околу 65 милијарди долари, Холандија - околу 40 милијарди долари.

Во 2006 година, трета година по ред има зголемување на глобалните приливи на СДИ. Зголемување има за 38% и зголемување е забележано во сите три категории на земји: развиени, земји во развој и земји во транзиција, при тоа земјите во развој и транзициските земји го забележале својот максимум. САД повторно го завзема првото место како најпривлечна дестинација за странските инвеститори и има прилив на инвестиции од 180 милијарди долари, па следуваат Велика Британија со 170 милијарди долари, Франција со околу 90 милијарди долари, Кина со околу 70 милијарди долари и Хонгконг со прилив од околу 30 милијарди долари.

Континуиран раст на инвестициите за 30% е забележан и во 2007 година и тоа во сите три главни економски групи. На прво место со најголем прилив на СДИ во 2007 година остануваат САД со примени 271 милијарда долари, а по неа следуваат

Обединетото Кралство - 183 милијарди долари, Франција - 158 милијарди долари, Белгија - 111 милијарди долари, Канада - 108 милијарди долари инвестиции.

Во 2008 година доаѓа до глобално опаѓање на инвестициите од 16%, но тоа не е подденакво во трите економски категории. Имено, во развиените земји од каде и потекнува кризата има опаѓање од 29%, додека во земјите во развој е регистриран пораст од 17%, што се должи на помалата поврзаност со банкарските системи на САД и Европа. Она што е карактеристично за 2008 година е дека во групата на најатрактивни земји за странските инвеститори се јавуваат Кина и Руската Федерација. САД, и натаму го задржуваат своето место со вкупен прилив од 316 милијарди долари, по нив е Франција со 118 милијарди долари, а на третото место веќе се јавува Кина со 108 милијарди долари, Обединетото Кралство со 97 милијарди долари и Руската Федерација со 70 милијарди долари го зазема петтото место.

Во 2009 година продолжува трендот на опаѓање наглобалните приливи за 37% , но битно е да се напомене дека земјите во развој и економиите во транзиција станале главни дестинации и извори на СДИ. Така, после САД кои остануваат на прво место со околу 153 милијарди долари, на второ место веќе е Кина со околу 95 милијарди долари примени инвестиции, па Обединетото Кралство со прилив од 71 милијарда долари, Хонгконг со 52 милијарди долари инвестиции и Германија со 38 милијарди долари.

Во 2010 година, како последна анализирана година, повторно се забележува раст на глобалните приливи. Најголем прилив на инвестиции во светот и понатаму имаат САД - 228 милијарди долари, Кина 106 милијарди долари, па следуваат Хонгконг 69 милијарди долари, Белгија 62 милијарди и Бразил 48 милијарди долари.

Врз основа на погоренаведените податоци може да се забележи дека меѓу земјите во светот, посебно од земјите во развој, како особено атрактивна за странските инвеститори се истакнува Кина, а благодарение на сè поголемиот прилив на странски инвестиции што ги добива од светот, пред се од САД и од земјите на ЕУ, Кина во последните 30 години има континуиран економски раст. За атрактивноста на Кина секако придонесуваат ниските трошоци за работна сила, квалитетната инфраструктура и политичката стабилност на земјата.

Претходно анализираните податоци ни потврдуваат дека најголемите приматели на странските директни инвестиции се развиените земји, САД, Обединетото Кралство, Белгија, Луксембург, Франција, Холандија. Но, доколку се анализираат податоците за одлив на инвестициите во периодот 2000-2010 година, повторно може да се заклучи дека најголеми инвеститори во светот се : САД, Обединетото Кралство, Луксембург, Холандија, Франција, Германија, Јапонија, Белгија и Швајцарија.

	1	2	3	4	5
2000	Обединето Кралство-253	Белгија и Луксембург-241	Франција-175	САД-164	Холандија-71
2001	САД-113	Франција-82	Белгија и Луксембург-63	Холандија-45	Германија-44
2002	Луксембург-154	САД-120	Франција-65	Обединето Кралство-40	Јапонија-35
2003	САД-19	Луксембург-101	Обединето Кралство-65	Франција-55	Белгија-35
2004	Обединето Кралство-95	Франција-57	Канада-43	Јапонија-31	Швајцарија-27
2005	Холандија-119	Франција-116	Обединето Кралство-100	Германија-46	Јапонија-45
2006	САД-215	Франција-115	Шпанија-90	Швајцарија-82	Германија-79
2007	САД-378	Обединето Кралство-275	Франција-225	Германија-180	Белгија-95
2008	САД-330	Франција-161	Германија-135	Јапонија-128	Канада-81
2009	САД-248	Франција-147	Јапонија-75	Германија-63	Хонг Конг-52
2010	САД-328	Германија-104	Франција-84	Хонг Конг-76	Кина-68

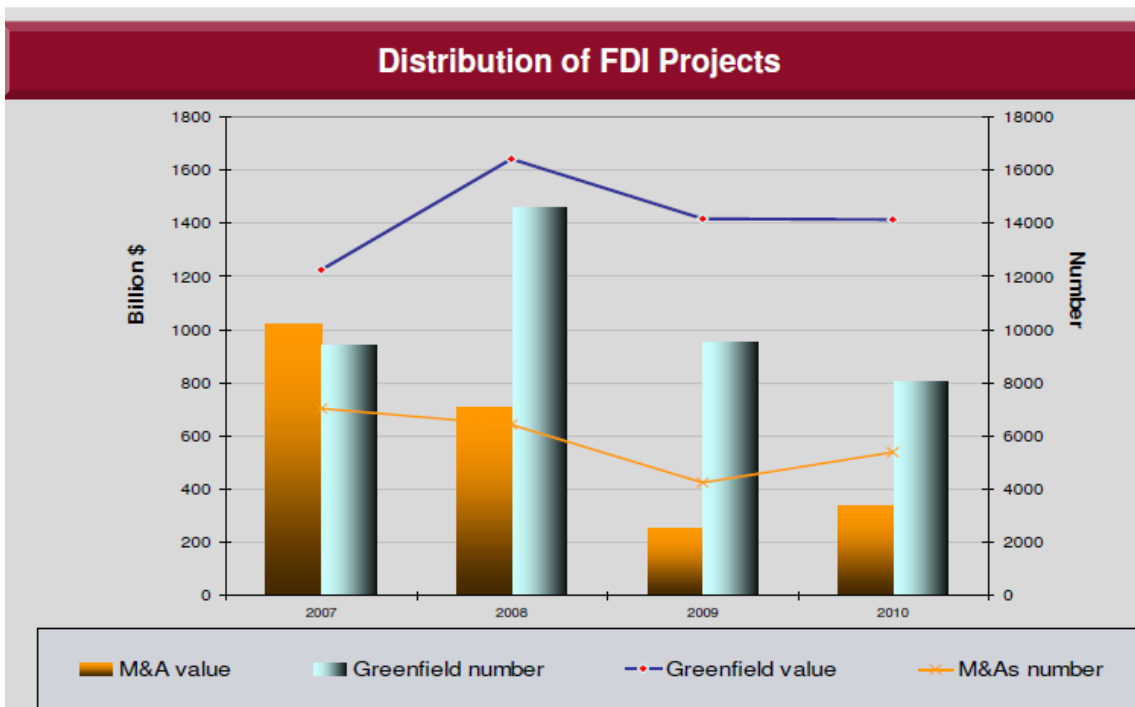
Табела 1. Најголеми земји инвеститори во светот, милијарди долари (2000-2010)

извор: <http://www.unctad-docs.org/files/UNCTAD-WIR2011-Full-en.pdf>

Што се однесува пак до видот на инвестициите во последните десет години најголем дел од инвестициите се во форма на гринфилд-инвестициите, а помалку се

спојувања и преземања. Иако во почетните години на последната деценија не беше забележана голема разлика во однос на тоа која форма на вложување е повеќе преферирана, сепак, со некој мал процент над спојувањата и преземањата како форма преовладуваат гринфилд инвестициите. Оваа разлика повеќе беше изразена од 2007 година до 2010 година каде што гринфилд-инвестициите се со поголем процентен пораст во однос на мерџер и аквизиции (Mergers & Acquisitions - M&A).²⁸

MERGERS&ACQUISITIONS AND GREENFIELD

Графикон 3. Дистрибуција на странски директни инвестициони проекти (2007-2010)
извор: www.yased.org.tr

²⁸ World investment report - New York and Geneva, 2010;

3. РЕГИОНАЛНА НАСОЧЕНОСТ И СТРУКТУРА НА СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ

3.1. Странските директни инвестиции во Европа

Европската унија, земена како целина според податоците на ММФ е најголемата економија во светот со вкупен бруто домашен производ од 16.447 милијарди долари, оставрен во 2010 година. Европската унија од раните 80-ти години е позната по поволната политика за инвеститорите, па уште во 1992 година ги опфаќала 50 % од вкупните светски инвестиции, а и во последните дваест години стапката на странските директни инвестиции има нагорен тренд во однос на стапката на домашните инвестиции. Европската унија располага со значајни природни ресурси развиена индустрија. Најзначаен сектор е услужниот сектор, а клучни сектори за странски директни инвестиции се: автомобилската индустрија, биотехнологијата, информациската и комуникациската технологија, нуклеарните истражувања, инженерингот, но нема ограничување за странски директни инвестиции во ниеден сектор. Покрај тоа Европската унија е насочена кон обезбедување на стабилност и законска сигурност на инвеститорите, како и обезбедување на заштита на животната средина. Заради тоа го завзема првото место во светот по прилив на странски директни инвестиции, а воедно е и еден од најголемиите светски инвеститори во другите држави.

Европската Унија, со цел привлекување на странски директни инвестиции развива стратегии кои вклучуваат проширување и одржување на отворени и конкурентски пазари, подобрување на европската и националната политика, проширување и модернизација на европската инфраструктура и научна база.

Во минатото странските директни инвестиции во земјите на ЕУ биле регулирани со над 1200 билатерални инвестициони договори помеѓу земјите членки на ЕУ и трети земји. Од декември 2009 година кога стапи на сила Лисабонскиот договор, странските директни инвестиции се исклучиво под надлежност на Европската Унија. Во таа насока Европската комисија издала документи (EC Report, 2011), со кои се воспоставува информациона и комуникациска систем и се разработува заедничка политика за зголемување на конкурентоста и вработеноста во Европа, со перспективи до 2020 година, а со другиот треба да се олесни транзицијата спрема новата инвестициска политика и да се обезбеди правно застапување за националните билатерални

инвестиции. Заради тоа, Бордот на комисијата за економски и финансиски прашања постојано ги следи и анализира светските текови на странските директни инвестиции и делувањето на ЕУ и нејзините членки како инвеститори, но и како приматели на странски директни инвестиции и врши анализа на влијанието на СДИ со цел обезбедување на корисни совети на државите членки и промовирање на најдобрите методи на работење.

Економските студии докажале дека отворените економии имаат тенденција да растат побрзо од затворените економии и дека за странските инвеститори примарен услов е отворена инвестициона политика, надополнета со цврсти гаранции за заштита на инвеститорите и нивните вложувања. Со инвестиционата политика на ЕУ се обезбедува правна стабилност и предвидливо окружување на странските инвеститори, а со даночната и царинската политика се настојува да се надминат разликите меѓу земјите членки и да се обезбедат даночни ослободувања, особено на инвеститорите во регионите кои заостануваат во развојот и во кои има поголема невработеност. Исто така, со правилата на ЕУ е побарано од земјите членки да овозможат обезбедување на дозволи, лиценци и други одобрености неопходни за отпочнување на бизнис во законски рок од месец дена и намалување на трошоците за основање на бизнис. Така на пр. во Велика Британија и Данска со бизнис може да се почне за само 10 дена, што придонесува овие земји да се меѓу 10-те најконкуренти земји спрема овој критериум.

Она што исто така е значајно за странските инвеститори е дека ЕУ гарантира единствен систем на заштита на интелектуалната сопственост. Овие права се гарантирани со меѓународни конвенции и повеќето се усвоени од страна на Светската трговска организација и Светската организација за интелектуална сопственост, а ЕУ има и свои тела за интелектуална сопственост, како што се Европската организација за патенти и Канцеларијата за хармонизација на внатрешниот пазар која се занимава со регистрација на трговска марка и дизајн.

Во текот на последната деценија уделот на приливите на СДИ во ЕУ во однос на вкупните приливи на глобално ниво значително се намалил (од 45% во 2001 на 23% во 2010 година). Приливот на СДИ во ЕУ значително беше погоден со глобалната рецесија 2008/2009 година, така што приливите се намалија на половина во 2008 година, а продолжија да се намалуваат и во 2009 година и во 2010 година. Во 2010 година СДИ во ЕУ изнесуваа 230 милијарди, а околу 60 % потекнуваа од земјите членки

на ЕУ. Во 2011 тековите на СДИ почнаа да се обновуваат, така што притоците се зголемиле за 117% во однос на 2010 година, а одливите, за 154% во однос на 2010 година. Сепак, тековите на СДИ во Европската Унија сеуште се под нивото од 2007 година кога СДИ, го достигнаа својот максимум, пред се како резултат на високите цени на акциите. Впрочем сегашната состојба може да се опише како враќање од депресија на нормално ниво на државите.

Она што е карактеристично за движењата на СДИ во рамки на ЕУ е дека во минатото доминирале движењата на инвестициите меѓу земјите членки на ЕУ. После кризата оваа ситуација се менува во корист на земјите кои не се членки на ЕУ. Така во 2010 година приливот на инвестиции од не ЕУ инвеститори изнесуваше 40%.

Како најголеми инвеститори во ЕУ во периодот 2008-2010 година се јавуваат САД, Швајцарија, Канада, Бразил, Сингапур, Русија, Австралија, Хонг Конг, Јапонија, Јужна Африка.

	Одливи				Приливи			
	2008	2009	2010	Стапка на раст 2008-2010 (%)	2008	2009	2010	Стапка на раст 2008-2010 (%)
Екстра ЕУ-27	3.321,3	3.662,1	4.152,0	25,0	2.496,0	2.658,1	2.964,1	18,8
САД	1.079,2	1.130,9	1.195,0	10,7	1.005,4	1.060,1	1.201,4	19,5
Швајцарија	463,3	513,5	562,8	21,5	303,5	331,0	365,4	20,4
Канада	141,9	160,4	197,4	39,1	112,7	125,4	143,1	26,9
Бразил	108,5	136,4	187,7	73,0	52,3	56,0	67,6	29,1
Сингапур	90,7	99,4	122,3	34,8	41,1	50,4	67,3	63,9
Русија	89,1	96,5	120,0	34,7	30,0	39,0	42,0	40,2
Австралија	76,3	78,8	112,9	48,0	21,7	30,0	29,6	36,4
Хонг Конг	89,9	89,0	109,0	21,2	26,1	27,6	42,2	61,9
Јапонија	79,5	82,7	93,6	17,7	122,0	123,6	129,1	5,8
Јужна Африка	54,9	77,6	92,2	67,8	7,0	6,1	7,4	5,5

Табела 2. Топ десет земји како надворешни ЕУ 27 партнери за СДИ позиции, на крајот на 2008-2010 (EUR 1 000 милиони)

извор: Eurostat (online data code: bop_fdi_main)

Од табелата се потврдува доминаното учество на инвестициите од САД, кое на крајот на 2010 година изнесува 41% во вкупните инвестиции во ЕУ 27 и ги потврдува како главен носител на странските директни инвестиции во главно во финансиските и осигурителните активности и производството. Швајцарија, пак вториот најголем носител на инвестиции во ЕУ исто така бележи раст од 10% во однос на 2009 година. Од останатите десет најголеми инвеститори во ЕУ во 2010 година најголем годишен раст беше постигнат во Хонг Конг 51%, а потоа Сингапур 34% и Бразил 21%.

Најголемиот дел од инвестициите од земјите членки на ЕУ се насочени кон САД и земјите на ЕФТА, односно повеќе од половина од вкупните одливи се насочени кон овие земји. Ова го потврдува фактот дека инвеститорите од ЕУ се насочени кон развиените економии. Сепак, како резултат на кризата инвестициите од ЕУ во развиените земји, со исклучок на Швајцарија значително се намалија, а во исто време земјите во развој главно во Азија и Јужна Америка станаа се попривлечни дестинации. Всушност овој тренд започна и пред економската криза 2008/2009 година, но по рецесијата се интензивира. Во 2008-2010 година 11 од 15-те најголеми дестинации за СДИ се појавуваат земјите во транзиција, вклучувајќи ги Русија, Бразил, Мексико, Кина, Турција и Индија, затоа што овие земји беа поеластични на кризата и беа особено атрактивни за гринфилд инвестициите.

	Надворешни СДИ текови (Outward FDI flows)					Внатрешни СДИ текови (Inward FDI flows)				
	2008	2009	2010	2011	Учество во 2010 (%)	2008	2009	2010	2011	Учество во 2010 (%)
Надвор од ЕУ-27	383,5	316,5	145,6	369,9	100,0	177,7	233,6	103,9	225,3	100,0
Европа (не-ЕУ, вклучујавки ја ЕФТА), од кои	100,3	91,0	37,8	:	26,0	46,9	64,9	29,0	:	27,9
Швајцарија	32,5	43,1	0,9	31,8	0,6	12,6	27,0	8,9	34,3	8,6
Русија	28,0	8,4	7,9	-2,3	5,4	3,0	11,1	7,7	1,4	7,4
Хрватска	2,4	2,5	-1,3	:	-0,9	-0,1	-0,1	-1,8	:	-1,7
Турција	6,2	4,3	5,8	:	4,0	-0,3	1,5	0,8	:	0,8
Украина	5,0	2,7	4,5	:	3,1	0,8	0,2	0,3	:	0,3
Африка, од кои	23,3	16,7	21,3	:	14,6	7,2	1,7	3,5	:	3,4
Египет	10,8	-3,4	3,2	:	2,2	0,8	0,1	-0,2	:	-0,2
Јужна Африка	3,2	8,6	7,1	:	4,9	2,4	0,5	1,1	:	1,1
Северна Америка, од кои	132,9	85,9	19,9	:	13,7	54,1	105,3	68,8	:	66,2
Канада	6,4	3,7	-1,0	12,4	-0,7	19,1	12,9	23,9	6,8	23,0
САД	126,4	82,2	20,9	110,7	14,4	35,0	92,4	44,9	114,8	43,2
Централна Америка, од кои	6,6	72,7	-8,9	:	-6,1	-17,9	29,0	-39,9	:	-38,4
Мексико	7,0	4,6	10,1	:	6,9	0,9	2,9	2,0	:	1,9
Јужна Америка, од кои	20,2	9,2	25,9	:	17,8	12,3	1,0	9,2	:	8,9
Аргентина	4,4	0,9	0,0	:	0,0	-0,4	-0,3	0,2	:	0,2
Бразил	8,9	10,6	21,5	27,9	14,8	10,3	1,1	7,2	4,7	6,9
Азија, од кои	78,5	41,5	29,7	:	20,4	75,8	24,7	30,4	:	29,3

Земји на Арапскиот залив	19,7	6,6	4,6	:	3,2	51,1	11,7	5,7	:	5,5
Кина (без Хонг Конг)	6,5	6,5	7,1	17,5	4,9	-0,4	0,1	0,7	3,2	0,7
Хонг Конг	4,9	4,1	6,1	8,0	4,2	3,1	1,3	14,3	6,5	13,8
Јапонија	2,9	1,0	-2,2	3,6	-1,5	4,1	5,1	-5,1	5,4	-4,9
Индија	3,4	3,3	4,7	12,0	3,2	3,6	0,8	0,5	1,9	0,5
Сингапур	25,9	4,7	10,6	:	7,3	5,8	2,7	8,7	:	8,4
Океанија, од кои	19,4	-0,8	15,8	:	10,9	-0,2	4,6	-1,9	:	-1,8
Аустралија	18,6	-2,2	14,9	:	10,2	-0,2	4,2	-1,9	:	-1,8
Offshore финансиски центри	46,6	103,0	5,3	58,9	3,6	19,1	45,1	-7,8	15,8	-7,5

Табела 3. Странски директни инвестиции, ЕУ-27, 2008-2011 (1) (ЕУР 1 000 милион)

(1) Прелиминарните податоци за 2011 година кои се базирани на кварталните податоци, збирот не е секогаш еднаков на екстра ЕУ поради неолоцираните текови

извор : Eurostat (online data code: bop_fdi_main) <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/>

Најголеми инвеститори од ЕУ во остатокот од светот во 2011 година се: Луксембург со инвестиции од 110 милијарди евра и Велика Британија (Обединетото Кралство) со инвестиции од 89 милијарди евра, а по нив следат Германија со 34 милијарди евра, Франција со 21 милијарди евра, Шпанија со 19 милијарди евра и Белгија со 16 милијарди евра.

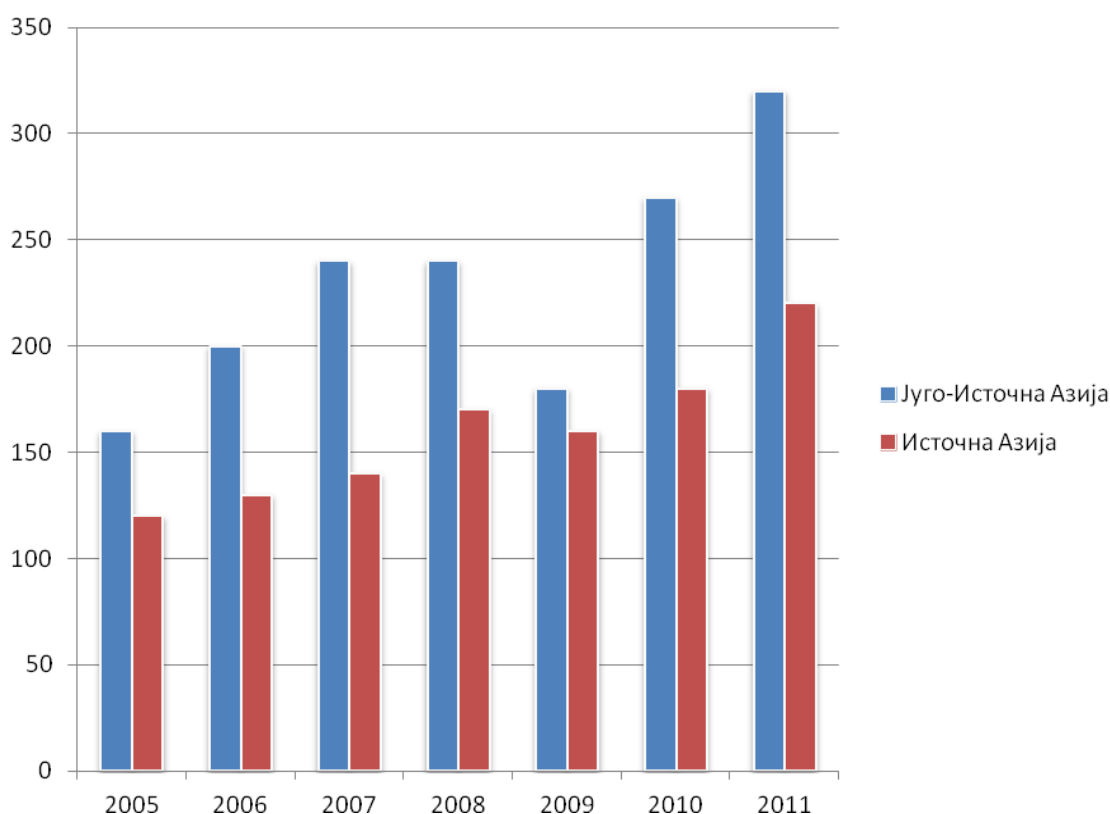
Луксембург со прилив од 89 милијарди евра, исто така се јавува и како најголем примател на СДИ од инвеститори надвор од ЕУ 27, а потоа се Шведска со 16 милијарди евра, Шпанија со 15 милијарди, Велика Британија со 14 милијарди, Франција со 12 милијарди и Германија со 11 милијарди. Улогата на Луксембург за странските директни инвестиции во Европската Унија, главно се објаснува со важноста на финансиското посредување.

Како и во претходните години во 2011 година, Европската Унија беше нето инвеститор во остатокот од светот, со повисоки одливи од приливи од 145 милијарди евра. Меѓу земјите членки на ЕУ во 2011 година, Велика Британија беше најголемиот нето инвеститор надвор од Европската Унија, со нето-инвестиции од 75 милијарди

евра, а потоа се Луксембург со нето инвестиции од 25 милијарди евра, Германија со 23 милијарди евра и Франција со 9 милијарди евра.

3.2. Странските директни инвестиции во Азија

Странските директни инвестиции во Југо-Источна Азија во 2011 година претставуваат 22% од вкупниот тек на глобалните странски директни инвестиции и бележат раст од 12% споредено со периодот пред глобалната финансиска криза. Според Извештајот на UNCTAD World investment report 2012 во Југо-Источна Азија регистрирано е зголемување на вкупните странски директни инвестиции за 14% и истите во 2011 година изнесуваат 336 Билиони. При тоа, најголемиот дел од приливот на странските директни инвестиции во периодот од 2005 до 2011 година е во Источна Азија што може да се види од следниот графикот:

Графикон 4. Прилив на СДИ во периодот од 2005-2011 година во билиони долари

извор: UNCTAD World Investment Report 2012

Приливот на странски директни инвестиции достигнува нови рекорди и во подрегионите на овај регион и во главните економии како Кина, Хонг Конг, Сингапур

и Индонезија. Приливот и одливот на СДИ дистрибуиран по економии е прикажан во следната табела:

	Приливи	Одливи
Повеќе од 50\$ милијарди	Хонг Конг, Кина Сингапур	Хонг Конг, Кина
Од 10\$ до 49\$ милијарди	Сингапур, Индонезија Малезија	Сингапур, Република Кореја Малезија, Тајланд, Тајван
Од 1\$ до 9.9\$ милијарди	Виетнам, Тајланд, Монголија, Република Кина, Макао (Кина), Филипини, Брунеј	Индонезија, Виетнам
Од 0,1\$ до 0,9\$ милијарди	Камбоџа, Лаос Народна Демократска Република, Мјанмар	
Помалку од 0.1\$ милијарди	Кореја Народна Демократска Република, Тајван, Источен Тимор	Монголија, Камбоџа, Брунеј, Филипини, Лаос Народна Демократска Република

Табела 4. Дистрибуција на текот на СДИ по економии за 2011 година

извор: UNCTAD World Investment Report 2012

Раст на приливот на странски директни инвестиции се забележува во економиите на Асоцијацијата на Југо-Источни Азиски Нации (ASEAN), во која спаѓаат Брунеј, Индонезија, Малезија и Сингапур, но и кај земјите со релативно пониски приходи како Камбоџа, Народна Демократска Република Лаос и Мјанмар. Во Виетнам се забележува тренд на благо опаѓање, а во Тајланд е забележано маригинално намалување во однос на 2010 година, така што приливот на странски директни инвестиции остана на виско ниво од скоро 10 милијарди долари, иако природната катастрофа го прекина производството од страна на странските филијали во земјата, особено во автомобилската и електронската индустрија.

Генерално, во земјите на Источна Азија, особено во Кина, продолжи континуираното зголемување на платите и трошоците на производство што придонесе земјите на ASEAN да имаат релативно подобрена конкурентност и зголемено производство. Соодветно на тоа, некои од странските филијали во Кина го реалоцираа

својот бизнис во Југо-Источните Азиски земји, додека други своето производство го лоцираа во внатрешноста на Кина.

Најголеми приливи во економиите на Источна Азија се забележани во Кина кои го достигнуваат историски највисоко ниво од 124 милијарди долари во 2011 година и во Хонг Конг со 83 милијарди долари, исто така историски највисоко достигнато ниво, додека пак во Република Кореја странските директни инвестиции изнесуваат 4.7 милијарди долари, а во Тајван 2 милијарди долари.

Како најголем инвеститор во регионот во 2011 година се јавува Јапонија. Имено, јапонските компании привлечени пред се од ниските трошоци за работна сила инвестирале 1.8 милијарди \$ во Виетнам, за 4 милијарди \$ ги зголемиле инвестициите во Кина и во 2011 година тие изнесуваат 9% од вкупните странски инвестиции во споредба со 2010 година кога изнесувале 4%. За разлика од Јапонија, европските компании, како резултат на должничката криза го забавија темпото на инвестирање во Југоисточна Азија, дури некои од Европските банки, како Кралската банка на Шкотска ги продадоа своите акции во Хонг Конг, Кина, Тајланд и Малезија. Состојбата кај мултинационалните компании од САД е мешана, така што некои од нив ги реалоцирале нивните производствени капацитети во домашните земји, додека во други индустрии како автомобилската, продолжиле да ги прошируваат своите инвестиции во Азија.

Доминантен вид на странски инвестиции во Југо-Источна Азија се гринфилд инвестициите кои во 2011 година се намалиле на околу 207 милијарди долари, за разлика од М&А кои во 2011 година се зголемиле за околу 24% и достигнале 33 милијарди долари. Гринфилд инвестициите најзастапени се во хемиската индустрија, електрониката, автомобилската индустрија и металопреработувачката индустрија, додека М&А беа најмногу застапени во прехранбената индустрија и електрониката. Странските директни инвестиции особено се зголемиле во услугите и за прв пат ги надминале инвестициите во производството.

За разлика од приливите на странски инвестиции Источна Азија заостанува во споредба со Југо-Источна Азија која поставува нов рекорд на одливи на странски директни инвестиции. Одливите на странски директни инвестиции од Источна Азија се намалиле за 9% во споредба со 2005 година, додека одливите од Југоисточна Азија се

зголемиле за 36% и достигнале 60 милијарди долари со што достигнале рекордно ниво. Имено, одливите од Кина опаднале за 5,4%, додека од Сингапур како водечки инвеститор од Југо-Источна Азија пораснале за 19%, а исто така се зголемиле и одливите од Тајланд и Индонезија кои достигнале ниво од 11 милијарди долари односно 8 милијарди долари.

Во Јужна Азија странските директни инвестиции се зголемиле за 23% и во 2011 година изнесуваа 39\$ милијарди долари, што претстваува 2.6% од глобалниот тек на странските директни инвестиции. Од областа Јужна Азија, доминантна е Индија со приливи на СДИ од 32\$ милијарди долари, потоа следат Исламската Република Иран со 4.2\$ и Пакистан со 1.3\$ милијарди долари. Бангладеш исто така е доста важен примач на странски директни инвестиции, со зголемен прилив од рекордни 1.1\$ милијарди долари. Одливите на странските директни инвестиции во 2011 година од регионот се зголемиле за 12% и тоа на 15\$ милијарди долари. Одливите од Индија, како доминантен извор на странски директни инвестиции од регионот се зголемиле од 13.2\$ милијарди долари во 2010 на 14.8\$ милијарди долари во 2011 година. Индиските компании кои нудат услуги во информатичката технологија веќе подолго време се активни учесници на глобалниот пазар. Меѓутоа во последните години исто така и компаниите кои нудат услуги во областа на банкарство и прехранбенитата индустрија стануваат се повеќе активни на странските пазари посебно во земјите во развој.

Приливите на странските директни инвестиции во Јужна Азија во периодот од 2005 до 2011 година и дистрибуцијата по економии се прикажани во графиконот и табела подолу.

Графикон 5. Прилив на СДИ во периодот од 2005-2011 година во милијарди долари

извор: UNCTAD World Investment Report 2012

Вредност прикажана во милијарди долари	Приливи	Одливи
Помалку од 10\$ долари	Индија	Индија
1.0\$ до 9.9\$ долари	Исламска Република на Иран, Пакистан, Бангладеш	
0.1\$ до 0.9\$ долари	Шри Ланк, Малдиви	Иран
Помалку 1\$ долари	Непал,Авганистан, Бутан	Пакистан,Шри Ланка,Бангладеш

Табела 5. Дистрибуција на текот на СДИ по економии за 2011 година

извор: UNCTAD World Investment Report 2012

Како последица на континуираната политичка нестабилност и влошување на глобалните економски перспективи во втората половина на 2011 година приливите странските директни инвестиции во Западна Азија се намалени за 16% и изнесуваат 49\$ милијарди долари. Нивото на приливи во овај регион е најниско во 2005 година кога приливите на СДИ изнесуваа 44\$ милијарди, но и во 2011 година далеку е пониско од рекордното ниво во 2008 година кога приливите изнесуваа 92\$ милијарди. Gulf Cooperation Council (GCC) земјите се уште се опоравуваат од откажувањето на големите проекти во претходните години. Кај овие земји е забележан пад од 35% во приливите од СДИ и нивниот процент во вкупното учество во регионот се намали од 69% во 2010 година на 53% во 2011 година. Во Саудиска Арабија, која исто така е најголем примател на странски инвестиции во регионот, регистриран е пад од 42% во 2011 година и изнесуваат 16\$ милијарди долари. Кај приливите на странски директни инвестиции во Оман и Катар исто така се забележува пад во споредба со претходните години, но затоа пак во Бахреин, Кувајт и Обединетата Арапска Република забележано е одскокнување од ниските вредности и приливите на СДИ во овие земји се повисоки споредбено со 2010. Ширењето на политички и социјални немири во Сирија и Јемен исто така доведе до намалување на приливите на странски директни инвестиции, а како последица на глобалната финансиската криза и регионалните немири и приливите во Либан исто така се забавуваат.

Наспроти приливите на странски директни инвестиции во Западна Азија, одливите на инвестиции од овој регион се зголемуваат, пред се како последица на зголемувањето

на цената на нафтата. Зголемувањето на цената на нафтата од крајот на 2010 година овозможи повеќе средства за располагање за надворешни СДИ од Gulf Cooperation Council (GCC) земјите.

Движењето на странските директни инвестиции и по економии во 2011 година е прикажано во следната табела:

Вредност прикажана во милијарди долари	Приливи	Одливи
Повеќе од 10\$ милијарди	Саудиска Арабија, Турција	
Од 5\$ до 9.9\$ милијарди	Обединети Арапски Емирати	Кувајт, Катар
Од 1.0\$ до 4.9\$ милијарди	Обединети Арапски Емирати	Саудиска Арабија, Турција, Обединети Арапски Емирати
Помалку од 1.0\$ милијарди	Оман, Кувајт, Палестина, Јемен, Катар, Бахреин	Либан, Бахреин, Оман, Ирак, Јемен, Јордан, Сирија, Палестина

Табела 6. Дистрибуција на текот на СДИ по економии за 2011 година

извор: UNCTAD World Investment Report 2012

3.3. Странските директни инвестиции во земјите во транзиција

Од почетокот на деведесетите години во поранешните социјалистички земји, односно земјите во транзиција започнаа да се одвиваат повеќе паралелни и истовремени процеси, премин од планско кон пазарно стопанство, реформа, транзиција, европска интеграција, а сето тоа беше пропратено со значаен прилив на странски директни инвестиции. Основната цел на земјите во транзиција беше остварување на стабилен, долгорочен економски раст, кој би се засновал на зголемување на инвестициите, подобрување на технолошката база, зголемување на конкурентноста на производството на меѓународен план. Значајна улога за остварување на оваа цел имаа странските директни инвестиции кои требаше да доведат до оживување на некои клучни сектори и фирми кои би ја привлекле останатата економија кон развој.

Финансиските потенцијали на овие земји беа многу ограничени и затоа имаа потреба од континуиран прилив на странски средства. Приливот на средства можеше да се остварува од меѓународни институции или од поединечни странски инвеститори

преку странски директни инвестиции, портфолио инвестиции или други инвестиции како странски капитал. Бидејќи, во тоа време земјите во транзиција веќе биле доволно задолжени, особено се актуелизирала потребата од прилив на странски директни инвестиции. Иако, различниот вид на странски инвестиции, има различен ефект врз економскиот раст, сепак приливот на странски капитал може да доведе до зголемување на ефикасноста на инвестициите и економскиот раст.

Странските директни инвестиции делуваа врз процесот на транзиција директно преку прилив на капитал и индиректно преку трансфер на технологија, менаџерски, произведен и организациски know-how, преку јакнење на конкуренцијата и преструкуирање на домашното стопанство. Исто така и влијанието на странските директни инвестиции врз процесот на транзиција и преминот од планско кон пазарно стопанство, може да биде директно и индиректно. *Директното влијание* се одразува врз економскиот раст во клучните економски гранки, трговијата и развој на трговските врски со развиените земји, како и врз трансферот на технологија. Додека *индиректното влијание* се одразува врз изградбата на институционални системи, поттикнување на процесот на приватизација и создавање на услови за конкуренција.

Индустриските гранки во земјите во транзиција во кои влегол странски капитал, обично постигнуваат добри деловни резултати и делуваат поттикнувачки врз економскиот раст. Странските афилијации и претпријатијата во кои има странски партнер постигнуваат повисоко ниво на продуктивност, зголемен извоз и побрза реконструкција на постоечките претпријатија.

Странските директни инвестиции делуваат и врз развојот на трговијата преку капиталот и технологијата, но и преку воведувањето на брендирано производство, маркетиншко знаење, менаџерски способности, кои ги мобилизираат и домашните фактори на трговијата. Исто така и преку инвестициите на заеднички вложувања и во областа на транспортот, телекомуникациите, модерната инфраструктура, индиректно се создаваат услови за зголемување на трговијата. Сепак, земјите домаќини не смеат да ја занемарат внатрешната трговија, затоашто таа е поттик за привлекување на странски директни инвестиции. Особено е важно влијанието на странските директни инвестиции кое се остварува со трансферот на технологија на локалните партнери. Преносот на технологијата вообичаено е пропратен со развој на нови услуги, кои дотогаш биле

непознати во овие земји, како што се менаџментот, консалтингот, рекламните и маркетиншки агенции, продажба на недвижности и сл.

Влијанието на странските директни инвестиции во земјите во транзиција индиректно придонесе и за создавање на законска рамка неопходна за пазарната економија, како законска регулатива за организација и делување на претпријатијата, даночните закони, закони од доменот на финансиите и финансиските институции, закони кои регулираат фер конкуренција. Воведувањето на конкуренцијата на државните монополи придонесе за обезбедување на поефикасна алокација на ресурсите и слободно формирање на цените, што придонесе за паѓање на цените и зголемување на нивото на производи кои се нудеа на локалните пазари.

Во почетните години од транзицијата, странските директни инвестиции во земјите во транзиција биле минимални, што се потврдува со фактот дека во 1992 година во 27 земји во транзиција влегле само 5,3 милијарди долари, во претпријатијата на 21 држава во вид на странски директни инвестиции или само 2% од вкупните странски инвестиции во светот. Врз приливот на странски инвестиции особено влијаеле процесите на приватизација и либерализација, така ако се разгледува периодот од 1993 до 2003 година може да се заклучи дека оние земји кои имаа успешен модел на приватизација и кои ги спроведоа неопходните институционални реформи имале и поголем прилив на странски инвестиции. (Така на пример, Унгарија која меѓу првите го започна процесот на приватизација во 1993 година имаше скоро 50% од сите примени странски вложувања во земјите во транзиција.) Подоцна, како што се зголемуваше довербата на инвеститорите во деловното окружување, така се зголемуваше и приливот на странски директни инвестиции. Најголемата концентрација на странски директни инвестиции во 1996 година е остварена во Унгарија, Полска, Чешка и Русија, каде се инвестирани 11,769 милиони долари или 75,86% од вкупните инвестиции во земјите во транзиција, што се должи на долгата традиција на стопанствата во овие земји, кои се богати со природни ресурси, релативно квалификувана работна сила, голем и флексибилен пазар, односно биле најкомпатибилни со стопанствата на најразвиените земји.

Во почетокот странските директни инвестиции во земјите во транзиција најчесто беа во облик на превземање на приватизираните претпријатија или преку заеднички вложувања со локалните претпријатија, со што се овозможувала подобра употреба на

распоживите ресурси и пораст на продуктивноста. Во втората фаза на процесот на транзиција, кога процесот на приватизација дојде при крај, се повеќе се зголемила потребата од гринфилд инвестициите и земјите во транзиција се повеќе се ориентирале кон привлекување на овој вид на инвестиции.

Првично, основниот мотив за вложување во овие земји бил освојување на пазарите во земјите во кои се инвестира, додека секундарно значење имало преместувањето на производството заради поефтина работна сила или пониски производни трошоци, односно поголема ефикасност.

Во периодот после првата половина на деведесетите се зголемија странските директни инвестиции во преработувачката индустрија и услужниот сектор чија основна цел е зголемување на ефикасноста и извозот. Најпривлечни биле вложувањата во прехранбената индустрија и производството на пијалоци, конфекција и обувки, индустријата за стакло, цемент, детергенти и хемикалии, а особено автомобилската индустрија. Исто така и странските директни инвестиции чија цел беше освојување на домашниот пазар се проширија на финансиските и други деловни активности, како и на либерализираните комунални дејности, а особено во телекомуникациите, каде се појавува остра конкуренција меѓу најзначајните светски компании.

Факторите како близината до пазарите на ЕУ, релативно ефтината квалификувана и образована работна сила, природни ресурси, поволната инфраструктура, поткрепена со разните повластици кои овие земји ги даваа на странските инвеститори позитивно делуваа за постојан пораст на гринфилд инвестициите.

Како ограничувачки фактори кои негативно делуваа врз одлуката на странските инвеститори за инвестирање во одредена земја беа несигурното политичко и деловно окружување, неадекватна законска рамка, многубројните административни и бирократски пречки, нестабилен девизен курс и сл.

Очекувањата на транзициските земји од приливот на странските директни инвестиции во услови кога земјите во транзиција се соочуваа со недостаток на домашен инвестициски капитал, недоволна домашна акумулација и штедење, непостоење на инвестициски банки и неразвиени финансиски пазари не се засноваа само на прилив на свеж капитал, туку се повеќе се засноваа на светските искуства за позитивните ефекти од странските директни инвестиции.

Иако, не сите очекувања од странските директни инвестиции се реализираа во целост, како нецелосното прелевање на технологија и знаење, делумно заради застарена технологија, делумно заради недоволна рецептивна способност на локалните фирми, потоа намалување на посотечката вработеност и сл., генерална оценка е дека странските директни инвестиции овозможуваат значително побрз развој и транзиција на овие стопанства, отколку што би овозможило надворешното задолжување или домашното штедење.

Карактеристично за повеќето транзициски земји е дека во првата фаза на транзиција при големите приватизации значајна улога имаат заедничките вложувања и M&A, додека гринфилд инвестициите значително заостануваат. Тоа е последица на фактот дека социјалистичките земји до 1988 не дозволуваат прилив на странски капитал во вид на директни инвестиции и најпрво донесоа законска регулатива за заеднички вложувања, во која на сличен начин ги конципирале условите за учество на странски лица во процесот на управување и одлучување. Воглавно се познати три начини на законски решенија за вложување на странски капитал во земјите во транзиција:

- Вложување при одржување на националниот систем (поранешна СФРЈ каде законската рамка се засноваше на процесот на самоуправување)
- Вложување при креирање на еден т.н. енклавен систем (Романија каде се основани заеднички фирми од домашни странски партнери во посебна форма и со посебни органи кои делувале по посебен девизен курс како енклава во рамките на стопанскиот систем)
- Вложување во т.н. концесионерски систем (останатите земји каде концесионерскиот систем предвидувал посебна форма на заеднички претпријатија во рамките на стопанскиот систем на земјата примател на инвестицијата под посебни прописи и со одобрување на концесијата од надлежните органи)

Ова укажува дека во социјалистичките земји предмет на законско уредување се разните форми на заеднички вложувања преку различните видови на заеднички претпријатија. Единствен исклучок била Полска која дозволувала целосни странски вложувања, но само во одредени области.

Вложувањето на странскиот капитал по пат на купување на домашни претпријатија може да се спроведува преку две форми:

- Со директно купување, кога странскиот инвеститор го откупува целото претпријатие во државна сопственост
- Со индиректно купување кога странскиот партнер формира ново претпријатие по пат на заедничко вложување со домашно претпријатие во државна сопственост.

На директно купување странскиот партнер се одлучува кога сака да оствари монополска положба на локалниот пазар што му овозможува значајни повртани ефекти на вложениот капитал. Индиректното купување за странските партнери е помалку ризично вложување затоа што се остварува на најдобрите делови на локалните претпријатија.

Без разлика на формата на приватизација, земјата домаќин мора да изврши проценка на ефектите од продажба на локално претпријатие на странски инвеститор, односно како ќе се одрази врз натамошниот развој на купеното претпријатие, врз економскиот раст, вработеноста, животната средина. При тоа понудената цена претставува индикатор кој укажува на намерите на странскиот купувач за идното работење на претпријатието. Искуствата од продажба на претпријатијата во процесот на приватизација на земјите кои успешно ја извршиле транзицијата (Чешка, Унгарија и Полска) покажуваат дека за остварување на позитивни ефекти потребно е да се обезбеди конкуренција помеѓу потенцијалните купувачи и недискриминаторски однос спрема странските инвеститори, а специјалниот „повластен „ третман да се сведе на минимум.

После успешно спроведената трансформација и приватизација во земјите во транзиција, се повеќе се зголемуваат гринфилд инвестициите. Стапката на учество на гринфилд инвестициите во земјите во транзиција во однос на вкупните гринфилд инвестиции во периодот 2003-2012 година, постојано осцилира, а изразена во проценти по години изнесува:

Година	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
%учество	10%	9%	9%	6%	8%	8%	6%	6%

Табела 7. Стапката на учество на гринфилд инвестициите во земјите во транзиција во однос на вкупните гринфилд инвестиции во периодот 2003-2012 година

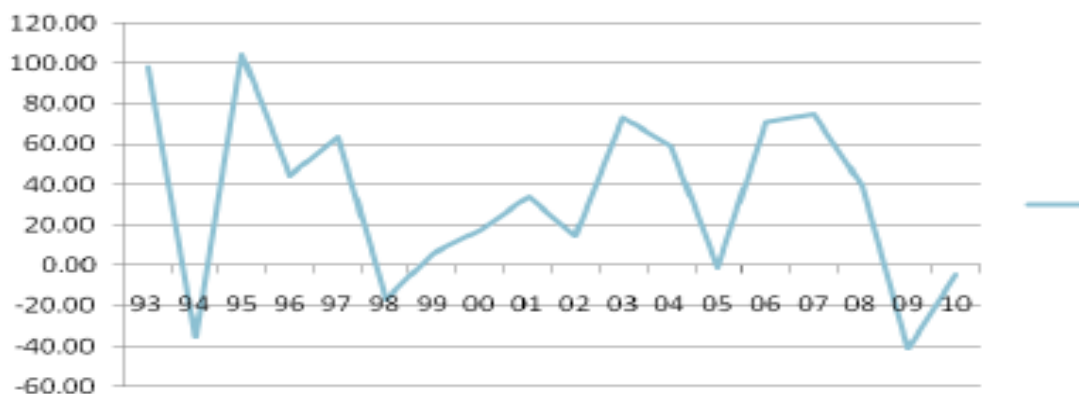
При тоа, најголемиот дел од гринфилд инвестициите се во Русија, Казахстан, Украина, Азеребјдан и Хрватска.

Земји во транзиција	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011 (Јан-Апр)
Светот	761 918	708 720	709 764	884 087	940 100	1 461 783	952 200	806 969	295 867
Југо - Источна Европа и CIS	76 102	63 450	63 197	57 056	81 972	115 416	53 928	51 838	21 111
Југо - Источна Европа	3 289	2 285	5 506	9 327	13 553	19 160	6 852	7 043	3 521
Албанија	215	127	559	2 254	4 398	3 268	85	38	115
Босна и Херцеговина	775	467	2 212	289	2 507	1 836	1 238	222	648
Хрватска	1 028	654	1 034	514	1 712	3 836	1 325	2 263	164
Црна Гора	57	-	-	407	1 769	732	120	267	3
Србија	849	780	912	2 996	2 668	6 975	3 274	3 794	2 447
Македонија	365	258	788	2 867	499	2 514	809	458	144
CIS	72 813	61 165	57 691	47 729	68 419	96 256	47 077	44 796	17 590
Арменија	435	51	334	194	2 440	258	726	188	20
Азеребјдан	16 457	1 609	1 282	817	1 762	2 348	1 452	373	364
Белорусија	903	181	828	753	376	2 255	1 781	1 724	403
Грузија	149	175	886	455	998	1 905	4 105	718	23
Казахстан	10 581	9 507	3 705	3 437	4 196	19 489	1 504	2 034	3 464
Киргистан	456	54	538	63	3 440	534	10	-	101
Молдавија	122	623	430	76	50	138	425	320	38
Русија	32 124	44 006	40 819	37 031	46 459	58 453	30 198	33 355	9 224
Тацикистан	639	1 212	952	9	269	185	483	1	1 042
Туркменистан	3 539	902	2	-	834	3 463	1 370	348	407
Украина	3 924	2 464	7 015	4 306	6 751	6 740	4 123	3 320	819
Узбекистан	3 486	381	900	590	843	488	900	2 415	1 685

Табела 8. Вредност на гринфилд инвестициите, по дестинација, 2003-2011, во милиони долари

извор: Unctad Stat (2011 World investment report 2011)

Стапката на раст на странските директни инвестиции во земјите во транзиција во периодот од 1993 до 2010 година постојано осцилира и не може да се заклучи општ тренд на движење. Како резултат на процесот на приватизација стапката на раст на СДИ во земјите во транзиција својот максимум го достигнува во 1995 година кога има зголемување од 100 % во однос на 1994 година. наспроти тоа во 2009 година доаѓа до негативна стапка на раст што значи дека немало раст на СДИ во земјите во транзиција, туку како резултат на кризата СДИ се намалиле за 40,8% во однос на 2008 година.

Графикон 6. Стапка на раст на СДИ во земјите во транзиција, 1993-2010 година во %

извор UnctadStat (2011), World investment report 2011

Приливот на СДИ во земјите во транзиција анализиран низ апсолутни бројки покажува дека во периодот 1992-2004 како најатрактивни земји за инвестирање се Русија, Казахстан, Украина, Азербејџан и Хрватска, додека во периодот од 2005 до 2010 година како најголеми примачи на СДИ се издвојуваат Русија, Казахстан и Украина, што е нормално со оглед на големината на нивната економија.

Но, доколку се разгледа учеството на СДИ во БДП се доаѓа до сосема друг заклучок. Имено, ако се земе во предвид големината на пазарот на земјите во транзиција во периодот 2000-2010 година ќе се констатира дека најголеми примачи на СДИ се Азербејџан, Казахстан, Грузија, Турменистан, Црна Гора и Молдавија.

2010	Економија	Албанија	Арменија	Азербејџан	Белорусија	в.в.К	Хрватска	Грузија	Казакстан	Киргистан	Црна Гора	Молдавија	Русија	Србија	Тадџикистан	Македонија	Туркменистан	Украина	Узбекистан	Вкупен прилив СДИ
2009		979	778	473	1.886	246	2.911	658	13.771	190	1.527	128	36.500	1.959	16	201	3.867	4.816	711	71.617
2008		988	935	14	2.180	932	6.179	1.564	14.322	377	960	713	75.002	2.955	376	586	1.277	10.913	711	120.984
2007		656	699	-4.749	1.805	2.080	5.035	1.750	11.119	209		534	55.073		360	693	856	9.891	705	86.716
2006		325	453	-584	354	766	3.473	1.170	6.278	182		240	29.701		339	433	731	5.604	174	49.639
2005		264	239	1.680	305	613	1.825	453	1.971	43		191	12.886		54	96	418	7.808	192	29.038
2004		346	248	3.556	164	704	1.179	492	4.157	132		146	15.444		272	324	354	1.715	177	29.410
2003		178	121	3.285	174	381	1.989	335	2.092	46		74	7.958		32	113	226	1.424	83	18.511
2002		135	111	1.392	253	265	1.071	160	2.590	5		84	3.461		36	106	276	693	65	10.703
2001		206	70	227	98	119	1.313	110	2.835	5		103	2.748		9	447	170	792	83	9.335
2000		144	104	130	104	146	1.051	131	1.283	-2		128	2.714		24	215	131	595	75	6.973
1999		41	122	510	426	177	1.452	82	1.438	44		38	3.309		7	88	125	496	121	8.476
1998		45	221	1.023	191	67	953	265	1.161	109		76	2.761		30	150	62	743	140	7.997
1997		48	52	1.051	352	0	543	243	1.322	83		79	4.865		18	58	108	623	167	9.612
1996		90	18	591	105	0	479	54	1.137	47		24	2.579		18	11	108	521	90	5.872
1995		70	25	155	15	0	102	6	964	96		67	2.066		10	9	233	267	-24	4.061
1994		53	9	22	11	0	110	8	660	38		12	690		12	24	103	159	73	1.984
1993		68	1	0	18	0	118	0	1.271	10		14	1.211		9	0	79	200	48	3.047
1992		20	2	0	7	0	13	0	1.00	0		17	1.161		9	0		200	9	1.538

Табела 9. Прилив на СДИ во земјите во транзиција, 1992-2010 година во милиони долари

извор: UnctadStat (2011), World investment report 2011

Економија	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Просек
Албанија	3,96	5,08	3	3,13	4,73	3,24	3,62	6,14	7,62	8,07	9,24	5,7
Арменија	5,45	3,3	4,7	4,31	6,93	4,88	7,1	7,59	8,02	9,1	6,14	6,7
Азербејџан	2,46	3,97	22	45,2	41	12,7	-2,8	-14	0,03	1,1	1,04	11,3
Белорусија	0,99	0,79	1,7	0,98	0,71	1,01	0,96	3,99	3,59	3,85	2,48	2,1
Босна и Херцеговина	2,65	2,07	4	4,55	7,02	5,63	6,21	13,7	5,04	1,44	0,38	5,3
Хрватска	4,92	5,74	4,1	5,87	2,9	4,11	7,08	8,6	8,91	4,62	0,96	5,8
Грузија	4,29	3,41	4,7	8,38	9,6	7,06	15,1	17,2	12,2	6,13	4,71	9,3
Казахстан	7,01	12,8	11	6,78	9,63	3,45	7,75	10,6	10,7	12,6	7,49	9,9
Киргистан	-0,2	0,33	0,3	2,37	5,94	1,73	6,42	5,49	7,34	4,14	5,19	3,9
Црна Гора									21,3	37,4	19,3	26
Молдавија	9,9	6,99	5,1	3,72	5,63	6,38	7,03	12,1	11,8	2,37	3,45	7,4
Русија	1,05	0,9	1	1,84	2,61	1,69	3	4,24	4,5	2,97	2,8	2,7
Србија									5,42	4,17	3	4,2
Тадикистан	2,74	0,88	3	2,03	13,1	2,36	13,3	12,8	12,1	0,32	0,79	6,3
Македонија	6	13	2,8	2,45	6,03	1,65	6,6	8,49	5,96	2,11	3,13	5,8
Туркмениста н	2,97	3,39	5,1	3,71	5,06	4,82	6,89	6,61	8,22	22,8	10,4	7,9
Украина	1,9	2,08	1,6	2,84	2,64	9,06	5,2	6,93	6,06	4,1	4,76	4,7
Узбекистан	0,54	0,89	0,7	0,81	1,47	1,39	1,02	3,15	2,77	2,16	2,15	1,7

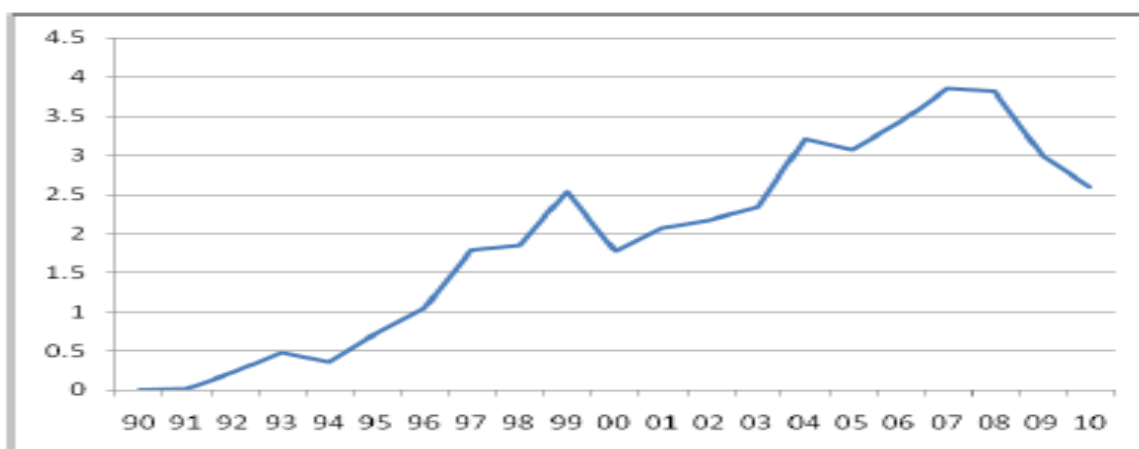
Табела 10. Учество на СДИ во БДП во земјите во транзиција, 2000-2010 година

извор: Unctad Stat (2011), World investment report 2011

Од податоците се забележува дека по осмостојувањето најголем пораст на приливот на СДИ има во Црна Гора што е резултат на природните ресурси, пред се на морето, туристичките капацитети, како и на стабилната економска и политичка клима и еднаквиот третман на странските и локалните инвеститори.

Доколку, се анализира учеството на СДИ во БДП на земјите во транзиција во периодот 1990-2010 година во проценти ќе се заклучи дека приватизацијата одиграла

значајна улога за привлекување на СДИ и интеграција на овие економии во глобалната економија.

Графикон 7. Стапка на учество на СДИ во БДП на земјите во транзиција, 1990-2010 год. во %

извор: Unctad Stat (2011), World investment report 2011

Покрај различните поединечни искуства, генерално може да се заклучи дека странските директни инвестиции биле еден од поттикнувачките фактори за економскиот раст во земјите во транзиција. Најуспешните од земјите во транзиција имале и најпозитивни ефекти од странските директни инвестиции и веќе се јавуваат како земји извозници на капитал, претежно во останатите земји во транзиција. Во 2010 година, согласно Извештајот на UNCTAD 2011²⁹ по прв пат економиите во развој и транзиција, заедно привлекоа повеќе од половина од глобалните текови на странски директни инвестиции. СДИ кон странство од овие економии исто така достигнале рекордна висина, со повеќето инвестиции насочени кон другите држави на југ. Со зголемување на 21% во 2010 година одливот на странски директни инвестиции од земјите во развој и земјите во транзиција достигнува 29% од глобалните одливи.

Голем број на емпириски студии и истражувања кои ги испитуваа економските и другите фактори на влијание на странските директни инвестиции врз економскиот раст во земјите од ЦИЕ го потврдуваат позитивното влијание на странските директни инвестиции. Иако, до неодамна беше тешко да се квантифицираат тие ефекти и механизми на влијание, новите економетриски модели и нивната апликација во анализите на економскиот раст, овозможуваат да се проценат ефектите на странските

²⁹ UNCTAD World investment report 2011

директни инвестиции врз развојот на земјите во транзиција. Така, еден од најзначајните заклучоци од најновите емпириски истражувања е дека странските директни инвестиции се основен генератор на економскиот раст во ЦИЕ во последнава деценија. Имено, тие придонесуваат со 2,3 процентни поени од вкупниот просечен економски раст од 3,5%, односно 74 % од растот е во функција на странските директни инвестиции³⁰.

Во студијата на Neuhaus Marko, “The impact of FDI od Economic Growth: An analysis for the transition countries of Central end Eastern Europe” се анализирани придонесите кон економскиот раст на следните фактори: пораст на работно способното население, странските директни инвестиции, домашните инвестиции и останати фактори. Евидентно е дека влијанието на странските директни инвестиции е доминантно (2,3 процентни поени). Спротивно на тоа, влијанието на домашните инвестиции врз економскиот раст е многу помало (во просек 0,4 процентни поени, а доколку се исклучи Албанија, паѓа на близу 0 процентни поени). Слично е и влијанието на порастот на работноспособното население (само 0,1 во просек).Сите останати фактори придонесуваат со 0,8 процентни поени.³¹

³⁰ Neuhaus, Marco “The impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: An analysis for the transition countries and Eastern Europe”. Inaugural Dissertation, Mannheim University, maj 2005

³¹ Преземено од Кон излезот, странските директни инвестиции, економскиот развој и вработеноста, Кочани, Европа 92, 2007г

4. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

4.1. Обем на странските директни инвестиции во Република Македонија од осамостојувањето

Република Македонија, како и останатите транзициски земји, од своето осамостојување постојано прави напори за привлекување на што поголем дел од странскиот капитал преку странските директни инвестиции. Постојано се преземаат низа мерки од економски и правен аспект за создавање на поволна меѓународна инвестициска клима и остварување на поволна меѓународна инвестициона позиција. Со цел зголемување на интересот на странските инвеститори за вложување на нивниот капитал во Република Македонија се преземале низа макроекономски политики и реформи, реформа на даночниот систем, заштита на сопственичките права и извршувањето на договорите, како и подобрување на ефикасноста во функционирањето на законодавната, судската и извршната власт и поефикасна администрација.

Сепак, странските инвестиции во периодот помеѓу 1990 и 1996 година изнесува само 64 милиони САД долари, од кои 30 милиони САД долари се остварени во процесот на приватизација. Значаен обем на странски директни инвестиции од приближно 150 милиони САД долари е забележан во 1998 година, што понатаму е следено со нивно опаѓање на само 88 милиони САД долари во 1999 година, главно заради зголемениот политички ризик и ескалацијата на кризата во регионот. Во следните две години нивото на странските директни инвестиции беше во пораст главно поради продажбата на неколку јавни компании, продажбата на Стопанска банка - Скопје, АДОР Македонија, ФЕНИ- Кавадарци, Бучим-Радовиш, Мермерен комбинат- Прилеп, Леарница – Охрид, Пиварница – Битола и др. во 2000 година. Својот максимум во овој период странските инвестиции го оствариле во 2001 година, како резултат на продажбата на странски инвеститори на Македонските телекомуникации, ЕМО Охрид, Жито Лукс Скопје, Скопски саем -Скопје и др. Во 2001 година странските инвестиции изнесуваа 447,1 милион САД долари и оствариле највисок процент на учество во БДП од 13%. Во 2002 година повторно има пад на странските директни

инвестиции и тие изнесуваат 105,6 милиони долари и учествуваат во БДП само со 2,8%. Во наредните години има осцилирачко движење на странските директни инвестиции кои се задржуваат на доста ниско ниво од 117,8 милиони САД долари во 2003 година, 323,0 милиони САД долари во 2004 година и само 97,0 милиони САД долари во 2005 година, со исто така ниско ниво на учество во БДП.

Со интензивната политика на Владата на Република Македонија за привлекување на странските инвестиции поткрепена со добро насочена и дефинирана информативна пропаганда, овој тренд е надминат во 2006 година кога е остварен значителен пораст на 424,2 милиони САД долари и 6,5% учество во БДП. Својот максимум странските директни инвестиции во Република Македонија го достигнуваат во 2007 година кога изнесуваат 699,1 милиони САД долари.

Влијанието на светската економска криза во 2008 и 2009 година придонесе трендот на раст на странските директни инвестиции да прекине, како и во глобалните текови така и во Република Македонија. Иако во првата година од кризата имаше мал пад на странските директни инвестиции на 587 милиони САД долари, веќе во 2009 година има значителен пад на 197,1 милион САД долари со минимално учество од 2,1% во БДП. Оваа тенденција на пад на странските директни инвестиции е прекината со минимален раст од 4,09 % во однос на 2009 година и износ од 211 милиони САД долари во 2010 година и пораст од 11,61% во однос на 2010 година или износ од 463,30 милиони САД долари во 2011 година, кој износ е сеуште далеку под нивото достигнато во 2007 година

Година	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Милиони САД долари	24,0	9,5	11,2	58,1	150,5	88,4	215,1	447,1	105,6
% од БДП	0,7	0,2	0,3	1,6	4,2	2,4	6,0	13,0	2,8
Година	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Милиони САД долари	117,8	323,0	97,0	424,2	699,1	587,0	197,1	211,0	463,3
% од БДП	2,5	5,9	1,6	6,5	8,6	6,0	2,1	2,3	4,4

Табела 11. Прилив на СДИ во Република Македонија и структурното учество во БДП

Изработено по податоци од Народна банка на РМ www.nbrm.mk

Доколку се анализира состојбата на странските инвестиции согласно примарната класификација базирана на меѓународно прифатениот статистички лимит од 10% учество во акционерски капитал, да се подразбираат инвестициите од долгорочен интерес, односно странски директни инвестиции, а оние со помалку од 10% како инвестиции со краткорочен интерес-портфолио инвестиции, во Република Македонија во периодот од 1997 до 2011 година, ќе се види дека најголемиот дел од инвестициите е од странски директни инвестиции (акционерски капитал и останат капитал, кој ги опфаќа побарувањата и обврските од должничко доверителските односи), додека учеството на портфолио инвестициите е далеку помало и се движи од 1,79% во 2004 година до 7,22% во 2001 година.

Всушност, во првите години по осамостојувањето на Република Македонија воопшто и не биле остварени инвестиции од овој вид, а првите портфолио инвестиции се остварени во 1995 година кога биле остварени само 2,60 милиони САД долари. Со оглед на фактот дека портфолио инвестициите се остваруваат со купување на хартии од вредност на берзата и со нив не се остварува доминација во управувањето на фирмите, односно единствен мотив за купување на акциите е остварување на дивиденда, разбирлив е слабиот интерес за овој вид на инвестиции и ниското учество на портфолио инвестициите во Република Македонија. Странските инвеститори немаат интерес за купување на акции во македонските компании, доколку не остваруваат мајоритет во управувањето. Ова покажува дека во Република Македонија, сеуште не се создадени доволно услови за остварување на позначајни резултати од овој вид на инвестиции, кои би помогнале за потполнување на недоволната акумулација и поттикнување на развојот. За остварување на подобри резултати потребно е подобрување на окружувањето, како и развој на Македонската берза за хартии од вредност со поголема понуда на акции од профитабилните претпријатија.

Година	Вкупно странски вложувања	Директни инвестиции во земјата				Портфолио инвестиции	СДИ	Портфолио инвестиции
		Вкупно	Акционерски капитал	Останат капитал		Акционерски капитал	% на	% на
				Побарувања	Обврски	Equity capital	учество	Учество
		1=2+6	2=3-4+5	3	4	5	6	7
1997	146,14	141,22	102,88	12,13	50,48	4,91	96,63	3,36
1998	276,97	270,37	219,51	12,81	63,66	6,6	97,62	2,38
1999	370,01	359,9	284,26	15,7	91,35	10,11	97,27	2,73
2000	599,75	580,05	497,72	16,95	99,28	19,69	96,72	3,28
2001	1.120,05	1.039,15	946,28	40,84	133,72	80,9	92,78	7,22
2002	1.242,71	1.160,71	1.056,57	46,35	150,48	82	93,40	6,60
2003	1.356,54	1.292,14	1.181,98	47,98	158,14	64,4	95,25	4,75
2004	1.639,62	1.610,22	1.366,11	36,7	280,82	29,4	98,21	1,79
2005	1.813,71	1.768,97	1.579,62	74,54	263,89	44,73	97,53	2,47
2006	2.185,14	2.098,57	1.863,35	80,91	316,14	86,57	96,04	3,96
2007	2.677,73	2.545,17	2.226,62	106,11	424,66	132,57	95,05	4,95
2008	3.102,05	2.968,75	2.407,42	113,96	675,29	133,3	95,70	4,30
2009	3.277,78	3.141,38	2.481,27	169,96	830,07	136,4	95,84	4,16
2010	3.409,51	3.269,83	2.590,04	246,88	926,67	139,68	95,90	4,10
2011	3.771,65	3.649,42	3.064,58	284,53	869,37	122,23	96,76	3,24

Табела 12 Структура на странски вложувања по вид на капитал во милиони евра

извор: Народна банка на РМ

Динамички анализирано од аспект на видот на инвестицијата, учеството на новите инвестиции во 1997 година изнесувало 34%, а во наредните три години бележи континуирано намалување и во 2000 година достигнува 22%. Во 2001 година е регистрирано најголемото учество во новите инвестиции од 53%, за во наредните години повторно да се намали и во 2004 година да изнесува 44%. На крајот од 2011 година странските инвеститори вложиле 61,26% од вкупниот инвестиран капитал, во постоечки фирми (постојни инвестиции), додека 38,74% вложиле во ново основани фирми (нови инвестиции), што е на приближно исто ниво со 2010 година кога во постоечки инвестиции вложиле 61,68%, а во ново основани фирми 38,32%.

Во поглед на бројот на вработените во 2011 година има зголемување од 2010 година за 4732 вработени во новите инвестиции и 274 вработени во постојните инвестиции, додека бројот во филијалите е намален за 67 вработени, што покажува тенденција на зголемување на бројот на вработени во нови инвестиции за сметка на бројот на вработени во постојните инвестиции. Вкупниот број на вработени во компаниите со странски капитал во 2011 година е скоро двојно поголем во споредба со бројот на вработените во 2007 година, кој изнесувал 37.654, а кога е достигнат максимален износ на странски инвестиции, што е резултат на гринфилд инвестиции во 2011 година, кога во новите инвестиции се вработиле 28.210 вработени.

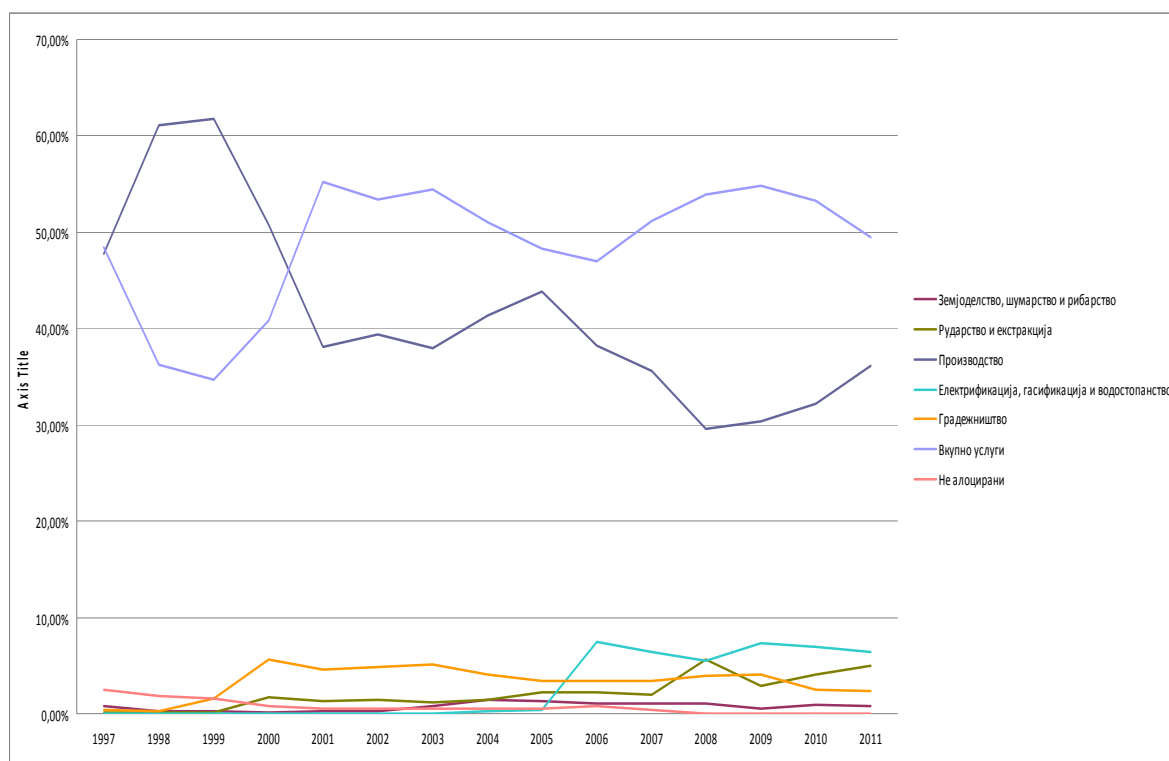
Структура на директни и портфолио инвестиции	Акционерски капитал 2010 година	Број на вработени 2010 година	Акционерски капитал 2011 година	Број на вработени 2011 година
Аквизиции и мерцери (постојни инвестиции)	1.714,44	47.792	1.951,33	48.066
Гринфилд (нови инвестиции)	1.064,99	23.478	1.233,96	28.210
Странски вложувања во трговски друштва	2.779,43	71.270	3.185,29	76.276
Филијали	0,11	178	1,51	111
Фондации	0	0	0,01	3
Вкупно странски вложувања	2.779.54	71.448	3.186,81	76.390

Табела 13. Состојба на вкупни инвестиции во Република Македонија-структура по нови, постојни и останати инвестиции во милиони ЕВРА

извор: Народна банка на РМ

4.2 Секторска структура на странските директни инвестиции во Република Македонија

Странските директни инвестиции во Република Македонија во периодот од 1997 година до 2011 година, најзастапени се во дејноста производство и услуги. Што може да се види и од приложениот графикон.

Графикон 8. Странски директни инвестиции по дејности во Република Македонија
изразено во проценти во период 1997-2011 година

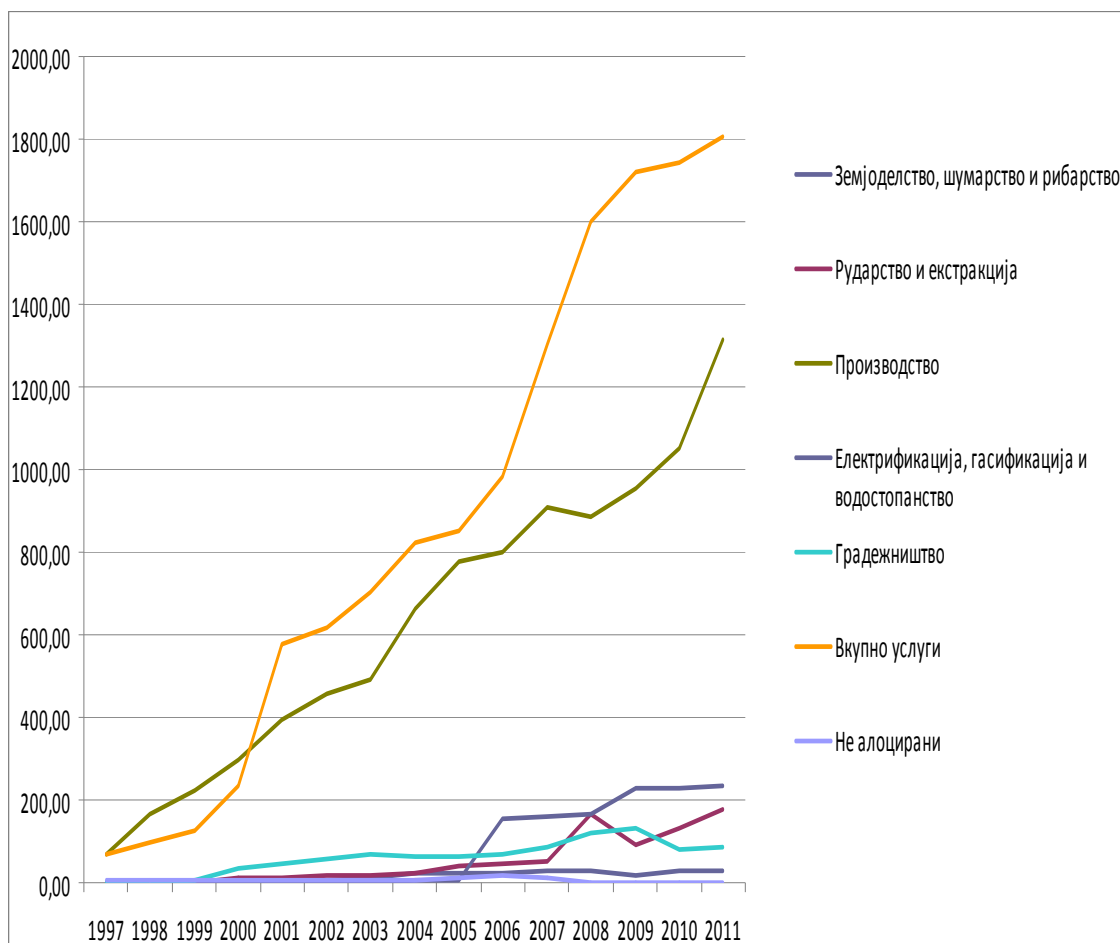
извор: Народна банка на РМ

При тоа, забележително е осцилирачко движење на процентуалното учество на инвестициите во дејноста услуги и дејноста производство, анализирано според состојбата на странските директни инвестиции по дејности на крајот на година. Најголемото учество на странските директни инвестиции во дејноста производство е остварено во 1999 година 61,70%, а најниско во 2008 година 29,58%, во овие години во дејноста услуги се забележува учество од 34,71% во 1999 година и 53,95% во 2008 година. Сите останати дејности се движат под 10 проценти учество во текот на целиот анализиран период. Инвестициите во дејноста земјоделство, шумарство и рибарство до 2004 година се движеле под 1%, во 2004 година учествуваат со 1,43% и потоа до 2011 година повторно се намалува нивното учество и во 2011 година изнесува само 0,85%. Учеството на странските директни инвестиции во дејноста рударство и екстракција, иако е мало перманентно се зголемува и во 2011 година достигнува 4,92%. Исто така учеството на странските директни инвестиции во градежништвото има осцилирачко движење во однос на вкупните странски инвестиции и најголемо учество се забележува во 2000 година кога изнесува 5,68%

Во дејноста електрификација, гасификација и водостопанство од осамостојувањето до 2003 година воопшто немало странски директни инвестиции но почнувајќи од 2003 година нивното учество се зголемува и во 2006 година и како резултат на продажбата на дел од ЕСМ на ЕВН, го достигнува најголемиот процент од 7,49%, на крајот на 2011 година изнесува 6,38%.

Меѓутоа, анализирано во износи на состојбата на странските директни инвестиции на крајот на годината се добива друга слика. Имено, странските директни инвестиции во дејноста производство континуирано растат, со исклучок на 2008 година кога како резултат на кризата доаѓа до мало намалување, од 907,35 милиони евра во 2007 година на 886,28 милиони евра во 2008 година, за во 2011 година да достигнат износ од 1317,08 милиони евра. Во дејноста услуги се забележува континуиран раст на странските директни инвестиции до 1804,44 милиони евра во 2011 година. Кај градежништвото, исто така има континуиран раст на странските директни инвестиции до 2009 година кога изнесуваат 128,99 милиони евра, за во 2010 година да се намалат на 81,68 милиони евра, а во 2011 година да забележат благ пораст и да изнесуваат 84,90 милиони евра.

Првите странски инвестиции во електрификацијата, гасификацијата и водостопанство се во 2003 година со износ од 0,74 милиони долари, за во 2011 година да изнесуваат 232,94 милиони евра. Во рударство и екстракција во 1997 година има минимални странски директни инвестиции од само 0,27 милиони евра, но бележат континуиран раст и во 2011 година изнесуваат 179,41 милиони евра. Износот на неалоцирани странски директни инвестиции кој во 1997 година изнесува 3,56 милиони евра, со тенденција на раст во 2006 година достигнува 16,19 милиони евра, од 2007 година значително опаѓа и во 2011 година изнесува само 0,13 милиони евра.

Графикон 9. Странски директни инвестиции по дејности во Република Македонија за период 1997-2011 година изразени во милиони евра

извор: Народна банка на РМ

На крајот на 2011 година структурното учество на странските директни инвестиции по дејности ја дава следната слика:

Графикон 10. СДИ во РМ по дејности во 2011 година

извор: Народна банка на РМ

При тоа, од услужните дејности, во 2011 година најмалку се застапени странските директни инвестиции во здравството 0,10%, обрзованието 0,09 %, административните и помошни активности 1,11 %, професионалните, научни и технички активности 1,75 %, активностите во врска со недвижен имот 1,88 %, а најмногу застапени странски директни инвестиции во услужните дејности во 2011 година се инвестициите во финансиските и осигурителните активности кои изнесуваат 26,75 %, во трговијата со 11,05% и во комуникациите со 3,25%. Во производната дејност странските директни инвестиции се најзастапени во металната и металопреработувачката индустрија 12,29%, прехранбената индустрија 8,03%, автомобилската индустрија 6,91% и текстилната индустрија 2,59%. Електрификацијата, гасификацијата и водоснабдувањето во 2011 година зафаќаат учество од 6,38% , рударството и екстракцијата 4,92% и градежништвото 2,33%.

Дејности	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Земјоделство, шумарство и рибарство	1,05	0,60	0,90	0,78	2,67	3,73	9,81	23,09	22,98	23,11	27,00	30,86	16,35	29,16	30,93
Рударство и екстракција	0,27	0,42	0,68	9,89	13,60	16,94	15,53	22,37	39,27	45,30	50,74	168,52	89,32	133,02	179,41
Производство	67,45	165,33	222,08	294,83	396,21	457,70	490,36	664,92	775,32	804,86	907,35	886,28	953,40	1053,77	1317,08
Електрификација, гасификација и водостопанство	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,74	5,17	6,21	157,08	161,70	164,33	228,30	228,35	232,94
Градежништво	0,58	0,83	5,63	37,94	47,04	56,06	65,91	64,49	61,08	70,48	87,05	117,25	128,99	81,68	84,90
Вкупно услуги	68,31	98,12	124,93	236,89	574,38	619,61	702,51	822,03	854,22	984,55	1300,69	1601,52	1722,36	1743,23	1804,44
Не алоцирани	3,56	5,07	5,70	4,73	5,25	6,66	7,26	8,15	9,89	16,19	9,10	0,00	1,31	0,16	0,13
Вкупно	141,22	270,37	399,92	580,06	1039,15	1160,70	1292,12	1610,22	1768,97	2098,57	2545,63	2968,76	3140,03	3269,37	3649,83

Дејности	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Земјоделство, шумарство и рибарство	0,75%	0,22%	0,23%	0,13%	0,26%	0,32%	0,76%	1,43%	1,30%	1,10%	1,06%	1,04%	0,52%	0,89%	0,85%
Рударство и екстракција	0,19%	0,15%	0,19%	1,71%	1,31%	1,46%	1,20%	1,39%	2,22%	2,16%	1,99%	5,68%	2,84%	4,07%	4,92%
Производство	47,76%	61,15%	61,70%	50,83%	38,13%	39,43%	37,95%	41,29%	43,83%	38,21%	35,65%	29,58%	30,35%	32,23%	36,09%
Електрификација, гасификација и водостопанство	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,06%	0,32%	0,35%	7,49%	6,35%	5,54%	7,77%	6,98%	6,38%
Градежништво	0,41%	0,31%	1,56%	5,68%	4,55%	4,83%	5,10%	4,01%	3,45%	3,36%	3,42%	3,95%	4,11%	2,50%	2,33%
Вкупно услуги	48,37%	36,29%	34,71%	40,84%	55,27%	53,38%	54,37%	51,05%	48,29%	46,22%	51,18%	53,95%	54,83%	53,32%	49,44%
Не алоцирани	2,52%	1,87%	1,58%	0,82%	0,51%	0,57%	0,56%	0,52%	0,56%	0,77%	0,36%	0,00%	0,04%	0,00%	0,00%
Вкупно	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Табела 14. Структурно учество на странските директни инвестиции по дејности во РМ

извор: Народна банка на РМ

Во 2012 година, дојде до еден обратен процес, кога нивото на странските директни инвестиции забележа пад од речиси 69 отсто споредено со 2011 година, што според изјавата на гувернерот Богов се должи на одлевањето на капиталот на странските инвеститори кон матичните земји. “Сакам да напоменам дека приливот на странските инвестиции во 2012 година, сепак, не е толку лош, а она што ги прави ниски инвестициите се одливите на капитал”³²

4.3 Регионална определеност на странските директни инвестиции во Република Македонија

Странските директни инвестиции во Република Македонија, доколку се анализираат според земјата на потекло на инвеститорот и состојбата на крајот на годината, може да се забележи дека во периодот од 1997 година до 2011 година најголемите странски директни инвестиции доаѓаат од Австрија, Грција, Швајцарија, Словенија, кои во континуитет се меѓу најголемите десет земји инвеститори, а и од Унгарија, Кипар, Холандија, Германија

Во 1997 година 22,76% од вкупните инвестиции потекнуваат од Швајцарија, 12,43% од Австрија, 11,62% од Словенија, 11,23% од Србија и Црна Гора, а сите останати инвестиции се помали од 10%. Во 1998 година на првото место со високи 28,52% учество во вкупните странски директни инвестиции е Кипар, која на ова место ќе се задржи и во 1999 година и 2000 година, во 2001, 2002, 2003 и 2004 година е на трето место, во 2005 и 2006 на петто место, а после тоа веќе не е во првите десет земји инвеститори. Инвестициите од Кипар се алоцирани во производството (прехрамбена, текстилна и хемиска индустрија), услужните дејности (трговија и финансиско посредување), како и во деловните активности. Почнувајќи од 2001 година како резултат на приватизацијата во телекомуникациите најголемо учество во странските директни инвестиции има Унгарија, која првото место ќе го задржи до 2006 година, во 2007 и 2008 година е на второ место, во 2009 година на трето, а во 2010 и 2011 година е на петто место по учеството во вкупните странски директни инвестиции. Во периодот од 2000 година до 2007 година втора по големина на странските директни инвестиции е Грција, која впрочем во континуитет е меѓу десетте земји најголеми инвеститори. Инвестициите од Грција вредносно се зголемуваат и во 2007 година, но како резултат на зголемените инвестиции од Холандија и Унгарија е на трето место, за во 2008 да

³² <http://www.plusinfo.mk/vest/82507/stranskite> direktni investicii padnaa

биде на врвот по вредност на инвестициите, а од 2009 година до 2011 година е на четврто место. Грчките инвестиции се алоцирани во услужните дејности (финансиско посредување и трговија), производството (рафинирање на нафта, прехранбена индустрија и текстилна индустрија), градежништвото и во рударството и екстракцијата (индустрија на мермер).

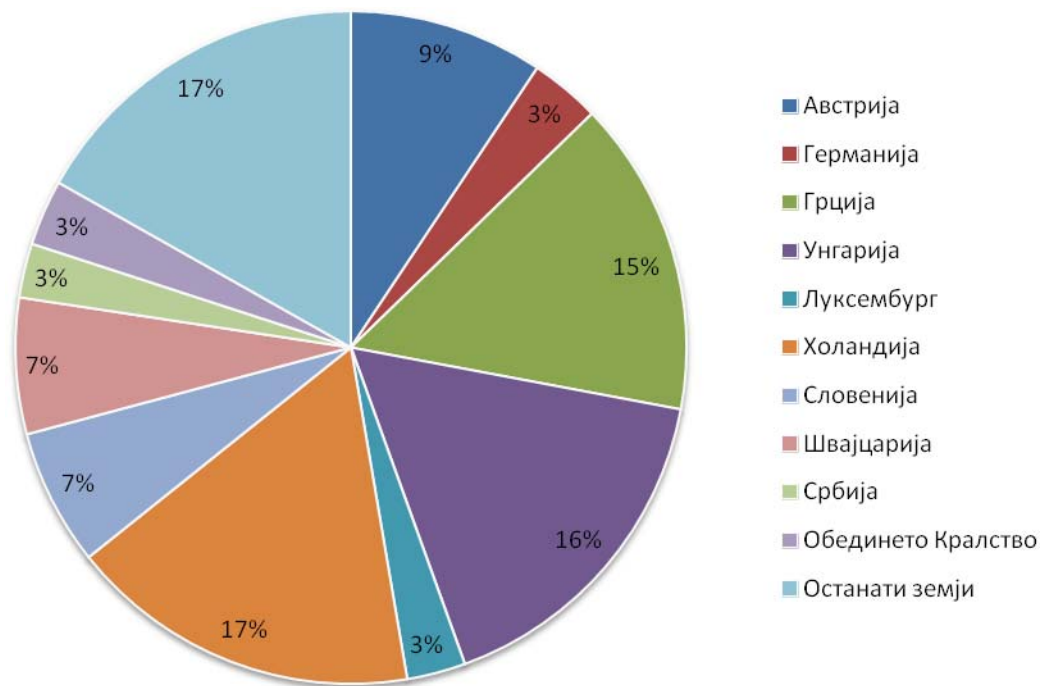
Инвестициите од Бугарија иако по вредност имаат перманентен раст, процентуалното учество во однос на вкупните странски директни инвестиции во Република Македонија, е релативно ниско и до 2005 година се движи под 2 %, а од 2006 година има тенденција на раст и во 2011 година изнесува 3,30%. Слична е состојбата и со инвестициите од Хрватска кои исто така вредносно растат и од 5,77 милиони евра во 1997 година, во 2011 година достигнуваат вредност од 77,56 милиони евра. Процентуално во 1997 година учествувале со 4,09% во вкупните инвестиции и имаа тенденција на опаѓање на процентуалното учество до 2006 година кога изнесува 1,46%, за потоа, од 2007 година да се движи по нагорна линија и во 2011 да изнесува 2,13%.

Инвестициите кои потекнуваат од Холандија во 1997 година имале многу мало учество од 1,01% во однос на вкупните странски директни инвестиции и изнесувале само 1,43 милиони евра, меѓутоа имаат континуиран раст на вредноста на инвестициите и истите во 2011 година изнесуваат 744,99 милиони евра и имаат најголемо учество во вкупните странски директни инвестиции од 20,41 %. Холандските инвестиции воглавно се алоцирани во производството (метална индустрија) и услужните дејности (транспорт и комуникации).

Карактеристично за структурата на инвестициите врз основа на земјата на потекло во 2011 година е дека на десетте земји најголеми инвеститори припаѓа четири петтини, а една петтина од вкупните странски директни инвестиции, односно 19,47% доаѓа од останатите земји, Всушност од 2004 година учеството на останатите земји се движи над 15%, додека до 2003 година е помало од 15% .

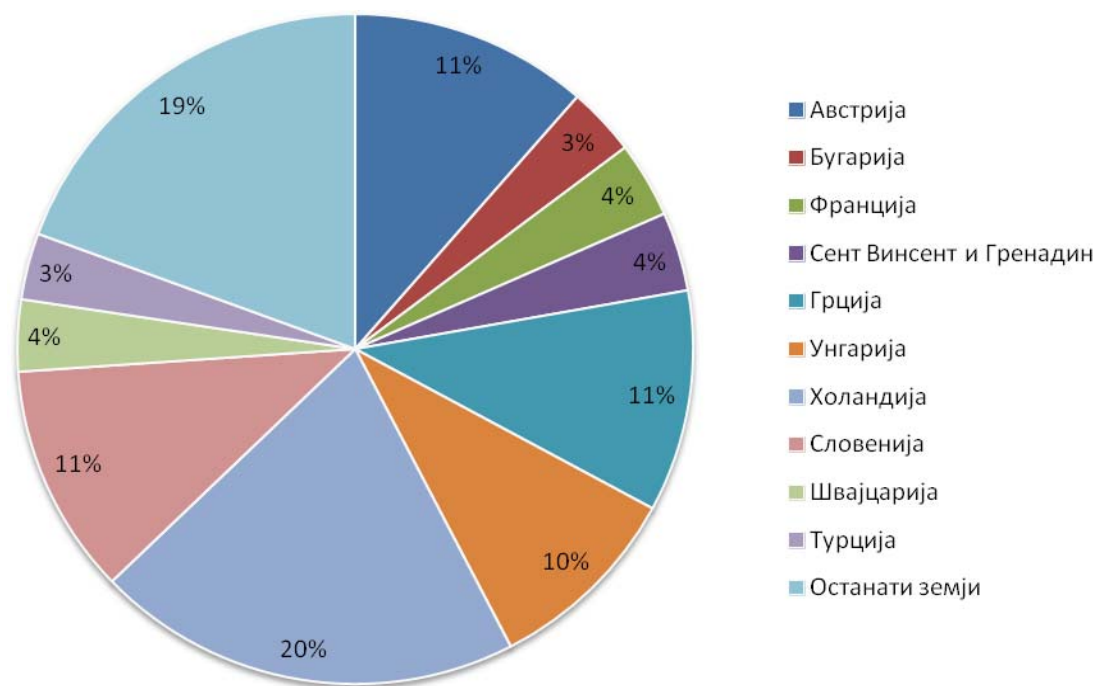
Структурата на инвестициите по земја на потекло и процентуално учество во вкупните странски директни инвестиции пред глобалната криза во 2007 година, кога странските директни инвестиции го достигнува својот максимум и во 2011 година, како и

вредносното и процентуално учество во вкупните странски директни инвестиции, се прикажани подолу.

Графикон 11. СДИ во РМ по земји во 2007 година

извор: Народна банка на РМ

Графикон 12. СДИ во РМ по земји во 2011 година

извор: Народна банка на РМ

Состојба на странски директни инвестиции во Република Македонија - по земји-1997-2011

во милиони евра

Земји	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност	Вредност
Австрија	17,56	30,15	39,47	32,99	36,78	37,69	42,82	62,29	57,72	219,41	238,29	334,58	362,58	371,70	416,76
Бугарија	2,58	3,35	2,90	3,55	6,57	11,68	23,28	24,33	27,36	42,79	62,49	86,50	92,29	117,32	120,29
Хрватска	5,77	6,40	7,58	8,18	10,33	12,33	10,92	15,74	20,34	30,59	44,27	53,23	55,54	72,11	77,56
Кипар	1,18	77,11	92,76	117,87	138,70	141,58	141,07	150,53	160,81	182,23	20,53	34,90	47,93	46,21	48,77
Франција	0,23	0,35	0,42	7,99	5,89	10,75	15,18	19,58	1,47	0,29	10,51	13,04	26,15	129,50	131,51
Германија	9,33	14,12	15,92	50,18	54,57	52,47	57,26	70,57	64,07	64,08	85,91	66,23	61,98	71,44	86,83
Грција	9,74	12,77	20,48	105,28	174,21	213,02	223,02	264,10	279,21	320,40	387,14	450,70	380,31	378,67	390,48
Унгарија	0,02	0,02	0,02	0,01	300,58	300,10	313,37	354,40	350,01	350,35	421,25	410,56	388,75	346,85	346,57
Италија	9,87	10,96	11,44	11,41	13,88	16,50	14,97	32,09	37,69	44,39	46,50	55,54	55,85	58,55	67,42
Лихтенштајн	0,18	3,77	10,24	4,76	6,49	4,07	22,00	1,48	2,46	6,70	1,57	2,05	1,65	17,79	22,63
Луксембург	0,20	1,80	1,88	2,28	2,33	2,30	2,24	10,83	15,16	25,42	71,85	69,14	62,03	16,12	15,42
Холандија	1,43	4,63	10,23	14,70	15,59	61,06	69,72	103,23	213,35	211,99	431,31	435,57	523,56	550,43	744,99
Русија	3,52	5,47	2,51	0,01	0,01	1,29	1,31	1,38	1,34	1,35	1,52	1,32	1,22	4,44	11,23
Сент Винсент и Грендин									36,09	17,55	19,35	62,14	48,02	94,59	139,16
Србија										66,33	62,31	62,31	83,72	80,33	70,92
Словенија	16,41	21,18	43,70	56,16	58,83	66,41	84,74	101,85	106,79	126,71	165,84	262,78	391,21	398,70	405,66
Швајцарија	32,14	40,85	45,83	61,48	79,20	85,15	101,85	143,90	164,20	150,78	166,82	200,73	202,07	153,02	126,40
Турција	0,70	1,15	14,24	16,12	16,23	17,98	18,86	26,49	25,06	27,72	34,91	42,98	49,74	48,29	117,23
Обединето Кралство	5,27	5,85	4,19	30,17	19,03	12,75	23,13	27,66	26,37	53,36	80,60	114,83	76,73	102,54	48,07
САД	1,40	2,37	4,14	12,54	33,96	41,27	42,24	25,62	29,84	45,32	35,88	47,79	48,78	37,43	42,78
Србија и Црна Гора	15,86	19,43	21,12	19,28	29,65	26,68	29,13	29,50	32,83	53,77					0,00
Останати земји	7,85	8,64	10,83	25,10	36,34	45,63	55,04	144,66	116,81	123,37	152,29	161,83	181,28	173,81	218,76
ВКУПНО	141	270	360	580	1.039	1.161	1.292	1.610	1.769	2.099	2.545	2.969	3.141	3.270	3.649

Извор: Народна банка на РМ

Табела 15. Состојба на СДИ во Република Македонија по земји 1997-2011 година

Земји	1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010 ¹⁾		2011						
	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %	Вредност	Учество во %					
Австрија	17,56	12,43	30,15	11,15	39,47	10,97	32,99	5,69	36,78	3,54	37,69	3,25	42,82	3,31	62,29	3,87	57,72	3,26	219,41	10,46	238,29	9,36	334,58	11,27	362,58	11,54	371,70	11,37	416,76	11,42					
Бугарија																							86,50	2,91	92,29	2,94	117,32	3,59	120,29	3,30					
Хрватска	5,77	4,09	6,40	2,37																															
Кипар			77,11	28,52	92,76	25,77	117,07	20,32	138,70	13,35	141,58	12,20	141,07	10,92	150,53	9,35	160,81	9,09	182,23	8,68															
Франција																											129,50	3,96	131,51	3,60					
Германија	9,33	6,61	14,12	5,22	15,92	4,42	50,18	8,65	54,57	5,25	52,47	4,52	57,26	4,43	70,57	4,38	64,07	3,62	64,08	3,05	85,91	3,38	66,23	2,23	61,98	1,97									
Грција	9,74	6,89	12,77	4,72	20,48	5,69	105,28	18,15	174,21	16,76	213,02	18,35	223,02	17,26	264,10	16,40	279,21	15,78	320,40	15,27	387,14	15,21	450,70	15,18	380,31	12,11	378,67	11,58	390,48	10,70					
Унгарија									300,58	28,93	300,10	25,86	313,37	24,25	354,40	22,01	350,01	19,79	350,35	16,69	421,25	16,55	410,56	13,83	388,75	12,38	346,85	10,61	346,57	9,50					
Италија	9,87	6,99	10,96	4,05	11,44	3,18									32,09	1,99	37,69	2,13	44,39	2,12															
Лихтенштајн																																			
Луксембург																																			
Холандија							14,70	2,53																											
Русија	3,52	2,50																																	
Сент Винсент и Гренадин																	36,09	2,04																	
Србија																																			
Словенија	16,41	11,62	21,18	7,84	43,70	12,14	56,16	9,68	58,83	5,66	66,41	5,72	84,74	6,56	101,85	6,33	106,79	6,04	126,71	6,04	165,84	6,52	262,78	8,85	391,21	12,45	398,70	12,19	405,66	11,12					
Швајцарија	32,14	22,76	40,85	15,11	45,83	12,73	61,48	10,60	79,20	7,62	85,15	7,34	101,85	7,88	143,90	8,94	164,20	9,28	150,78	7,18	166,82	6,55	200,73	6,76	202,07	6,43	153,02	4,68	126,40	3,46					
Турција																																			
Обединето Кралство	5,27	3,73	5,85	2,17				30,17	5,20	19,03	1,83																								
САД																																			
Србија и Црна Гора	15,86	11,23	19,43	7,19	21,12	5,87	19,28	3,32	29,65	2,85	26,68	2,30	29,13	2,25	29,50	1,83																			
останати земји	15,76	11,15	31,54	11,67	44,70	12,42	75,83	13,07	113,65	10,94	135,28	11,65	186,93	14,47	297,77	18,49	299,04	16,90	374,46	17,84	429,83	16,89	537,14	18,09	578,19	18,41	626,51	19,15	710,38	19,47					
ВКУПНО	141	100	270	100	360	100	580	100	1.039	100	1.161	100	1.292	100	1.610	100	1.769	100	2.099	100	2.545	100	2.969	100	3.141	100	3.270	100	3.649	100					

Извор: Народна банка на РМ

Табела 16. Состојба на СДИ во РМ 1997-2011 година, инвеститори по години

Според податоците на Народна банка на Република Македонија во првите девет месеци од 2012 година најголем прилив на инвестиции доаѓаат од Австрија, над 56 милиони евра, потоа од Турција над 11,7 милиони евра, па од Белгија и Германија кои инвестирале околу 9 милиони евра. Меѓутоа, 2012 година се карактеризира со голем одлив на капитал од страна на странските инвеститори, што предизвика пад на нивото на странските инвестиции. Најголем одлив на капиталот, во овој период, во вредност од 25,6 милиони евра, направиле словенечките инвеститори, потоа следат Сент Винсент и Гренадини, со одлив на капиталот од околу 14 милиони евра, Грција, Холандија и Велика Британија кои повлекле околу 12 милиони евра.

Трендот на одлевање на капиталот продолжи и во ноември месец, кага само една компанија одлеала 34 милиони евра. Овие одливи за периодот од јануари до ноември 2012 година месеци споредно со истиот период во 2011 година претставуваа пад за 85,9 отсто.

Приливот на инвестициите од 44,7 милиони евра во декември 2012 година придонесе да се ублажи сосотјбата и според податоците на Народна банка за цела 2012 година странските инвестиции изнесуваа 104,8 милиони евра, што претставува пад за 69 отсто споредено со 2011 година, а е под нивото од 2009 и 2010 година кога нивото на странските директни инвестиции изнесуваше 145 и 160 милиони евра. Ваквата состојба според изјавите на гувернерот Богов се должи на високото ниво на повлекување на средства од страна на странските инвеститори кон нивните матични компании или нивни испостави во други земји.

5. СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА - ДЕТЕРМИНАНТИ, КАРАКТЕРИСТИКИ И ИМПЛИКАЦИИ ВРЗ ЕКОНОМСКИОТ РАСТ И РАЗВОЈ

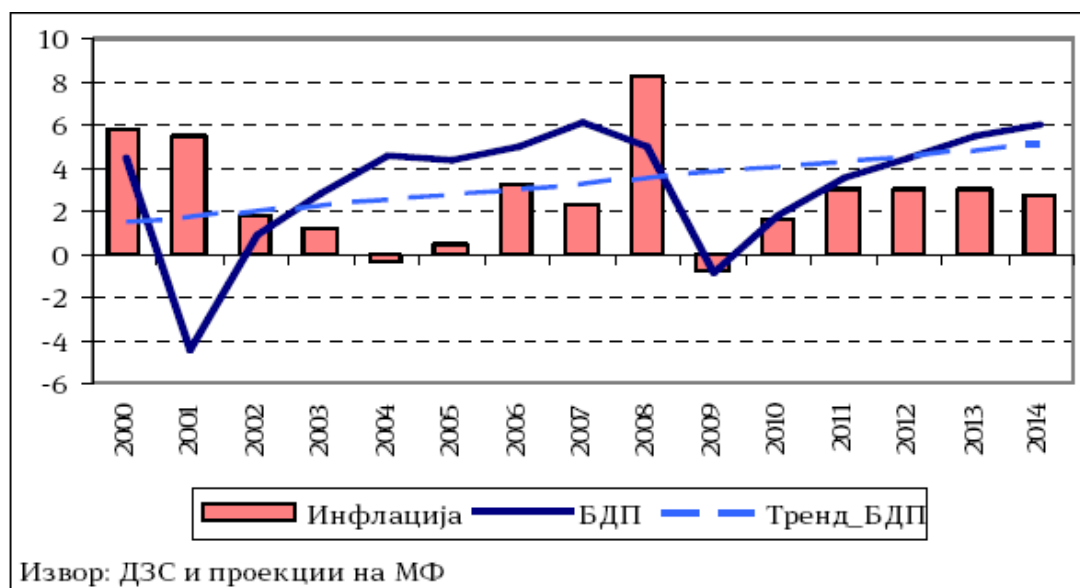
5.1. Општ економски амбиент

Општиот економски амбиент во Република Македонија ќе го анализираме преку макроекономската стабилност, Институционалните основи за привлекување на странските директни инвестиции, фискалната политика, монетарната политика, социјалната политика и надворешно- трговската политика.

5.1.1 Макроекономска стабилност

Одржувањето на макроекономската стабилност и постепено зголемување на економскиот раст, се основниот макроекономски приоритет на Владата на Република Македонија. Стабилна макроекономска состојба се остварува преку здрава макроекономска политика, разумна и внимателна фискална политика, високо ниво на јавните инвестиции, воведување на антикризни мерки и структурни реформи за подобрување на деловната клима. Ваквите политики придонесоа за остварување во континуитет на релативно високи стапки на раст (просечна стапка од 5,4%) во периодот 2006-2008 година. Меѓутоа, под влијание на светската економска криза во 2009 година се забележа пад на БДП од 0,9%, а последиците од кризата се почувствуваа во помал обем во однос на другите земји. По регистрираниот пад на економската активност во 2009 година, во 2010 дојде до закрепнување на економијата и е остварен раст на БДП од 1,8%. Просечната стапка на раст на БДП во периодот 2006-2010 година изнесува 3,2%, додека просечната стапка на инфлација во периодот 2006-2010 година изнесуваше 2,9%. Имено, по умерените стапки на инфлација во периодот 2006 и 2007 година од 3,2% и 2,3%, во 2008 година под влијание на светските економски трендови, пред се порастот на цените на храната и нафтата на регионално и светско ниво, стапката на инфлација е релативно висока и изнесува 8,3%. Закрепнувањето на светската економија и падот на цените на нафтените деривати и исхраната, придонесе за пад на просечната годишна стапка на инфлација -0,8% во 2009

година, додека порастот на цените за домување и растот на цената на електричната енергија придонесе во 2010 година инфлацијата да изнесува 1,6%.

Графикон 13. Состојба и тренд на БДП и инфлација

Во периодот 2006 до 2010 година, Република Македонија водеше стабилна монетарна политика, базирана на стратегијата за таргетирање на девизниот курс на денарот во однос на еврото, што овозможи одржување на ниско ценовно ниво, како една од најзначајните претпоставки за макроекономската стабилност. Просечната стапка на годишен раст на готовите пари во оптек изнесуваше 5,2%, просечната годишна стапка на раст на вкупните кредити на недржавниот сектор во овој период 2006-2010 година изнесуваше 22,9%. Бруто девизните резерви на крајот на декември 2010 година изнесуваа 1.714,5 милиони евра и во однос на 2006 година истите се повиски за 297,8 милиони евра или за 21%.

Макроекономската стабилност на Република Македонија во периодот 2006-2010 година се одржуваше и преку стабилната и прудентна фискална политика. Дисциплинираната фискална политика ја подржуваше ниската и стабилна инфлација во земјата и ниското ниво на задолженост на земјата. Просечните годишни вкупни приходи во периодот 2006-2010 година изнесуваа 32,2 % од БДП, а просечните годишни расходи изнесуваа 33,4% од БДП, затоа Република Македонија се вбројува во земјите со најниско фискално оптоварување во Европа. Исто така, просечниот државен долг изнесуваше околу 25,0% од БДП и се намали од 32% колку што изнесуваше во

2006 година на 24,8% во 2010 година, ниво кое е далеку под поставеното ниво со Мاستришкиот критериум и изнесува 60% од БДП.

Крупни реформи во изминатите години се направиле и во даночниот систем на Република Македонија. Така, во 2006 година се израмнија даночните стапки од 15% на 10% на данокот на добивка и од 15%,18% и 23% на 10 % на персоналниот данок од доход и данокот на задршка, што придонесе да се зголемат приходите по основ на даноци, а со тоа и намалување на сивата економија. Почнувајќи од 2009 година се вовеле концептот на бруто плата и се пристапи кон постепено намалување на стапките на задолжителните социјални придонеси, што имаше за цел да го намали даночното оптоварување на трудот и резултираше со намалување на неформалните вработувања, креирање на нови вработувања, но и на поредовна исплата на платите и поголема сигурност на вработените. Имено, од 15,5% неисплатени плати во декември 2005 година, се намалија на 2,3% во 2010 година.

Со цел одржување на макроекономската стабилност на Република Македонија, Владата на РМ треба да продолжи со стабилна стапка на инфлација на околу 3% , одржување на стабилен номинален курс на еврото во однос на денарот, контролиран и умерен буџетски дефицит до 3%, задржување на одржливоста на државниот долг, како и подобрување на структурата на јавните расходи, преку зголемување на учеството на капиталните расходи за сметка на тековните расходи. Капиталните инвестиции треба да влијаат во насока на зголемување на економската активност и ревитализација на индустријата и градежништвото и со нив поврзаните индустриски гранки. Инвестициите во патната и железничката инфраструктура треба да го подобрат поврзувањето со главните трговски партнери. Новите инвестиции од областа на патната и железничката инфраструктура, водоводот и канализацијата, спортските објекти, изградбата на социјални станovi и инвестициите во образованието, кои треба да бидат имплементирани од страна на државната управа, предизвикаа во 2011 година да се проектира пораст на државниот долг за 1,7 процентни поени во однос на 2010 година, односно од проектираниот 24,2% во однос на БДП во 2010 година на 25,9% во 2011 година, односно 27,5% за периодот 2011-2013 година.

Одржувањето на макроекономската стабилност, преку фискална и монетарна рамнотежа и конзистентност, со цел одржување на стапката на инфлација од околу 2,4% просечно годишно за периодот од 2011-2013 година, создавање услови за

одржување на учеството на трговскиот дефицит во БДП од околу 27,5% просечно за периодот 2011-2013 година и одржување на учеството на буџетскиот дефицит од околу 2,3% од БДП во периодот 2011-2013 година се главните приоритети и цели на власта утврдени во Стратешкиот план на Министерството за финансии 2011-2013.

Меѓутоа, мора да се има во предвид дека остварувањето на макроекономските проекции се карактеризира со одреден степен на неизвесност, затоа што проекциите на екстерните движења се базирани воглавно на очекувањата за забрзување на економскиот раст на Европската Унија и одржување на позитивни стапки на раст во светот, па главниот ризик произлегува од состојбата и случувањата поврзани со економиите на земјите трговски партнери на Република Македонија.

На ризиците од надворешните влијанија, особено на можноста за забрзана економска криза и интензивирање на финансискиот стрес во еврозоната укажува и Меѓународниот монетарен фонд³³. Во такви околности побарувачката за македонскиот извоз значително се намалува, а воедно и надворешното финансирање на јавниот и приватниот сектор, вклучувајќи ги и странските директни инвестиции, би можело да стане уште поограничено. Приливите на приватните трансфери, кои се важен извор на поддршка на економијата, исто така можат да бидат погодени. Во таков случај економскиот раст може да падне значително под нивото на основните проекции на мисијата, а притисоците врз билансот на плаќање би можеле да се зголемат.³⁴

Меѓутоа во ММФ сметаат дека ниското ниво на потпирање на банкарскиот и корпоративниот сектор на надворешно финансирање ја намалува веројатноста за појава на притисоци на финансирањето или намалување на нивната задолженост. Исто така, укажуваат дека дефицитот на тековната сметка во 2011 година е многу помал отколку во 2008 година, што ја намалува големината на потребното прилагодување во случај на надворешни шокови, и дека силниот наплив на проекти кои се планирани или веќе се во тек ќе обезбеди основа за странски директни инвестиции во наредниот период.

³³ Меѓународен монетарен фонд, Македонија-2011 консултации по членот 4 Изјава по завршувањето на мисијата

³⁴ Исто

Основни макроекономски индикатори	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Реален сектор													
<i>БДП по пазарни цени</i>													
реална стапка на раст	4,5	-4,5	0,9	2,8	4,6	4,4	5,0	6,1	5,0	-0,9	2,9	2,9	2,5
во милиони денари	236.389	233.841	243.970	258.369	272.482	295.052	320.059	364.989	411.728	410.734	434.112	483.010	487.399
во милиони долари	3.588	3.437	3.789	4.758	5.514	5.986	6.561	8.162	9.835	9.319	9.344	10.469	11.020
во милиони евра	3.893	3.839	4.001	4.217	4.442	4.814	5.231	5.965	6.720	6.703	7.067	7.525	7.921
според ПКМ, во милиони				11.041	12.056	13.473	14.594	16.212	17.255	17.413	18.214	-	-
<i>БДП по жител</i>													
во денари	116.678	114.910	120.625	127.478	134.050	144.857	156.874	178.605	201.147	200.292	211.240	224.919	236.389
во евра	1.921	1.886	1.978	2.061	2.185	2.363	2.564	2.919	3.263	3.269	3.434	3.656	3.842
според ПКМ				5.448	5.931	6.614	7.153	7.933	8.430	8.491	8.863	-	-
Бруто инвестиции, % од БДП	21,4	19,1	20,6	19,1	22,0	21,3	21,5	24,6	26,8	26,2	25,5	27,1	-
Индустрија, реална стапка на раст	9,4	-4,6	-0,8	5,1	2,8	4,6	2,6	12,6	2,4	-10,7	3,4	6,3	-
Инфлација (трошоци на живот), просеќ	5,8	5,5	1,8	1,2	-0,4	0,5	3,2	2,3	8,3	-0,8	1,6	3,9	2,8
БДП дефлатор	8,2	3,6	3,4	0,3	0,8	3,8	3,3	7,4	7,5	0,7	2,7	3,7	2,7
Надворешен сектор													
<i>во милиони евра</i>													
Извоз на стоки (f.o.b.)				1203	1345	1643	1914	2472	2693	1933	2530	3.179	3.370
Увоз на стоки (f.o.b.)				1956	2259	2501	2915	3653	4455	3492	3978	4.861	5.133
Увоз на стоки (c.i.f.)				2036	2352	2604	2980	3795	4643	3616	4137	5.038	5.343
Лон увоз				394	369	371	372	441	508	391	488	552	748
Увоз без лон (c.i.f.)				1641	1983	2233	2608	3354	4135	3225	3649	4487	4.595
Трговско салдо (f.o.b.)				-753	-914	-858	-1001	-1181	-1763	-1560	-1448	-1.682	-1.763
Дефицит на тековната сметка				-170	-362	-122	-23	-421	-862	-457	-144	-224	-280
Странски директни инвестиции				100	261	77	345	506	400	145	160	337	370
во % од БДП													
Трговско салдо (f.o.b.)				-17,9	-20,6	-17,8	-19,1	-19,8	-26,2	-23,3	-20,5	-22,3	-22,3
Дефицит на тековната сметка				-4,0	-8,1	-2,5	-0,4	-7,1	-12,8	-6,8	-2,0	-3,0	-3,5
Странски директни инвестиции				2,4	5,9	1,6	6,6	8,5	6,0	2,2	2,3	4,5	4,7
номинален раст													
Извоз на стоки (f.o.b.)					11,8	22,2	16,5	29,2	8,9	-26,2	30,9	25,6	6,0
Увоз на стоки (f.o.b.)					15,5	10,7	16,6	25,3	21,9	-21,6	13,9	22,2	5,6
Девизен курс денар/евро	60,7250	60,9133	60,9783	61,2639	61,3377	61,2958	61,1885	61,1838	61,2654	61,2728	61,5150	61,5289	61,5289
Девизен курс денар/долар	65,8856	68,0421	64,7341	54,3031	49,4105	49,2919	48,7854	44,7184	41,8646	44,0766	46,4574	44,2281	44,2281
Фискален сектор (Буџет на РМ)													
<i>во милиони денари</i>													
Вкупни приходи	86.583	80.503	86.254	84.167	88.176	100.877	104.044	119.608	136.411	128.498	132.146	137.180	149.532
Вкупни расходи	80.678	95.349	99.808	86.760	88.169	100.219	105.744	117.455	140.222	139.393	142.690	148.663	161.667
Суфицит / Дефицит	5.905	-14.846	-13.554	-2.593	7	658	-1.700	2.153	-3.811	-10.895	-10.545	-11.483	-12.135
<i>во милиони евра</i>													
Вкупни приходи	1.426	1.322	1.415	1.374	1.438	1.646	1.700	1.955	2.227	2.097	2.148	2.230	2.430
Вкупни расходи	1.329	1.565	1.637	1.416	1.437	1.635	1.728	1.920	2.289	2.275	2.320	2.416	2.627
Суфицит / Дефицит	97	-244	-222	-42	0	11	-28	35	-62	-178	-171	-187	-197
во % од БДП													
Вкупни приходи	36,6	34,4	35,4	32,6	32,4	34,2	32,5	32,8	33,1	31,3	30,4	29,6	30,7
Вкупни расходи	34,1	40,8	40,9	33,6	32,4	34,0	33,0	32,2	34,1	33,9	32,9	32,1	33,2
Суфицит / Дефицит	2,5	-6,3	-5,6	-1,0	0,0	0,2	-0,5	0,6	-0,9	-2,7	-2,4	-2,5	-2,5
Државен долг		48,8	42,9	37,9	35,6	38,4	32,0	24,0	20,6	23,8	24,2	27,8	-
Социјален сектор													
Население	2.026.000	2.035.000	2.022.547	2.028.773	2.032.544	2.036.855	2.040.228	2.043.559	2.046.898	2.050.671	2.055.064	2.058.558	2.061.852
Нето плата													
номинален пораст	5,5	3,5	6,9	4,8	4,0	2,5	7,3	7,9	10,4	24,0	3,0	1,4	1,2
реален пораст	-0,3	-2,0	5,1	3,6	4,4	2,0	4,1	5,6	1,9	25,0	1,4	-2,4	-1,6
Бруто плата													
номинален пораст	6,0	-0,4	6,4	4,9	4,1	2,7	8,0	4,8	8,7	14,1	1,0	1,2	1,0
реален пораст	0,2	-5,9	4,6	3,7	4,5	2,2	4,8	2,5	0,4	15,0	-0,6	-2,6	-1,8
Стапка на невработеност (ILO деф.)	32,2	30,5	31,9	36,7	37,2	37,3	36,0	34,9	33,8	32,2	32,0	31,4	30,9
Вработеност, стапка на раст	0,8	9,0	-6,3	-2,9	-4,1	4,3	4,6	3,5	3,2	3,4	1,3	1,1	1,0
Продуктивност, стапка на раст	3,6	-12,4	7,7	5,9	9,0	0,1	0,4	2,6	1,7	-4,2	1,6	1,7	1,5
Монетарен сектор													
<i>номинален раст, крај на период</i>													
Нето-девизни средства	73,8	57,6	-19,1	5,3	3,6	31,3	20,9	1,4	-16,6	4,2			
Кредити на приватен сектор	17,2	7,3	12,7	15,8	25,0	21,0	30,5	39,2	34,4	3,5	7,1		
Готови пари во оптик	16,6	48,5	0,0	0,3	0,4	4,9	12,1	12,2	4,5	-6,3	3,5		
M1	22,6	5,6	4,6	1,1	2,0	6,4	17,9	30,7	14,5	-3,5	9,8		
M2	29,4	61,9	-7,0	15,9	17,1	15,5	24,8	28,1	7,1	4,0	8,3		
M4	25,6	56,7		13,2	16,5	15,0	25,0	29,3	11,2	6,0	12,2		
Однос на девизните резерви спрема M1	1,7	1,9	1,5	1,5	1,5	2,2	2,4	2,0	1,7	1,9	1,8		

Податоците од 2004 година наваму се комплицирани врз основа на новиот Системен план за банки

Забелешка: Од 2009 година е променета дефиницијата за плати

Податоците во обоеното подрачје претставуваат проеции на Министерството за финансии

5.1.2 Институционални основи за привлекување на странски директни инвестиции

Република Македонија по осамостојувањето и определбата за изградба на пазарен систем на стопанисување мораше да ја испита адекватноста и стимулативноста на постојната регулатива за странски вложувања и да изгради стратегија за привлекување на странски инвестиции. Постојната законска регулатива претрпе измени и беше дизајнирана за обезбедување еднакви права и услови за домашните и странските инвеститори, како и заштита на нивните права, преку поголема сигурност на странските вложувања, се со цел зголемување на атрактивноста на земјата.

Оформувањето на законската рамка за странски инвестиции по осамостојувањето започнува со донесувањето на Законот за странски вложувања во 1993 година, со кој се напушта поранешниот принцип на третирање на странските инвеститори според принципот “случај по случај”. Карактеристично за донесувањето на овој закон е што се совпаѓа со заокружувањето на стопанскиот систем во Република Македонија, кога се донесоа голем број на закони од областа на банкарството, приватизацијата, царините, даноците и т.н. Меѓутоа, иако овој закон беше оценет како поволен за странските вложувања, статистичките податоци покажуваат дека приливот на странски капитал во периодот на важност на овој закон 1993-1996 година е незначителен со 35,5 милиони САД долари.

Заради тоа во 1996 година е укинат овој Закон, а донесен е Законот за трговски друштва во кој беа содржани одредби кои што се однесуваа на странските вложувања. Според овој закон странските инвеститори имаат пристап до сите области и дејности што се вршат во земјата под исти услови како и домашните друштва. Покрај тоа, странските инвеститори добиваат можност да стекнат сопственост врз недвижности и да имаат ограничени права врз недвижности за вршење на дејноста, но не можат да стекнуваат сопственост врз земјиште. Иако странците добиваат и други права (трансфер на профитот, репатрирање на капиталот, управување и слободен пристап до финансиските извештаи) и тие права им се загарантирани и заштитени од намалување со други прописи или закони, сепак, статистичките податоци за периодот на важност на овој закон 1996-2002 година покажуваат дека не е зголемена атрактивноста на земјата. Нестабилното политичко безбедносно окружување, војните во регионот, конфликтот во 2001 година во Република Македонија, придонесоа Република

Македонија со вкупен прилив на странски инвестиции од 838,8 милиони долари да е на дното на транзициските економии.

Од овие причини во јули 2002 година беше донесен нов Закон за трговски друштва во кој се прецизираат условите според кои странско правно или физичко лице може да оснива друштво или стекнува акции под исти услови како и државјаните на Република Македонија и добиваат ист третман како и домашните друштва.

Покрај со наведените Закони, законската регулатива за странски вложувања е надополнета со мноштво други Закони со цел создавање можност за влез на странски капитал: Законот за трансформација на претпријатијата со општествен капитал, Законот за концесија, Законот за царини, Закон за осигурување, како и низа на други законски прописи од сферата на кредитните односи со странство, индустриската сопственост и авторските права, работните односи, експропријацијата. Со сите овие законски прописи направен е огромен напредок во модифицирањето на законската регулатива, која во висок степен е прилагодена со меѓународните стандарди за странски вложувања.

Сепак, евидентен е фактот дека странскиот капитал во Република Македонија влегува во многу помал обем од очекуваниот, што укажува дека не е доволно само институционално заокружен правен систем со кој би се отстраниле само административните и системските пречки за странски инвестиции. Напротив, потребно е изградување на сопствена стратегија и политика за привлекување на странски инвестиции.

Токму затоа во Националната стратегија за економски развој на Република Македонија во делот “Стратегија на капиталот и инвестициите за идниот развој на Република Македонија”³⁵ поставени се основните стратегиски цели за привлекување странски инвестиции: преовладување на формата - директни странски инвестиции, технолошко и организациско модернизирање на претпријатијата преку странските инвестиции, освојување на нови пазари, намалување на невработеноста, активирање на неискористените фактори за економски развој, поголемо учество во приватизацијата на претпријатијата. Во Стратегијата како основни стратегиски принципи се предвидуваат

³⁵ Национална стратегија за економски развој на РМ, развој и модернизација, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 1997

можност за странско вложување во сите дејности дозволени за домашните претпријатија и национален и рамноправен третман со домашните инвеститори.

За реализирање на стратегиските цели, преку почитување на основните принципи предвидени се потребните активности за координирање и поддршка на странските инвестиции: промотивните активности, членството во меѓународни асоцијации, поедноставување на административните процедури, посигурен престој во земјата, почитување на светските методологии и стандарди за подготовка и оценување на проектите, правно гарантирање на имотот, стабилните системски решенија за евентуалните олеснувања и стимулации и др.

Реализирањето на ваквата политика требаше да придонесе за зголемување на странските инвестиции, а за таа цел во 1998 година е донесена Програма за привлекување на странски инвестиции во Република Македонија во која акцентот е ставен на погодностите и стимулациите, односно ослободувањата и олеснувањата за странските инвестиции, нивна можност за слободен трансфер на профитот, институционална рамка и др.

За привлекување на странски инвестиции, слично на претходните стратегии и политики во 1999 година донесена е и Програма на Република Македонија за поттикнување на инвестициите со посебен осврт на привлекувањето на СДИ³⁶ во која како основни цели за прилив на странски инвестиции се поставени: поефикасно алоцирање на ресурсите и искористување на капацитетите, зголемување на продуктивноста, пофлексибилно прилагодување на пазарните текови и поголема мотивираност. Меѓутоа, може да се констатира дека овие мерки не ги дадоа очекуваните ефекти, односно не се постигнаа некои позначајни резултати во приливот на странски инвестиции.

Политика на Република Македонија за зголемување на странските инвестиции завзема значајно место во Програмата за работа на Владата на Република Македонија за периодот 2006-2010, како и во Програма за поттикнување на инвестициите во Република Македонија за периодот 2007-2010 година, која Владата на Република Македонија ја донесе во месец јуни 2007 година, а со која треба да се заокружи

³⁶ Програма на Република Македонија за поттикнување на инвестициите со посебен осврт на привлекувањето на СДИ, Влада на РМ, Скопје, март 1999

законската регулатива и да се подобри деловното окружување согласно меѓнародните стандарди. Согласно зацртаните мерки во наведената програма, за подобрување на деловното окружување во ноември 2006 година започна регулаторната реформа со која е воведена т.н. Регулаторна гилотина која треба да доведе до подобрување на квалитетот на регулативата, укинување на бирократските процедури и формалности, со што треба да се намали и можноста за бирократија и корупција.

Привлекувањето на странските инвестиции значајно место завзема и во Програмата за работа за периодот 2011-2015 година, на актуелната Влада на Република Македонија, со која се предвидува редовна евалуација на фискалните погодности кои им се нудат на странските инвеститори и подобрување на конкурентната положба во однос на земјите од регионот и пошироко, како и воведување на мерки за либерализација на постапките за издавање на работни дозволи на странци. Покрај тоа во декември 2011 година изработена е и Програма за поттикнување на инвестиции во Република Македонија за периодот од 2011 до 2014 година, со основна цел развој на политиките и спроведување на реформи кои ќе доведат до подинамичен економски раст и развој на земјата, преку подобрување на општата деловна клима и зголемување на инвестициите. Со оглед на фактот дека условите кои ги поттикнуваат инвестициите имаат широк општествен, економски и институционален контекст, кој пред се е определен од државата, неопходно е да се изгради цврста институционална основа за политиката за домашните и странски инвестиции, како значаен предуслов пред вградувањето на одржлива инвестициона промоција. Ова пред се се однесува на институциите на државно ниво, на регионално и на локално ниво.

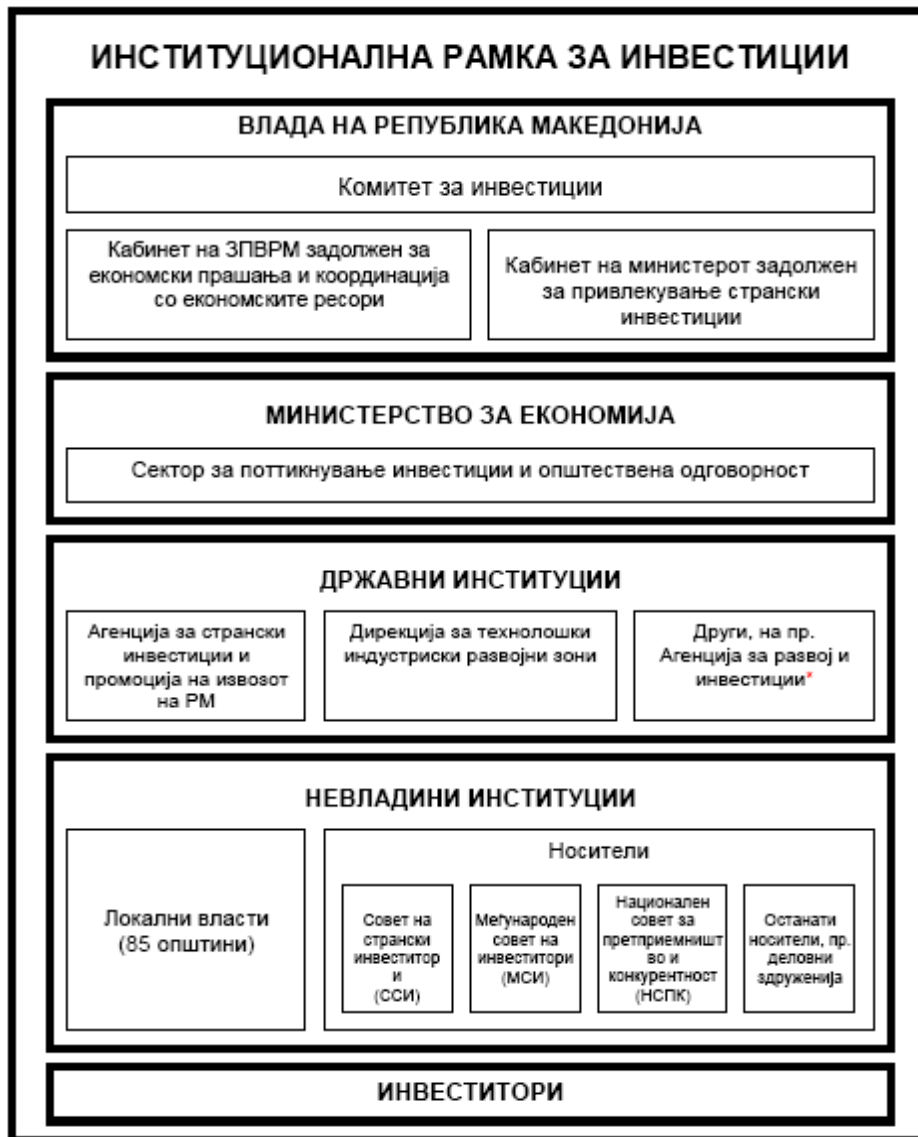
Во Република Македонија има развиена инфраструктура за дијалог помеѓу јавниот и приватниот сектор за темите поврзани со инвестиции, со цел подобрување на инвестиционата клима на различни нивоа на ефикасност, односно постои:

- **Совет на странски инвеститори** (основан во 2006 година, брои 127 члена и има за задача да помогне во привлекувањето на странските инвеститори, да ја промовира земјата и да помогне за создавање на поповолна законска и регулаторна клима, а е тесно поврзан со Стопанската комора на Република Македонија)
- **Маѓународен совет на инвеститори** (основан во 2002 година, брои 22 инвеститори, повеќето од Грција, а се стреми кон соработка со приватниот

сектор, општините и меѓународните организации со цел промоција на приватниот сектор и унапредување на соработката помеѓу учесниците во процесот на подобрување на инвестиционата клима на земјата)

- **Национален совет за претприемништво и конкурентност** (основан 2004 година со цел подобрување на дијалогот помеѓу приватниот, граѓанскиот и јавниот сектор. Владата на Република Македонија согледувајќи го значењето на овој Совет одлучи да го заживее и зајакне со цел да го искористи неговиот огромен потенцијал како инструмент за постигнување на успешен јавно-приватен дијалог помеѓу странските и домашните инвеститори)

Институционалната рамка предвидена во Програма за поттикнување на инвестиции во Република Македонија за периодот од 2011 до 2014 година е следната:

Слика 2. Институционална рамка за инвестиции

Превземено од Програма за поттикнување и развој на инвестиции 2011-2014, Министерство за економија на РМ

При тоа, **Заменик претседателот на Владата на РМ** е задолжен за економски прашања и координација со економските ресори во име на Владата на РМ, раководи со активностите кои опфаќаат политики, проекти и реформски активности на Владата поврзани со промоција на домашни и странски инвестиции, но и активностите од областа на даночните реформи, катастарски реформи, инвестиции во инфраструктурата, земјоделството и енергетскиот сектор.

Министерот без ресор за Странски директни инвестиции е на чело на активностите за привлекување на инвеститори и има за задача проактивно да остварува контакти со потенцијалните инвеститори. Тој заедно со вработените од неговиот

кабинет ги идентификува потенцијалните инвеститори, остварува средби со нив и настојува да инвестираат во Република Македонија, а по пројавениот интерес за инвестирање ги проследува до АСИПИРМ на понатамошна поддршка. Во 2007 година беа назначени два министри без ресор во функција на амбасадори за странски директни инвестиции.

Комитетот за инвестиции врши ревизија на процесот на инвестирање и се грижи за отстранувањето на било какви пречки за инвестирање во земјата. Членови на Комитетот за инвестиции се Премиерот, Заменик претседателот на Владата на РМ задолжен за економски прашања и координација со економските сектори, Министерот без ресор за СДИ, Министерот за економија, Министерот за финансии, Министерот за транспорт и врски, Директорот на АСИПИРМ, Директорот на Дирекцијата за технолошки индустриски и развојни зони и Директорот на Државниот завод за геодетски работи.

Тим Македонија, пак се состои од Премиерот, Заменик претседателот на Владата на РМ задолжен за економски прашања и координација со економските сектори и Директорот на АСИПИРМ и е маркетиншка иницијатива на високо ниво која се занимава со подготовка и реализација на низа планирани посети за маркетиншки цели, односно на меѓународни посети и ја претставува понудата на земјата на потенцијални инвеститори од одбрани компании.

Во рамките на Министерството за економија функционира **Сектор за поттикнување на инвестиции и општествена одговорност** за извршување на активностите поврзани со политиката за странски директни инвестиции, а особено за анализа на климата за инвестиции во одредени сектори од економијата и споредбена анализа на климата за инвестиции во земјата и странство, разгледување на законската рамка и предлагање на мерки за унапредување на климата за инвестирање, отстранување на административни пречки за инвестирање и спроведување на мерките од Акциониот план од програмата за поттикнување на инвестиции, спроведување на низа активности поврзани со ОЕЦД/Повелбата за инвестиции, промоција на концептот на општествена одговорност во земјата и идентификација и проценка на инвестициони проекти.

Агенцијата за странски инвестиции на Република Македонија, доби зајакната улога со измените за Законот за основање на Агенција за странски инвестиции на Република Македонија (Сл.весник на РМ 81/08) и со проширувањето на надлежноста и доделувањето на одговорноста за промоција на извозот со Законот за основање на Агенција за странски инвестиции и промоција на извозот на Република Македонија (Сл.весник на РМ 57/10). Таа е една од најзначајните (но не е единствена) институции за потенцијалните инвеститори (пред се гринфилд инвеститори) заинтересирани за вложување во Технолошките индустриски и развојни зони.

Дирекцијата за слободни економски зони која беше основана со Законот за слободни економски зони, со донесување на Законот за технолошки индустриски развојни зони продолжи со работа како *Дирекција за технолошки индустриски развојни зони* со цел да создава, развива и да води грижа за активностите поврзани со индустриски развојни зони, вклучувајќи и следење и регулирање на активностите на корисниците на зоните и издавање на одобренја за отпочнување, развој и завршување на корисничките активности. Технолошките индустриски и развојни зони овозможуваат поволни услови за развој на деловни активности преку понуда на уредени индустриски места и однапред изградени фабрики, со целосно подготвена правна и физичка инфраструктура за инвестирање, услуги и даночни, царински и други поволности.

Поволностите кои ги нудат технолошките индустриски и развојни зони се следните:

- **Ослободување од данок:** Инвеститорите во ТИРЗ имаат право на десетгодишно ослободување од плаќање данок на добивка (по истекот на тој период стапката изнесува 10%) и десетгодишно ослободување од плаќање персонален данок на доход (по истекот на тој период стапката е 10%). Инвеститорите се ослободени од ДДВ за промет на добра и услуги во ТИРЗ освен прометот наменет за крајна потрошувачка, како и увозот на добра во ТИРЗ, под услов добрата да не се пуштани во слободен промет односно не се наменети за крајна потрошувачка. Инвеститорите се ослободени и од царински давачки за производство наменето за извоз.
- **Земјиште:** Инвеститорите во ТИРЗ можат да склучат договор за долгорочен закуп на земјиштето за период до 99 години.

- **Инфраструктура:** Инвеститорите со ослободени од плаќање на надомест за приклучок (комунални такси) за природен гас, вода и канализација.
- **Трошоци и регистрација:** ДТИРЗ дава поддршка во процесот на вадење на дозволи за градење и регистрирање на објектите во јавните книги со што придонесува за забрзување на целокупниот процес од изградба на објектот до започнување на производство
- **Субвенции:** Владата може да учествува во трошоците за изградба на градежен објект за корисник во зоната во висина до најмногу 500.000 евра согласно критериумите утврдени во член 8 од Законот за ТИРЗ.

На крајот, секако особено важна институција која игра важна одлука за привлекување на странски и домашни инвеститори е *локалната самоуправа*. Општините во Република Македонија со процесот на децентрализација се стекнаа со нови одговорности поврзани со локалниот економски развој, па заради тоа во многу општини се основани канцеларии за локален економски развој кои треба да помогнат при одредувањето на потенцијални локации за инвестиции и да го олеснат процесот на купување на земјиште и добивање на градежни дозволи. Исто така, во општините почнаа да се градат развојни и индустриски зони за вложување на домашни и странски инвеститори.

5.1.3 Фискална политика

Фискалната политика вклучува планирање на буџетскиот дефицит на среден рок и прилагодување на структурата на јавната потрошувачка. При планирањето на среден рок на буџетскиот дефицит во периоди на ниска економска активност и забавен раст, јавната потрошувачка и буџетскиот дефицит треба да растат за да ја заживеат економијата, додека во периоди на инфлаторни притисоци, јавната потрошувачка и буџетските дефицити треба да се намалуваат. При тоа, треба да се има во предвид дека урамнотежувањето на буџетот треба да се реализира на среден рок, а не година за година.

Заради тоа, дефинирањето на насоките на економската и фискалната политика за среднорочен период претставува битен елемент во вкупниот процес на планирање на Буџетот на Република Македонија. Владата на Република Македонија, во согласност со практиката и методологијата на развиените земји, а врз основа на Законот за буџети до

31 мај во тековната година на предлог на Министерството за финансии донесува Фискална стратегија за период од три години. Министерството за финансии со Фискалната стратегија ги предлага насоките и целите на фискалната политика и ги утврдува износите за главните категории на проценетите приходи и одобрените средства за тој период. Фискалната стратегија ги содржи³⁷:

- Основните економски претпоставки и насоките за изготвување на Предлог Буџетот на Република Македонија
- Процена за висината на приходите, расходите и финансирањето на Буџетот за тековната фискална година
- Процена на висината на приходите, расходите и финансирањето на Буџетот на среден рок од три години
- Други потребни податоци

Фискалната стратегија претставува основа за подготовка на максимално утврдените расходи на буџетските корисници и основа за донесување на Буџетот на Република Македонија. Фискалната стратегија е стратешки документ за дефинирање на клучните среднорочни економски и социјални цели, со посебен фокус на фискалната политика како инструмент за остварување на приоритетните стратешки цели и воспоставување на рамнотежа меѓу стратешките приоритети и расположивите средства во Буџетот. На овој начин се утврдува реална тригодишна фискална рамка, во рамки на одржливото ниво на вкупната јавна потрошувачка.

Врз основа на Фискалната стратегија Министерството за финансии и предлага на Владата на Република Македонија максимални износи на одобрени средства за наредните три фискални години по буџетски корисници на централната власт и за фондовите, кои Владата на Република Македонија ги утврдува до крајот на месец мај во тековната година.

Изготвувањето на фискалната стратегија во последните години се извршува во услови на глобална економска криза под директно влијание на последиците од кризата кои ги диктираа насоките и претпоставките за развојот на македонската економија. Во првите години на кризата, кога кризата имаше чисто финансиски димензии, Република Македонија како и земјите од Централна и Источна Европа беа доста резистентни.

³⁷ Закон за буџетите, Службен весник на РМ 64/05,04/08,103/08,156/09,95/10 и 180/11

Македонската економија која во последните години својот развој го базираше на порастот на домашните и странските инвестиции со повисок дефицит во тековната сметка, со здрави извори на финансирање во форма на директни и портфолио инвестиции, девизни дознаки од странство и слично, се соочи со аверзија на инвеститорите за вложувања. Покрај тоа со светската криза се намали и екстерната побарувачка (извозот) што доведе до контракција на домашната побарувачка, и се одрази во реалниот сектор, особено врз металургијата, текстилната индустрија и транспортот.

Фискалната политика на Република Македонија е избалансирана меѓу остварувањето на две цели :

- На **краток рок**, да влијае во насока на неутрализирање на последиците на светската економска криза преку водење на контрациклична (умерено експанзивна) фискална политика
- На **подолг рок**, фискалната позиција е водена од потребата за одржливо ниво на јавен долг, преку одржување на умерено ниво на буџетски дефицит.³⁸

Со фискалната стратегија на РМ за периодот 2011-2013 година планирани се изворни приходи во висина од околу 29% од БДП, при што учеството во БДП по години се намалува согласно политиката за намалување на даночното оптоварување на стопанството. При тоа во структурата на планираните приходи даночните приходи учествуваат со околу 54%, придонесите по основ на социјални придонеси со околу 29%, неданочни и капитални приходи со околу 13 %, додека остатокот од приходите се очекува да се реализираат од ИПА фондовите. Во рамки на даночните приходи најзначаен износ би требало да се остварува по основ на ДДВ, персонален данок од доход и акциза. Во неданочните приходи кои би учествувале со околу 10 % во овој среднорочен период најзначајно учество би им припаѓало на административните такси, патарини и регистрација на возила.

Испитувањата на меѓународните финансии за релациите меѓу јавните финансии и растот на земјите со низок доход, исто така потврдуваат дека структурата на буџетските трошоци има значително влијание врз економскиот раст, на начин што

³⁸ Фискална стратегија на РМ 2011-2013 ,Република Македонија,Министерство за финансии, Скопје декември 2010 www.finance.gov.mk

буџетските трошоци за плати се негативно корелирани со економскиот раст, додека буџетските трошоци за стоки и услуги, особено за капиталните инвестиции значително го забрзуваат растот. Заради тоа, при проекцијата на расходите на Буџетот на Република Македонија за среднорочниот период од 2011- 2013 година во делот на расходите за плати и надоместоци предвидена е строга контрола на новите вработувања и одложено зголемување на платите, со цел стабилизирање на општите економски услови и консолидација на јавните финансии. Од друга страна, во делот на тековните расходи предвидена е целосна и навремена исплата на пензиските примања и социјалните надоместоци. Со цел остварување на позитивни стапки на економски раст се планира зголемување на јавните инвестиции, во патната, железничката, енергетската и комуналната инфраструктура, капитални инвестиции во казнено поправните установи, подобрување на условите на образовниот и здравствениот систем, како и инвестиции во културата и социјалните центри. При тоа се планира одржување на умерено ниво на дефицит од 2,5% во 2011, 2,2% во 2012 и 1,9% во 2013 година, кое во услови на значителен износ на средства наменети за инфраструктурни инвестиции позитивно ќе влијае врз стабилизирањето на македонската економија и негативните последици од светската економска криза. Финансирањето на дефицитот е планирано да се обезбедува воглавно од странски извори, преку користење на поволни кредити од меѓународни финансиски институции, кредитни линии наменети за финансирање на одделни проекти, еврообврзници и друг вид на странско задолжување. Странското задолжување би се користело за конкретни проекти од страна на буџетските корисници, како и од Агенцијата за државни патишта за изградба и реконструкција на патиштата во Република Македонија.

5.1.4 Монетарна политика

За одржување на макроекономската стабилност, како предуслов за привлекување на странските инвеститори во Република Македонија се водеше стабилна монетарна политика, базирана на стратегијата за таргетирање на девизниот курс на денарот во однос на еврото. Тоа, овозможи одржување на ниско ценовно ниво, како една од најзначајните претпоставки за макроекономската стабилност.

Меѓутоа, за разлика од фискалната политика која директно влијае врз економијата, монетарната политика влијае индиректно врз економијата, а со тоа и врз инвестициите, пред се преку влијанието врз каматните стапки. “Зголемувањата на паричната маса ги

намалуваат каматните стапки, со што се стимулира побарувачката на инвестиции. Со зголемувањето на квантитетот на парите во економијата, инвеститорите ќе утврдат дека нивните портфолија на актива вклучуваат премногу пари. Тие ќе ги ребалансираат своите портфолија преку купување хартии од вредност, како што се обврзниците, со што ќе ги зголемат цените на обврзниците, а ќе ги намалат на каматните стапки”³⁹

Монетарната политика во Република Македонија врз основа на законски определени функции ја осмислува и ја спроведува Народната банка на Република Македонија (НБРМ), како Централна банка која е независна во остварувањето на функциите. Владата на Република Македонија целосно ја почитува независноста на Народна банка на Република Македонија и нејзиниот избор на инструменти за одржување на стабилно ниво на цени и девизен курс. НБРМ ја поддржува економската политика и финансиската стабилност на земјата почитувајќи ги начелата на пазарната економија, без да се загрози остварувањето на **ценовната стабилност**, како *основна цел* утврдена со закон. Оваа цел е поставена во согласност со емпириски потврдените сознанија дека ценовната стабилност создава најповолен макроекономски амбиент за долгорочно одржлив економски развој.

За остварување на оваа цел, НБРМ утврдува посредна цел на монетарната политика. Така, од април 1992 година до септември 1995 година НБРМ ја применуваше стратегијата на целење на паричната маса M1, како посредна цел на монетарната политика. Почнувајќи од октомври 1995 година наваму, НБРМ спроведува монетарна стратегија на целење на номиналниот девизен курс на денарот во однос на германската марка, а од јануари 2002 година во однос на еврото. Всушност, **одржувањето на стабилноста на девизниот курс на денарот** претставува *посредна цел на монетарната политика*.

Примената на стратегијата на целење на девизниот курс произлегува од:

- важноста на девизниот курс во мала и отворена економија;
- потребата од номинално сидро за одржување кредибилитет;
- високиот степен на евроизација, и

³⁹ Зви Боди, Алекс Кејн, Ален Џ. Маркус, Инвестиции, Таберанкул 2010, (преведена со проектот на Владата на РМ за преведување на стручни, научни книги и учебници)

- транспарентноста на политиката на девизниот курс и можноста за секојдневно следење од страна на економските субјекти.

Во услови кога монетарната политика е насочена кон одржување на стабилноста на девизниот курс на денарот, каматните стапки и понудата на пари се зависни категории, одредени од остварувањето на посредната цел. Преку својата каматна политика НБРМ настојува да влијае врз висината на активните и пасивните каматни стапки на банките. Тековно, основна каматна стапка на НБРМ е каматната стапка остварена на аукциите на благајнички записи. Преку управувањето со нивото на каматните стапки НБРМ влијае на нивото на ликвидните средства на банкарскиот систем, како оперативна цел, а со тоа влијае на нивото на девизниот курс како посредна цел на монетарната политика.

Отварувањето на ценовната стабилност, НБРМ го спроведува со различни инструменти за монетарно регулирање, како:

- операциите на отворениот пазар
- задолжителна резерва
- расположиви депозити
- расположив кредит преку ноќ
- интрадневен кредит

Помеѓу инструментите и крајната цел на монетарната политика постои сложена и индиректна поврзаност со временско задоцнување, затоа НБРМ го следи движењето на одредени економски варијабли - оперативни и посредни цели. Оперативните цели полесно се контролираат, но се подалечни од крајната цел, додека посредните цели потешко се контролираат, но се поблиски до крајната цел. Преку управувањето со нивото на каматните стапки, а со тоа и нивото на ликвидните средства во банкарскиот систем, како оперативна цел, НБРМ настојува да влијае врз нивото на девизниот курс, како посредна цел на монетарната политика.

Најфлексибилни од инструментите на НБРМ, се операциите на отворениот пазар, коишто зависно од ликвидносната состојба во вкупниот банкарски систем, можат да се спроведуваат преку емисија на хартии од вредност на НБРМ - аукции на благајнички записи, или преку купување или продажба на хартии од вредност на привремена или

дефинитивна основа. Стандарден инструмент претставува задолжителната резерва преку која НБРМ директно влијае врз понудата на пари и кредити. За надминување на краткорочниот ликвидносен недостиг кај банките на крајот на денот, НБРМ одобрува расположлив кредит преку ноќ. Во услови на краткорочен вишок на ликвидност, банките можат да пласираат средства кај НБРМ во расположливи депозити преку ноќ и на седум дена.

Операциите на отворениот пазар претставуваат група индиректни пазарни инструменти на монетарната политика, преку кои НБРМ врши продажба и купување на хартии од вредност. Со овие инструменти се влијае врз нивото на краткорочните каматни стапки, односно нивото на расположливите ликвидни средства на банките. Порестриктивна монетарна политика се спроведува преку зголемувањето на каматната стапка кај овие операции, додека намалувањето на каматната стапка овозможува релаксирање на монетарните движења.

Структурната позиција на банкарскиот систем во однос на Централната банка придонесе повлекувањето ликвидни средства од банкарскиот систем, коешто НБРМ го остварува преку емисија на хартии од вредност (благајнички записи) да доминира подолго време. Од друга страна, заради задоволување на краткорочниот ликвидносен недостиг во банкарскиот систем, НБРМ спроведува репо-операции за обезбедување ликвидност, а дефинитивните купопродажби на хартии од вредност на секундарниот пазар се помалку застапени.

Во услови на позначајни отстапувања кај проекциите на ликвидноста коишто доведуваат до непланиран вишок или недостиг на ликвидност во вкупниот банкарски систем, НБРМ може да применува (вонредни) операции за фино регулирање преку коишто се избегнуваат значајни флуктуации на нивото на ликвидноста на банкарскиот систем и каматните стапки на пазарите на пари.

Операциите на отворениот пазар ги опфаќаат следниве инструменти:

- Аукции на благајнички записи
- Аукции на репо – трансакции
- Дефинитивни трансакции

Задолжителната резерва како стандарден инструмент на монетарната политика на НБРМ, ги обврзува банките и штедилниците да издвојуваат средства на сметките кај Централната банка. Основната функција на овој инструмент е стабилизирање на краткорочните каматни стапки на пазарот на пари, управување со понудата на пари и нивото на кредитна мултипликација и намалување на структурниот вишок на ликвидност. Стапката на задолжителна резерва на банките изнесува 10,0% за обврски во домашна валута, 20,0% за обврски во домашна валута со валутна клаузула и 13,0% за обврски во странска валута. По исклучок, стапката на задолжителна резерва изнесува 0% за обврски кон физички лица со договорна рочност над две години (доколку обврските исполнуваат одредени договорни услови) и обврски по репо-трансакции во домашна валута. Стапката на задолжителна резерва на штедилниците изнесува 2,5%. Основата на задолжителната резерва на банките се пресметува како просек од обврските за секој ден од календарскиот месец што му претходи на периодот на исполнување. Основата на задолжителната резерва на штедилниците за три последователни периоди на исполнување се пресметува како просек од обврските за секој ден од последниот календарски месец во кварталот што му претходи на првиот од трите периоди на исполнување. Периодите на исполнување на задолжителната резерва се утврдени во Индикативниот календар на периоди на исполнување на задолжителна резерва во денари и евра за банките и штедилниците во 2012 година. Задолжителната резерва во денари на банките се пресметува како збир на износот утврден од обврските во домашна валута, износот утврден од обврските во домашна валута со валутна клаузула и 23% од износот утврден од обврските во странска валута. Задолжителната резерва во денари банките ја исполнуваат на просечно ниво. Задолжителната резерва на банките во девизи се утврдува на ниво од 77% од износот пресметан од обврските во странска валута. Задолжителната резерва на банките во девизи се издвојува на посебни девизни сметки на НБРМ во странство и се исполнува во евра на фиксно ниво. Штедилниците ја исполнуваат задолжителната резерва на посебни сметки кај НБРМ на фиксно ниво. Стапката на надомест за задолжителната резерва во денари изнесува 1%, додека стапката на надомест на задолжителната резерва во евра изнесува 0,1%

Основната функција на **расположливите депозити** е управување со вишокот на ликвидност кај поединечните банки и/или во банкарскиот систем на краток рок, при што банките можат да пласираат средства во расположливи депозити кај НБРМ на

сопствена иницијатива. Расположливите депозити се со рочност преку ноќ и на седум дена. Каматната стапка на расположливите депозити преку ноќ претставува долна граница на краткорочните каматни стапки на пазарот на пари и изнесува 1%. Банките можат да пласираат средства во расположливи депозити преку ноќ кај НБРМ секој работен ден. Каматната стапка на расположливите депозити на седум дена изнесува 2%, а банките можат да пласираат средства кај НБРМ еднаш неделно, во среда.

Надминување на ликвидносните проблеми кај поединечни банки се постигнува со **расположливиот кредит преку ноќ** со кој се придонесува за стабилизирање на ликвидноста на пазарите на пари и флукуациите на краткорочните каматни стапки. Расположливиот кредит преку ноќ се одобрува со рок на достасување преку ноќ. Каматната стапка на расположливиот кредит преку ноќ претставува горна граница на краткорочните каматни стапки на пазарот на пари и се утврдува со давање 0,50 п.п. над каматната стапка остварена на аукцијата на благајнички записи. Кредитот им стои на располагање на банките секој работен ден и се одобрува по нивно барање, во форма на репо-трансакција. Расположливиот кредит преку ноќ се одобрува согласно со Генералниот репо-договор, а како обезбедување се користат хартии од вредност согласно со Листата на хартии од вредност за спроведување на монетарни операции

Преку **интрадневниот кредит** треба да се надминат ликвидносните нерамнотежи кај банките коишто настануваат како резултат на поголеми одливи во однос на приливите во текот на денот. На тој начин, преку овој инструмент се овозможува непречено реализирање на платните трансакции во текот на денот и се подобрува ликвидносното управување на банките. НБРМ не наплаќа камата на интрадневниот кредит. Кредитот им стои на располагање на банките секој работен ден и се одобрува по нивно барање, во форма на репо-трансакција, при што постои можност за претворање на интрадневниот кредит во расположлив кредит преку ноќ на крај на денот. Интрадневниот кредит се одобрува согласно со Генералниот репо-договор, а како обезбедување се користат хартии од вредност согласно со Листата на хартии од вредност за спроведување на монетарни операции.

Водењето на стабилна монетарна политика во Република Македонија, овозможува, одржување на стапката на инфлација во прокетирана рамка, одржување на макроекономска стабилност на земјата и поволна клима за странските инвеститори.

5.1.5. Социјална политика

Социјалните услови се важен фактор за развој на економијата и остварување на долгорочно одржлив економски развој. Заради тоа, неопходна е социјална политика која ќе овозможи подобрување на состојбата во вработеноста, преку подобрување на квалификационата структура на невработените, здравствениот систем, пензискиот систем и системот на социјална заштита. Или, како што истакнува м-р Цветко Момчиловски во трудот Социо-економскиот пат на Македонија до подобар статус во ЕУ, од “моделот на социјалната политика ќе зависи како владата се справува со менаџирањето на невработените работници на пазарот на трудот, со нивната мотивација за барање работа помагајќи им да останат во добра професионална форма преку обуки, вокациски тренинг и активни мерки кои директно ја вклучуваат владата во помагање на невработените, во овој свет на брзи промени”⁴⁰ Интересот на секоја држава е што повеќе да се зголеми вработеноста, а единствен начин да се намали невработеноста е “да се направи невработените да станат атрактивни за вработувачите преку активна помош околу мотивацијата и пронаоѓањето работа, преку подобрување на вештините (на невработените), и преку флексибилен сиситем на разлики во платите” констатира Лајард.⁴¹

Во Република Македонија во последната деценија (2001-2011) година, согласно податоците на Државниот завод за статистика, стапките на активност, вработеност и невработеност бележат минимални промени во насока на зголемување или намалување. Стапките на активно население во периодот од 2011 година бележат мал раст од 55,5 во 2001 година на 55,1 во 2006 година, додека во последните три години се речиси идентични 56,7 во 2009 година, 56,9 во 2010 и 56,8 во 2011 година. Најголема стапка на вработеност беше во 2011 година кога изнесуваше 38,9, додека најниска стапка на невработеност од 30,5 имаше во 2001 година. Согласно последните податоци на Државниот завод за статистика стапката на невработеност од 30,6 скоро го достигна нивото од 2001 година, додека стапката на вработеност го надмина највисокото ниво од 2011 година и изнесува 39,6.

⁴⁰ М-р Цветко Момчиловски, Социо-економскиот пат на Македонија до подобар статус во ЕУ

⁴¹ Layard, R., S. Nickell, R. Jackman, *Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market*; Oxford University

	2001	2006	2011
Активно население	862 504	891 679	940 048
Стапка на активност	55,5	55,1	56,8
Вработени	599 308	570 404	645 085
Стапка на вработени	38,6	35,2	38,9
Невработени	263 196	321 274	294 963
Стапка на невработени	30,5	36,0	31,4

Табела 17. Активно население и стапки на активност

извор: Државен завод за статистика

Најголемо учество во вкупниот број на невработени лица има младото население на возраст од 20 до 29 години, со стапката на невработеност од 49,4 во 2001 година, 50,6 во 2006 година и 45,9 во 2011 година. Во анализираниот период од 2001 до 2011 година, најголем број од невработените лица чекаат вработување повеќе од една година и нивното учество во 2011 година изнесува 45,9 од вкупниот број на невработени.

Според податоците од Меѓународната организација на трудот (ILO)⁴² во 2011 година глобалната стапка на невработеност достигна ниво од 6,3% и во однос на 2008 година се зголемила за 0,2% поени, што значи споредено со светската економија, во Република Македонија има петпати повисока стапка на невработеност. Слична е состојбата и доколку се спореди стапката на невработеност во Република Македонија со соседните земји и со земјите на ЕУ27. Имено, во сите соседни земји, освен во Бугарија и Романија, се забележува повисока стапка на невработеност во споредба со земјите на ЕУ27.

⁴² ILO, Global Employment Trends,

	2007	2008	2009	2010	2011
Р.Македонија	34,8	33,8	32,2	32,0	31
Бугарија	6,9	5,6	6,8	7,9	7,3
Романија	6,4	5,8	6,9	8,5	7,9
Унгарија	7,4	7,8	10,0	10,8	10,1
Хрватска	9,6	8,4	10,4	11,5	11,0
Србија	18,1	13,6	16,0	17,0	18,0
ЕУ27	5,7	6,0	8,4	9,8	9,7

Табела 18. Стапка на невработеност во Р.Македонија и земјите од окружувањето во %

извор: Државен завод за статистика на Р.Македонија

Со оглед на состојбата на пазарот на трудот во Република Македонија, политиките за вработување беа насочени кон зголемување на учеството на пазарот на трудот и намалување на структурната невработеност, усогласување на понудата и побарувачката на работна сила со потребите на пазарот на трудот, подобрување на понудата на работната сила, олеснување на процесот на трансформација од училиште на работа, како и намалување на сивата економија.

За таа цел во 2011 година се реализираа активни програми и мерки за вработување со кои беа опфатени 5.566 невработени лица кои беа вклучени во различни видови на обуки, подобрување на вештините, а на дел им се обезбеди директно вработување и поддршка за вработување. Имено, во проектот “Практиканство на млади луѓе” беа опфатени 463 млади лица, во проектот “Обуки за стекнување на општи вештини” - 4.618 лица завршија обуки за странски јазици, компјутери, претприемништво и комуникации, а со “Обуките за занимања што се побарувани на пазарот на трудот”- 506 лица посетувале една од стручните обуки.

Во рамките на Twinning проектот “Поддршка на националните политики за вработување”, кој започна со имплементација во септември 2011 година, подготвена е анализа на состојбите во делот на долгорочното предвидување на пазарот на трудот и мониторинг и евалуација на политиките за вработување, а започнато е да се работи и

на дизајнирање на систем за долгорочно предвидување на пазарот на трудот, при што како најсоодветен модел за Македонија е избран Hermin модел.

Покрај тоа, во соработка со Светска банка предивно е да се подготви Анализа на сивата економија со посебен осврт на сивите зони на пазарот на трудот, за секторите во кои е најзастапено ангажирање на непријавени работници, мотивите на работодавачите кои не ги пријавуваат работниците, мотивите на работниците кои прифаќаат работа непријавени, како и профилот на работниците од неформалниот сектор.

Всушност, социјалната политика во Република Македонија во изминатиот период како резултат на изменетата општествена и демографска структура, нискиот економски раст, перманентно високата стапка на невработеност и зголемената побарувачка на услуги од социјална заштита, се карактеризира со постојан тренд на промени. Имајќи го во предвид фактот дека економскиот развој и социјалната правда се суштински за подобрување на животниот стандард на македонските граѓани и дека само преку добра социјална политика е остварлив економскиот развој, а странските инвеститори при анализата на окружувањето во земјта во која сакаат да инвестираат, придаваат големо значење на социјално културолошките фактори, социјалната политика завзема важно место во Програмата на Владата на Република Македонија и за наредниот период (2011-2015 година)

Дел од стратешките цели и приоритети утврдени во Стратешкиот план на Министерството за труд и социјална политика, а кои можат да придонесат за привлекување на странски инвеститори се:

- Спроведување на ефикасни активни политики за вработување, со кои се делува врз знаењето, вештините на понудата на работна сила и подобрување на структуралната невработеност;
- Постигнување на повисок степен на усогласеност на националното законодавство во областа на трудот со законодавството на ЕУ и подобрување на капацитетите за негова имплементација;
- човекови права ;
- Интеграција во НАТО и ЕУ;
- Усогласување на националното законодавство со правото на ЕУ;

- Подобрување на деловната клима, зголемување на инвестиционите вложувања во опремување на објекти од доменот на социјалната политика,⁴³

За реализација на овие основни цели од страна Министерството за труд и социјална политика на Република Македонија се усвоени низа документи од областа на родовата рамноправност, од областа на работните односи и вработувањето, од областа на социјалната заштита и заштитата на децата. Покрај тоа Република Македонија како членка на Меѓународната организација на трудот, согласно утвредниот план за ратификација ги ратификува следните конвенции:

- Конвенција за работа дома (C177)
- Конвенција за приватните агенции за вработување (C181)
- Конвенција за промотивната рамка за безбедност и здравје при работа (C187)

5.1.6 Надворешно – трговска политика

Република Македонија преку надворешната политика ги промовира своите национални вредности и интереси и е насочена кон исполнување на надворешно - политичките приоритети, како членство во НАТО, во Европската унија, и засилување на економската и јавната дипломатија, а со тоа и приближување до странските инвеститори. Членството на Република Македонија во НАТО треба да обезбеди долгорочна стабилност и безбедност не само за Балканот, туку и за Евро-атлантскиот регион во целина и почеток на финализацијата на концептот за целовита Европа.

Република Македонија, како мала земја се залага за континуирано јакнење на стратешкото партнерство со САД и развивање на сестрани партнерски односи со земјите членки на ЕУ и НАТО, како и на соработката со останатите значајни актери на меѓународната сцена, како што се Руската Федерација и Народна Република Кина. Покрај тоа, во односите и соработката со државите од непосредното соседство промовира добрососедство и пријателство и готовност за сестрана соработка во повеќе области од заемен интерес. Добрососедските односи претставуваат изворна определба, средство за јакнење на меѓусебната доверба и едновремено, комплементарен фактор на пристапниот пат на Република Македонија кон ЕУ и НАТО. Република Македонија гради односи на соработка со сите држави од непосредното и поширокото соседство

⁴³ Стратешки план на Министерство за труд и социјална политика 2013-2015

на билатерален план, но и на регионален план и партиципира во постојните иницијативи за регионална соработка во целиот регион на Југоисточна Европа и дава активен придонес за градење на односи на безбедност, стабилност и соработка во Југоисточна Европа. Република Македонија активно учествува во работата на регионалните асоцијации- ОБСЕ, Советот на Европа и др., но и во сите значајни меѓународни организации на глобално ниво - ОН и специјализираните агенции, СТО.

Посебно е важна улогата на надворешно-трговската политика на Република Македонија за промовирање на економските потенцијали и можностите за инвестирање во Република Македонија. Преку развивањето на активна економска надворешна политика во функција на интензивирање и квалитативно збогатување на билатералните економски односи со државите од регионот, Европа и целата меѓународна заедница.

За прв пат во Програмата на Владата на Република Македонија за периодот 2006-2010 година, економската дипломатија стана составен дел на ангажманот на македонските државно-конзуларни претставништва во странство и е создадена уникатна институционална структура што ја рефлектира посветеноста кон оваа цел. Министерството за надворешни работи - Директоратот за економска дипломатија активно беше вклучен во спроведувањето на економска програма на Владата, зајакнувајќи ја економската димензија на дипломатијата. При тоа Министерството за надворешни работи во континуитет има значајна улога во унапредувањето и координирањето на надворешната економска политика и надворешно економските активности со цел реализација на економската програма на Владата и остварување на економски раст кој би обезбедил подобрување на животниот стандард на граѓаните на Република Македонија, намалување на стапката на невработеност, намалување на сиромаштијата и воопшто, подобрување на бизнис климата. За постигнување на овие цели, презема сериозни мерки за привлекување на странски директни инвестиции, како и зголемување на извозот во други земји.

Како една од најзначајните оперативни задачи и мерки е промоцијата на Република Македонија, на нејзините предности за правење бизнис, поттикнување на македонскиот извоз, како и зајакнување на позицијата на земјата како доверлив бизнис партнер и претставување како привлечна дестинација за странски инвестиции.

Министерството за надворешни работи во соработка со Агенцијата за странски инвестиции испраќа економски промотори за зајакнување на капацитетот на економската дипломатија со цел зголемување на перцепцијата за Република Македонија. Главна задача на економските промотори е економска промоција на Република Македонија како поволна бизнис дестинација, како и идентификување и упатување на потенцијалните инвеститори во Република Македонија, преку директно воспоставување на контакти со потенцијалните инвеститори и презентација на инвестициските можности на Република Македонија. До крајот на 2012 година се ангажирани вкупно 25 економски промотори во различни земји.

Покрај тоа, преку Дипломатско- конзуларните претставништва врши промоција на брендирањето на Република Македонија со цел да стане препознатлива во светот, а со тоа и на странските инвеститори. За таа цел во 2008 година во соработка со УСАИД, преку Дипломатско конзуларните претставништва во странство беше дистрибуиран и Извештајот за надворешната трговија на Република Македонија на англиски јазик како корисен материјал при презентирањето на инвестициските можности за странските партнери.

Министерството, исто така ги координира активностите за подготовка и реализација на Бизнис форуми во странство на кои се промовира Република Македонија како поволна дестинација за странските инвеститори.

„Во текот на 2010 год. Директоратот за економска дипломатија оствари бројни активности, на билатерален и на мултилатерален економски план. Ваквите активности произлегуваат од стратешките приоритети и економската програма на Владата на РМ за зголемување на извозот на РМ со странство, зголемување на странските инвестиции во РМ. Во тој контекст во 2010 година, реализирани се следните позначајни активностите:

- Изработен е промотивен материјал (на англиски и македонски јазик) со наслов “Macedonian economic guidelines (economic diplomacy)”, во форма на брошури и CD-а во којшто се содржани сите неопходни економски показатели, можности за инвестирање и туризам во РМ. Материјалот е изработен во соработка со Министерството за економија, Министерството за култура, Агенцијата за странски инвестиции и USAID.

- Организација на многубројните Бизнис Форуми кои Директоратот во координација со АСИПИ и Стопанските Комори ги организираше во РМ и/или во странство (македонско-српски бизнис форум, бизнис форум РМ-БиХ, два македонско-чешки бизнис форуми во Прага и во Скопје, македонско-романски бизнис-форум, македонско-албански бизнис форум, два македонско-израелски бизнис форуми во Тел Авив и Скопје, македонско-украински во Киев, македонско-марокански во Рабат, македонски-италијански во Скопје и др), каде пред широк аудиториум на странски и домашни компании, покрај можностите за инвестиции и туризам во РМ, беа промовирани и извозните капацитети, а многубројните компании од РМ кои беа дел од Форумите, преку В2В средби, имаа можност за воспоставување на нови бизнис контакти и облици на соработка со нови кооперанти.
- Активности во странство околу промоција и пласман на македонски производи особено на виното во Полска, Германија, Шведска и Холандија.
- Следење на работата на ДКП-та на РМ во насока на нивен ангажман кон идентификување на потенцијални инвеститори и запознавање на стопанствениците од земјите на службување со можности за инвестирање во РМ, со цел нивно привлекување за зголемување на извозот од РМ за што двапати во 2010 г. се изготвени Информации до Владата на Р.Македонија за постигнатите резултати на ДКП-ата на економски план.
- Изработени над 100 Информации за економската соработка на Р.Македонија со други земји, како и Предлог точки за разговор за потребите на другите директорати во МНР, ПВРМ и ПРМ

Со оглед на фактот што успешната реализација на програмските цели во областа на економската дипломатија е поврзана со заеднички координирани активности помеѓу шефовите на ДКП-а и економските промотори и ПК во наредниот период нивните активности ќе бидат насочени кон поголемо ангажирање за привлекување на СДИ како и поголем пласман на македонски производи на странските пазари”.⁴⁴

Меѓутоа, на крајот мора да се забележи дека наведените активности сеуште не ги дале очекуваните резултати, со оглед на фактот дека станува збор за еден процес во кој резултатите се очекува дополнително да следат.

⁴⁴ www.mfa.gov.mk

5.2. Ограничувачки фактори за привлекување на странски директни инвестиции во Република Македонија

Странските инвеститори водејќи се од основниот мотив максимизирање на профитот, но и дополнителниот мотив сигурноста на вложувањето, пред да ја донесат одлуката за локацијата на инвестирање вршат детални анализи и испитувања на окружувањето, а ја избираат земјата која ќе им овозможи остварување на најголем профит со најмал ризик. Без разлика дали основниот мотив на странските инвеститори е потрага по природни ресурси, на пазари или зголемување на ефикасноста, при одлуката за изборот на локацијата странските инвеститори се раководат и од не помалку важните фактори кои се однесуваат на важноста на квалитетот на институциите и економските прописи во земјата домаќин, односно од инвестиционата клима на земјата домаќин.

Во тој контекст може да се издвојат пазарната големина и потенцијал, економската и политичката стабилност, квалитетот и трошоците за работната сила, инфраструктурарата, институционалната и регулаторна рамка.

Република Македонија е мала земја со ниско ниво на развиеност, ограничени внатрешни можности за оставрување на потребниот обем на средства за инвестиции и е зависна од странски инвестиции. Странските директни инвестиции во Република Македонија требаше да придонесат за поуспешно спроведување на процесот на транзиција и пораст на економската ефикасност и премин кон одржлив растеж, преку ревитализација и преструктурирање на производството, со освојување на нови производи, подигање на техничко технолошкото ниво на производните процеси и зголемена ефикасност. Но, како што беше претходно потенцирано, странските инвеститори внимателно ја анализираат земјата во која сакаат да инвестираат.

Во тој контекст како слабости или ограничувачки фактори за привлекување на странските инвеститори во Република Македонија можат да се издвојат:

- Мала земја со мал пазар
- Релативно мала куповна моќ
- Недоволно стабилна внатрешна политичко безбедносна ситуација
- Лоцирана е во релативно нестабилен безбедносно политички регион

- Нема излез на море
- Постои недоверба на странските инвеститори во судската и законодавната власт
- Недоволно развиена секторска технолошка база
- Недоволно ниво на менаџерски вештини
- Лимитирани природни ресурси
- Недовоно развиена инфраструктура во целина

Покрај овие слабости, за ниското ниво на странски директни инвестиции во годините по осамостојувањето влијаеше и преферирањето на моделот на инсајдерска приватизација, според кој претпријатијата им беа продадени на работниците и менаџерските тимови. Стекнувањето на контролата врз сопственоста на претпријатијата од страна на менаџерските тимови не овозможи влез странски директни инвестиции, затоашто во повеќето случаи менаџерските тимови имаа одбојност кон странските инвеститори, дури и ги обесхрабруваа странските инвеститори (исклучок беше со Скопска пивара и Цементарница Усје кои во 1998 година ги продадоа контролните пакети на странски инвеститори)

Република Македонија како мала земја со мал пазар, за да биде атрактивна за разгледување од страна на странските инвеститори мора да соработува со другите земји од регионот, да склучува билатерални, регионални и мултилатерални договори за слободна трговија со што пазарот значително се зголемува, односно преку Република Македонија се овозможува пристап до пазарите на земјите со кои се потпишани вакви договори. Република Македонија мора да се залага и за развивање на регионалната соработка со цел побрзо интегрирање на регионот во ЕУ и зајакнување на економската соработка.

Во април 2003 година, Република Македонија стана 143 членка на Светската трговска организација - СТО, што наметна натамошна либерализација во трговската политика на Република Македонија и имплементирање на бројни реформи и хармонизација на законодавството со меѓународните правила и правилата на СТО.

Во оваа насока особено важно беше интегрирањето на Република Македонија во ЦЕФТА- зоната на слободна трговија на земјите на Централна и Источна Европа, што претставуваше важен чекор во процесот на европската интеграција, како еден вид тест за исполнување на политичките, економските и правните критериуми за влез во

Европската унија. Со трансформацијата на оваа интеграција во ЦЕФТА 2006 (Македонија, Албанија, Босна и Херцеговина, Србија, Косово, Црна Гора, Хрватска и Молдавија), Република Македонија стана дел од трговската организација за унапредување на трговијата и односите помеѓу земјите од Југоисточна Европа.

5.3. Ефективност на политиката на Република Македонија за привлекување на странски директни инвестиции

Република Македонија, од своето осамостојување до денес постојано прави напори за привлекување на што поголем дел од странскиот капитал преку странските директни инвестиции. Постојано се преземаа низа мерки од економски и правен аспект за создавање на поволна меѓународна инвестициска клима и остварување на поволна меѓународна инвестициона позиција. Со цел зголемување на интересот на странските инвеститори за вложување на нивниот капитал во Република Македонија се преземале низа макроекономски политики и реформи, реформа на даночниот систем, заштита на сопственичките права и извршувањето на договорите, како и подобрување на ефикасноста во функционирањето на законодавната, судската и извршната власт и поефикасна администрација. Меѓутоа, како што видовме во четвртиот дел од овој труд во периодот од деведесетите години до 2006 година (со исклучок на 2001 година кога е продажбата на Македонски телекомуникации и уште неколку претпријатија), странските инвестиции се на многу ниско ниво.

Интензивната политика на Владата на Република Македонија за привлекување на странските инвестиции поткрепена со добро насочена и дефинирана информативна пропаганда, придонесе овој тренд да се надмине во 2006 година и во 2007 година странските директни инвестиции во Република Македонија го достигнуваат максимумот.

Влијанието на светската економска криза во 2008 и 2009 година придонесе трендот на раст на странските директни инвестиции да прекине, како и во глобалните текови така и во Република Македонија, но со интензивната, добро осмислена политика на Владата на Република Македонија поткрепена со економски презентации надвор од земјата, со низа роуд шоа и интензивна пропагандана дејност повторно доаѓа до пораст на странските директни инвестиции во 2011 година.

Порастот на странските инвестиции во услови на светска економска криза е потврда за ефективноста на политиката на Владата на Република Македонија, која преку низа мерки и политики, фактички придонесе за подобрување на бизнис климата, а тоа од своја страна овозможи да може да се спроведат низа роуд шоа со економски презентации на бизнис климата и поволностите во Република Македонија.

Поддршка и позитивна оценка за макроекономското окружување во Република Македонија дава и Меѓународниот монетарен фонд, а секако потврда за подобрената бизнис клима, претставува и Извештајот на Светска банка. Во овој Извештај Светска банка ја истакнува Република Македонија како лидер во регионот и во однос на бизнис климата и условите за водење бизнис. Исто така во Извештајот е истакнато дека Република Македонија е земја која што има умерено ниво на задолженост и здрави фискални политики.

Најдобар показател за крупните реформи за подобрување на условите за водење на бизнис, кои ги направи Владата на РМ во последните шест години е рангирањето на Дуинг бизнис, според кое од 96-то место на кое беше рангирана во 2005-2006 година, Република Македонија е рангирана на 23-то место од 185 земји во светот во 2012 година. Ова подобрување на бизнис климата се должи на континуираната работа на Владата која ги вклучува намалувањето на даноците, спроведувањето на регулаторната гилотина, подобрувањето на ефикасноста на Царината, Катастарот, Централниот регистар. Сите овие реформи придонесоа шест години наназад Република Македонија да биде меѓу првите десет топ реформатори, односно да е петта на листата на држави кои најмногу ги подобриле своите услови за вршење на бизнис. Овие резултати се должат на многубројните реформи (од страна на Дуинг бизнис се анализирани триесет реформи) со кои се засили легислативата за заштита на инвеститорите.

Потврда за квалитетните економски политики, стабилниот финансиски сектор, нискиот буџетски дефицит, приливот на странските инвестиции, што ќе и овозможат релативно подобри услови и пониски каматни стапки на пазарот на капитал на Република Македонија, е потврдата на кредитниот рејтинг ББ+ од реномираната институција Фич.

Верификација на подобрувањето на бизнис климата и економските реформи кои ги спроведе Република Македонија е и извештајот од “The Wall Street Journal” и “The

Hertige Foundation”, според кој Македонија е на 43-то место според Индексот на економски слободи за 2012 година и е најдобро рангирана земја во делот на економските слободи во регионот. При тоа, најголем прогрес има во делот на слобода на бизнисот каде Македонија е рангирана на 35 место на светско ниво, што е скок од цели шеесет места во однос на минатата година. Напредок има и во слободата на корупцијата, во делот на монетарната и фискалната слобода, слободата на трудот и финансиската слобода.

Интензивната политика на Република Македонија за привлекување на странски директни инвестиции е поткрепена и со засилени маркетинг кампањи Invest in Macedonia и Macedonia Timeless, со кои се врши претставување на светски телевизиски и печатени медиуми и создавање на имиџот на државата како светски препознатлив бренд за инвестиции и туризам.

На крајот треба да се истакне дека важен показател за ефективноста на политиката на Република Македонија за привлекување на странски директни инвестиции се инвестициите на повеќе странски инвеститори од различни земји, инвеститори од типот на Џонсон Мети кој гради втора фабрика, Кемет електроникс, Џонсон Контролс, Кромберт и Шуберт, Дрексел Мајер, Агрокор, Медерсон груп, Алајанс Уан, Текнохозе, Еуроиталија, Протект груп, Еинфлоу, Стил кон, Ван Хул. Во оваа насока, особено значаен показател е изградбата на втората фабрика на Џонсон Мети, што укажува дека инвеститорот е задоволен од условите во Република Македонија, од деловното окружување, од работната сила, така што одлучува да ја прошири дејноста во Република Македонија, а со тоа испраќа позитивни сигнали до другите инвеститори.

Сепак, статистичките податоци покажуваат дека нивото на странските директни инвестиции во Република Македонија сеуште е на ниско ниво и мора да се продолжи со интензивната политика за привлекување на странски инвестиции и со институционални мерки, јакнење на судството, а особено со за влез во НАТО и ЕУ, со цел да се привлече поголем обем на странски инвестиции и позначително да се почувствуваат придобивките од странските инвестиции.

5.4.Ефекти и влијание на странските директни инвестиции врз економијата на Република Македонија

Во првиот дел од трудот беше разгледувано влијанието на странските директни инвестиции врз економскиот раст на земјата примател. При тоа се констатира дека иако во економската литература не постои консензус за односот на странските директни инвестиции и економскиот раст на земјата, сепак обемна емпириска литература констатира дека странските директни инвестиции позитивно влијаат врз економскиот раст. Преку странските директни инвестиции земјите го обезбедуваат потребниот капитал, современа технологија, пристапот до меѓународните пазари за извозните производи, создаваат современ менаџмент, ја подобруваат конкурентноста.

Во продолжение предмет на анализа е влијанието на странските директни инвестиции врз економскиот раст на Република Македонија.

5.4.1. Влијание на странските директни инвестиции врз економскиот раст

Повеќето земји во транзиција во процесот на приватизација на претпријатијата и премиот кон пазарни економии, ги искористија странските директни инвестиции за постепено менување и модернизирање на технологијата, воведувањето на корпоративното управување. За разлика од нив Република Македонија, спроведе модел на инсајдерска приватизација, според кој контролата врз сопственоста на претпријатијата ја стекнаа работниците или менаџерските тимови, така што, дури 60% од приватизираните претпријатија во периодот 1994-2000 година беа приватизирани по овој модел. Ваквиот начин на приватизација не ги донесе неопходните ресурси за модернизација и експанзија на производството. Овој модел на приватизација, лошата безбедносна и политичка состојба на просторите на поранешна Југославија, отсуството на бизнис клима, долгогодишната политичка и безбедносна нестабилност продуцираа висок некономски ризик за странските инвеститори. Тоа придонесе во првите години од приватизацијата влезот на странските директни инвестиции во Република Македонија да биде многу низок и во голем дел поврзан со приватизацијата на претпријатијата.

Во услови на висок ризик, мотив за инвестирање на странските инвеститори може да биде само голем профит. Аналогно на тоа, високиот ризик на странските инвеститори беше една од причините, првите позначајни странски инвестиции, после

осамостојувањето на Република Македонија, да се во најуспешните и најпрфитабилните македонски компании, кои успешно работеа и пред процесот на приватизација. Овие компании беа преземени од менаџерските тимови, а потоа контролниот пакет на акции им го продадоа на странски инвеститори. Влезот на странскиот капитал придонесе за зголемување на производството и извозот, трансферот на знаење, но и за воведување на нов начин на деловно комуницирање и работење. Индиректно, странските инвестиции позитивно влијааа и врз деловните партнери на овие компании, но и врз конкурентите кои на некој начин беа приморани да ја приспособат и својата организација на работа.

После периодот кога странските директни инвестиции беа во успешните претпријатија, следи периодот на продажба на најголемите загубари на македонската економија, (како што е случајот со Окта, Фени, Битолска пивара, Железара, Југохром), кои доколку не се продадеа на странски инвеститори требаше да се затворат. При тоа, позначајни се индиректните ефекти од продажбата, отколку финансиските средства за кои тие се продадени. Имено, со продажбата на загубарите се овозможи реструктурирање на претпријатијата, реални инвестиции во осовременувањето на капацитетите и раст на производството, односно од големи загубари, кои генерираа трошоци и кои доколку не се реструктурираа требаше да се затворат и да останат илјадници лица без работа, станаа профитабилни компании кои задржаа голем дел од вработените. Иако овие продажби се овозможија со посебни финансиски субвенции од страна на државата, што значеше определен трошок за земјата, сепак, за позитивните ефектите од продажбите укажува и порастот на индустриското производство и генерирањето на раст на индустријата, а со тоа и на БДП. Покрај тоа, странските директни инвестиции позитивно влијааа на промена на менталитетот и управувањето, на маркетингот, на квалитетот на производите, на технологијата. Меѓутоа, со оглед на фактот дека најголемиот дел од инвестициите беа со превземање на претпријатијата со државен капитал, ефектите од реструктурирањето беа слабо изразени, односно скоро едвај видливи во однос на релативната големина на БДП и услугите.

Во текот на деведесетите години, најголемиот дел од странските директни инвестиции беа насочени во производниот и градежниот сектор, а подоцнежните приливи на странски инвестиции во Република Македонија беа насочени кон

услужниот сектор и одиграа значајна улога и во финансиските услуги, во реформите на банкарскиот сектор и осигурителната дејност, како и во телекомуникациите.

Може да се каже дека со промената на сопственичката структура на трите македонски банки: Стопанска банка АД Скопје, Тутунска банка АД Скопје и Кредитна банка АД Скопје, практично започна имплементацијата на реформите во банкарскиот сектор и воведувањето на нови технологии во банкарското работење, зголемување на конкуренцијата и пазарно намалување на каматните стапки. Покрај директните финансиски ефекти и девизниот прилив од продажбата на овие банки, особено се значајни индиректните финансиски ефекти. “Така на пример, по влезот во Стопанска банка АД Скопје, грчкиот инвеститор вложи во докапитализација на банката дополнителни 50 милиони евра. Имајќи го предвид наследеното лошо кредитно протфолио на оваа банка, доколку не се случеше странската директна инвестиција, загубите на Банката ќе мораше да бидат покриени од државниот буџет. Значи може да се каже дека со СДИ во Стопанска банка АД Скопје товарот на нашата најголема банка беше споделен помеѓу државата која ги презема лошите кредити на четирите најголеми загубари и странскиот инвеститор кој ги презема на себе сите останати лоши кредити на Банката”.⁴⁵

Особено значајна инвестиција од аспект на внесувањето на нова технологија и нови производи во осигурителната дејност е инвестицијата од продажбата на АДОР Македонија (КЈУБИ). Потоа следи период на странски директни инвестиции во повеќе осигурителни компании, за да денес најголемиот број осигурителни компании се со странски инвестиции.

Влезот на странски инвестиции во телекомуникациите беа реализирани со продажбата на 51% од Македонски телекомуникации во 2001 година, што всушност претставува дотогаш најголема единечна странска директна инвестиција, а и во наредните години доминираа инвестициите во телекомуникацискиот сектор. Најголемата придобивка од оваа продажба е подобрата организација, поквалитетен менаџмент, побрза имплементација на најновата технологија што овозможи поконкурентна позиција во однос на телекомуникациските компании во регионот.

⁴⁵ Кон излезот, странските директни инвестиции, економскиот развој и вработеноста, Никола Груевски, Кочани 92,2007

Карактеристично за странските директни инвестиции во Република Македонија во периодот на приватизација е тоа што доминираа инвестициите во постоечките претпријатија, односно се резултат на преземања и приватизација на претпријатијата со државен капитал, додека гринфилд инвестициите беа многу малку застапени, па и ефектите од секторското реструктурирање се слабо изразени и едвај видливи во однос на релативната големина на БДП. Позитивните ефекти се забележуваат во делумно зголемената конкуренција, подобриот квалитет на услугите, подобриот маркетинг, новата технологија.

После приватизациониот и постприватизациониот период, во последните години во Република Македонија, се зголемуваат странските директни инвестиции, во гринфилд инвестиции, во нови капацитети, кои директно влијаат врз растот на реалните инвестиции и производството, односно врз економскиот раст.

Влезот на странските директни инвестиции во Република Македонија треба да помогне во реструктурирањето на компаниите, во воведувањето на европски и светски стандарди на работење, имплементирањето на корпоративното управување, воведување на нови знаења и нова технологија.

Заради тоа, како што беше елаборирано во четвртиот дел од овој труд во Република Македонија континуирано се води интензивна политика за создавање на повољно окружување за странските инвеститори и добро дефинирана информативна и пропагандна дејност за привлекување на странски инвестиции, меѓутоа, фактите покажуваат дека странските директни инвестиции во Република Македонија се сеуште на многу ниско ниво и сеуште не го дале потребниот импулс и ефект врз економскиот развој на земјата.

5.4.2. Ефектите врз технолошкиот развој и промените на стопанската структура

Технологијата претставува витален извор на економскиот раст, или поинаку кажано, економскиот развој и технолошкиот развој се неделиви. Имено, за технолошкиот развој, особено значајни се нематеријалните фактори како науката, образованието, стручноста на кадрите, обемот на информациите, но секако најбитни се финансиските средства. Од друга страна, материјализирањето на достигнувањата во науката и практичното воведување на технолошкиот развој во производните процеси и сите други сфери на општеството се врши преку инвестициите. При тоа, значаен

фактор за техничко-технолошкиот развој се странските директни инвестиции, или со речникот на Dunning “преку СДИ се врши трансфер на менаџерски или технички вештини во управувањето, а од друга страна и ширење на знаење или претприемништво во форма на истражување и развој, производствена технологија, маркетиншки знаења, менаџерски вештини итн .”⁴⁶

Странските директни инвестиции беа и се особено значајни за Република Македонија, која е мала земја со ниско ниво на развиеност, недоволен обем на домашна акумулација и лимитирани внатрешни можности за остварување на потребниот обем на инвестиции. Техничко–технолошкиот процес во Република Македонија се остваруваше доста бавно, со претежно користење на традиционални технологии и ниски технички перформанси. Странските инвестиции во Република Македонија создадоа услови за примена на техничко-технолошкиот прогрес во стопанството, реструктуирање на производството со повисоки форми на преработка, замена на традиционалните технологии и воведување на информатички технологии, флексибилни технологии, технологии со нови материјали, биотехнологии и сл.

Република Македонија за создавање на услови за стабилен и одржлив економски раст и развој, мора да користи странски капитал, како дополнителна акумулација со која ќе се изврши реструктуирање на производството, поодигање на техничко-технолошкото ниво на производните процеси, зголемување на ефикасноста на стопанисувањето што ќе придонесе за раст на бруто домашниот производ и можност македонската економија да се интегрира во европските и светските трендови. Ревитализацијата и стимулирањето на техничко-технолошкиот прогрес, ќе го интензивира пеминот од екстензивен кон интензивен развој.

Општа е оценката дека развојот на Република Македонија зависи од приливот на странски капитал, при што особено е значаен влезот на странските директни инвестиции во пропульзивните индустрии со цел ширење на нови и високи технологии и соодветно високостручно знаење, модернизација на технологијата и производството и нивно забрзано реструктуирање во традиционалните сектори, како и воведување на нови технологии и знаење во секторот на услуги.

⁴⁶ Dunning J., *Multinational Enterprise and Global Economy*, Addison Wesley Publishing, 1992. p.55-56

Меѓутоа, како што беше истакнато и во претходните делови на овој труд, показателите покажуваат дека нивото на странските директни инвестиции како процент од бруто домашниот производ во Република Македонија сеуште е на ниско ниво и сосема е оправдана заложбата на Владата на Република Македонија за подобрување на инвестиционата клима и политиката за привлекување на странски директни инвестиции.

5.4.3 Влијанието на странските директни инвестиции врз вработеноста

Странските директни инвестиции воглавно генерираат вработувања во земјите приматели, односно позитивно влијаат врз вработувањето, иако може да генерираат и негативни последици. При тоа, влијанието на странските директни инвестиции врз вработувањето може да биде директно или индиректно. Имено, странските компании при основањето на своите капацитети во земјата домаќин вработуваат лица од локалното население, односно имаме директно вработување. Меѓутоа, странските компании може да предизвикаат и индиректно вработување во домашните фирми со кои соработуваат, односно фирмите од кои набавуваат материјали или стоки, на кои им продаваат готови производи или услуги и сл, односно да креираат вработувања кои инаку не би биле создадени. Значи, ефектите на странските директни инвестиции врз вработувањето во земјата домаќин можат да бидат директни или индиректни⁴⁷

Директни или индиректни ефекти врз вработувањето, странските директни инвестиции може да имаат и во случај кога има негативни последици, односно кога доаѓа до губење на работни места и намалување на вработеноста. Имено, кога СДИ влегуваат во земјата со превземање на веќе постоечка фирма, заради преструктурирање на компанијата може да предизвикаат директно намалување на бројот на вработените преку отпуштање на дел од работниците, заради зголемување на оперативната ефикасност. Од друга страна, поконкурентните странски компании може да предизвикаат и пропаѓање на помалку продуктивните и технолошки понеразвиени домашни фирми од иста или слична дејност и со тоа индиректно да се предзвика намалување на вработеноста.

Сепак, треба да се има во предвид дека по реструктурирањето странските компании, со побрза динамика од домашните фирми, може повторно да ја зголемат вработеноста,

⁴⁷ UNCTAD, WIR 1999, Foreign direct investment and challenge of development, op.cit, p.259

односно да создадат нови работни места. Тоа значи дека без разлика на видот на странските директни инвестиции, во постојни или нови инвестиции, тие предизвикуваат зголемување на вработувања во земјата домаќин.

Република Македонија како земја со континуирано низок економски раст, е земја со висока стапка на невработеност. Во 2011 година кога стапката на вработеност беше највисока, 38,9%, а стапката на невработеност изнесуваше 31,4%, во Република Македонија имаме три пати повисока стапка на невработеност во споредба со земјите на ЕУ 27, каде стапка на невработеност изнесува 9,7% или дури пет пати повисока од стапката на невработеност на глобално ниво 6,3% (според податоците од Меѓународната организација на трудот –ИЛО чија членка е и Република Македонија).

Покрај големата стапка на невработеност и структурата на невработените во Република Македонија не е баш атрактивна за странските инвеститори. Споредено со 2006-та година, кога 31,6% од невработените беа со основно образование, 53,5 % со средно образование и само 8,3% со вишо и високо образование, слична е структурата на невработените според школската подготовка во 2011 година. Процентот на невработени лица со средно образование, 53% (40,7% со четиригодишно образование и 12,3% со тригодишно средно образование) е скоро на исто ниво, дури 27,2 % се со основно образование, а 4,7% се без образование, односно незавршено основно образование, 1,8 % се со више образование и 13,4 % се со високо образование (во овој процент се вклучени и невработените со магистратура и докторат)

Во изминатиот период учеството на странските директни инвестиции во БДП на Република Македонија (презентирано во четвртиот дел од овој труд) е на многу ниско ниво и аналогно немаше некое значително влијание врз вработеноста.

Во 2011 година доаѓа до зголемување на бројот на вработените во странските компании и тоа претежно во новите инвестиции, за сметка на постојните инвестиции, така што вкупниот број на вработени во компаниите со странски капитал е скоро двојно поголем во споредба со бројот на вработените во 2007 година, кога е достигнат максимален износ на странски инвестиции.

Во периодот од 28.07.2011 година до 20.07.2012 година, со новите странски директни инвестиции во 14 странски компании (Џонсон Мети, втора фабрика, Кемет електроникс, Џонсон Контролс, Кромберт и Шуберт, Дрексел Мајер, Агрокор,

Медерсон груп, Алајанс Уан, Текнохозе, Еуроиталија, Протект груп, Еинфлоу, Стил кон, Ван Хул) се очекува вработување на 10.337 лица⁴⁸.

Ова го потврдува фактот дека странските директни инвестиции во Република Македонија можат да придонесат за намалување на невработеноста и ја оправдуваат интензивната и маректиншки насочената политика за привлекување на странски инвестиции на владата на Република Македонија.

⁴⁸ Отчет на работењето на Владата на РМ 2011-2012, www.vlada.mk

6.МОЖНОСТИ И ПРЕПОРАКИ ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Со цел утврдување на можностите на Република Македонија за привлекување на странски директни инвестиции и давање на препораки за привлекување на странски директни инвестиции во Република Македонија, поткрепени со анализите од претходните делови на овој труд, спроведено е анкетно истражување во компании со повеќе од 10% странски капитал во Република Македонија.

Резултатите од истражувањето имплементирани врз теоретските постулати на дисертацијата, придонесува да се донесат соодветни заклучоци во насока на утврдување на можностите и давање на соодветни препораки за привлекување на странски директни инвестиции во Република Македонија.

6. Резултати од анкетни истражувања

За потребите на истражувањето спроведено е пилот истражување во 23 компании со странски капитал поголем од 10% со анкетен Прашалник. Прашалникот е составен од 32 прашања од отворен и затворен тип, со можност да не се одговори на прашање за кое испитаникот не сака да даде одговор, или да понуди повеќе одговори доколку смета дека се подеднакво важни. Обработката на одговорите е извршена со помош Microsoft Office

Првите четири прашања од Прашалникот се општи прашања кои се однесуваат на основите податоци на компанијата и кои, како што е назначено во Прашалникот се строго доверливи, затоа што ги опфаќаат податоците за називот на компанијата, адресата, број на телефон и телефакс, веб страна, мејл адреса и контакт лице со негов телефонски број. Останатите прашања треба да дадат одговор кои се можностите, а кои слабостите на Република Македонија, со цел да се дадат препораки за подобрување на бизнис климата и привлекување на странски директни инвестиции.

Во продолжение следи бројот и поставноста на прашањата, со анализа на добиените одговори, прикажани табеларно и во соодветни графיקони.

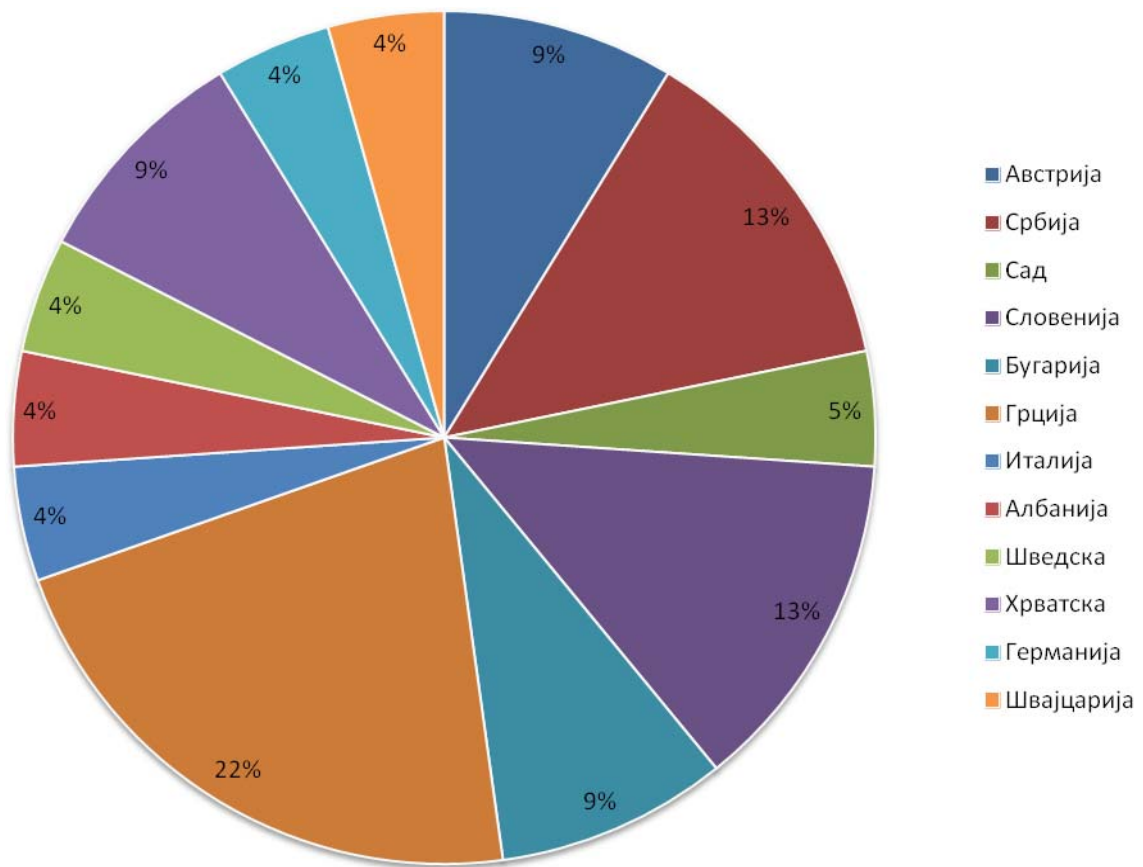
ПРАШАЊЕ Бр. 5- Земја на потекло

Податоците добиени со одговор на петтото прашање “Земја на потекло” ја објаснуваат регионалната структура на испитаните компании кои оствариле вложување во Република Македонија. При тоа од податоците се гледа дека од испитаните 23 компании се со потекло од единаесет различни земји, а најголем број- 5 се од Грција, 4 од Србија, 3 од Словенија по две од Австрија, Бугарија и Хрватска и по една од САД, Италија, Албанија, Шведска, Германија, Швајцарија .

Структурата на испитаните компании по земји е прикажана во табела 19, а процентуалното учество по земји од испитаните компании е прикажано во графикот 14.

Австрија	2
Србија	3
Сад	1
Словенија	3
Бугарија	2
Грција	5
Италија	1
Албанија	1
Шведска	1
Хрватска	2
Германија	1
Швајцарија	1

Табела 19. Структура на компаниите според земјата на потекло

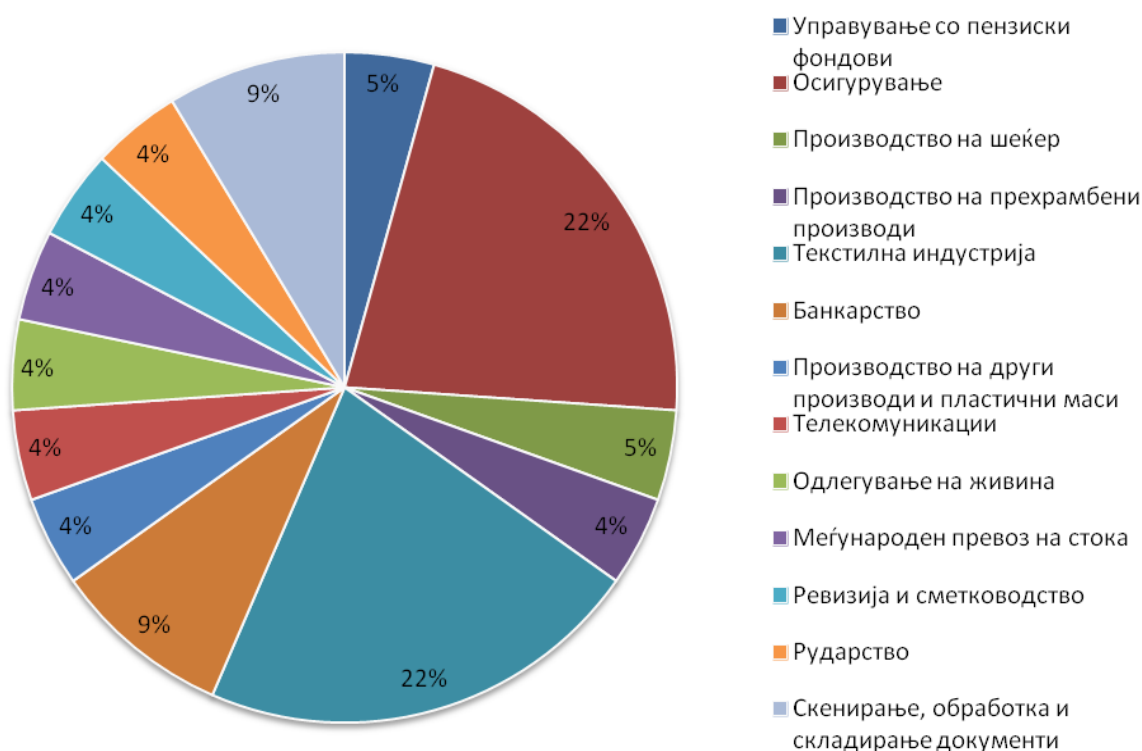
Графикон 14. Структура на компаниите според земјата на потекло

ПРАШАЊЕ Бр. 6-Претежна дејност

Одговорите на прашањето за претежната дејност на испитаните компании прикажани во табела 20 и графикон 15 ја покажуваат различната секторска структура на испитаните компании од дванаесет различни дејности.

Управување со пензиски фондови	1
Осигурување	5
Производство на шеќер	1
Производство на прехранбени производи	1
Текстилна индустрија	5
Банкарство	2
Производство на други производи и пластични маси	1
Телекомуникации	1
Одлегување на живина	1
Меѓународен превоз на стока	1
Ревизија и сметководство	1
Рударство	1
Скенирање, обработка и складирање документи	2

Табела 20. Класификација на компаниите според дејноста

Графикон 15. Класификација на компаниите според дејноста

ПРАШАЊЕ Бр. 7- Сопственичка структура во капиталот во проценти

Одговорот на прашањето за сопственичката структура на капиталот дава потврда дека станува збор за странски директни инвестиции, односно за компании со повеќе од 10% странски капитал, како минимален услов за да се смета за странска директни инвестиција согласно прифатената дефиниција за странски директни инвестиции.

Сопственичката структурата на капиталот во испитаните компании е прикажана во табела 21.

Домашен Капитал	Странски Капитал
49%	51%
50%	50%
0%	100%
51%	49%
21,97%	78,03%
50%	50%
0%	100%
10%	90%
0%	100%
49%	51%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
7,5%	92,5%
0%	100%
35%	65%
0%	100%
75%	25%
2%	98%
90%	10%

Табела 21. Класификација на компаниите според структурата на капиталот

ПРАШАЊЕ Бр. 8- Година на прво вложување во Република Македонија

Одговорите за годината на прво вложување на странскиот капитал во Република Македонија се прикажана во Табела 22 и ни овозможува потврда дека се испитани компании кои во Република Македонија инвестирале во различни периоди, односно од 1997 година, па до 2011 година . Опфатот на компании кои во Република Македонија инвестирале во различниот период ќе ни даде можност за посеопфатна анализа на добиените одговори на останатите прашања.

Година на прво вложување во Р.М	Број на компании кои првпат вложиле во таа година
1997	2
2000	1
2001	2
2002	2
2003	1
2004	1
2005	2
2007	3
2008	4
2009	2
2010	2
2011	1

Табела 22. Класификација на компаниите според годината на вложување

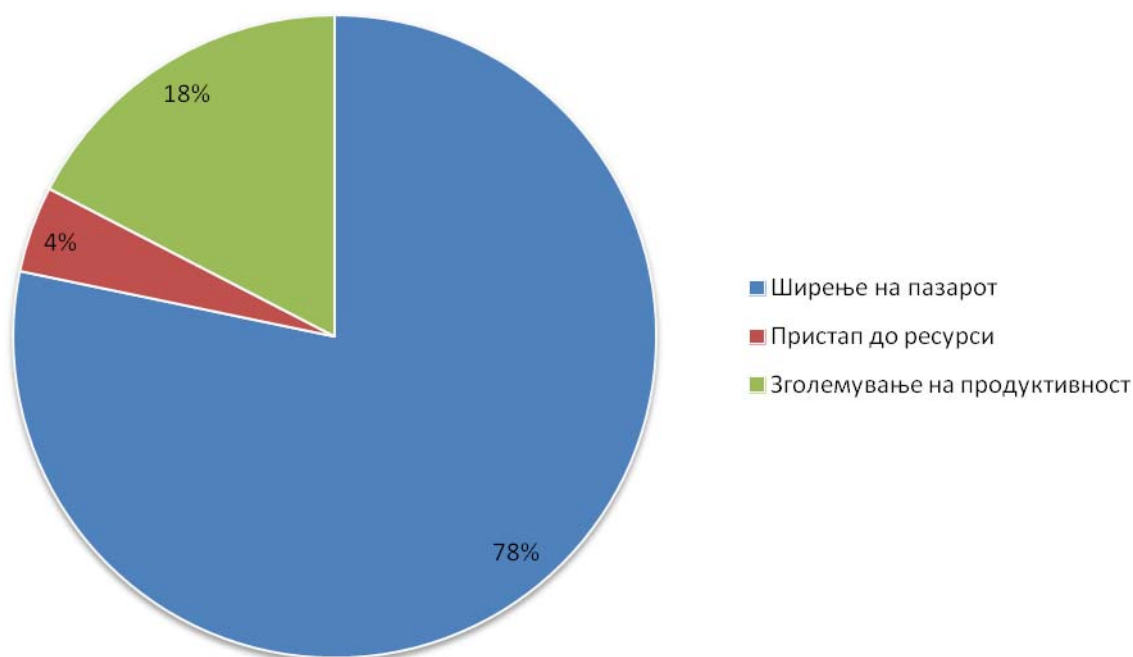
ПРАШАЊЕ Бр. 9- Кој е мотивот за вашето вложување во Република Македонија?

Поставеноста на ова прашање е од затворен тип со понудени три одговори, кои произлегуваат од теоретската поставеност на основните мотиви на странските инвеститори. Одговорите на ова прашање покажуваат дека во најголем процент основен мотив е ширењето на пазарот, односно осумнаест од 23 инвеститори одговориле “ширење на пазарот”, четири одговориле “зголемување на продуктивноста” а само за еден инвеститор мотив се “природните ресурси”.

Одговорите на ова прашање беа очекувани со оглед на ресурсите со кои располага Република Македонија .

Ширење на пазарот	18
Пристап до ресурси	1
Зголемување на продуктивност	4

Табела 23. Мотив за вложување во Република Македонија

Графикон 16. Мотив за вложување во Република Македонија

ПРАШАЊЕ Бр. 10- Кои фактори делуваат врз вашата одлука за вложување во Република Македонија?

Ова прашање, исто така беше засновано на теоретските постулати за факторите кои делуваат врз странските инвеститори и беше поставено од затворен тип, со понудени четири одговори, а имаше за цел да утврди дали економските фактори, техничко-технолошките фактори, политичко-правните фактори или социолошко-културните фактори делуваат врз донесувањето одлука од страна на странските инвеститори за инвестирање во Република Македонија.

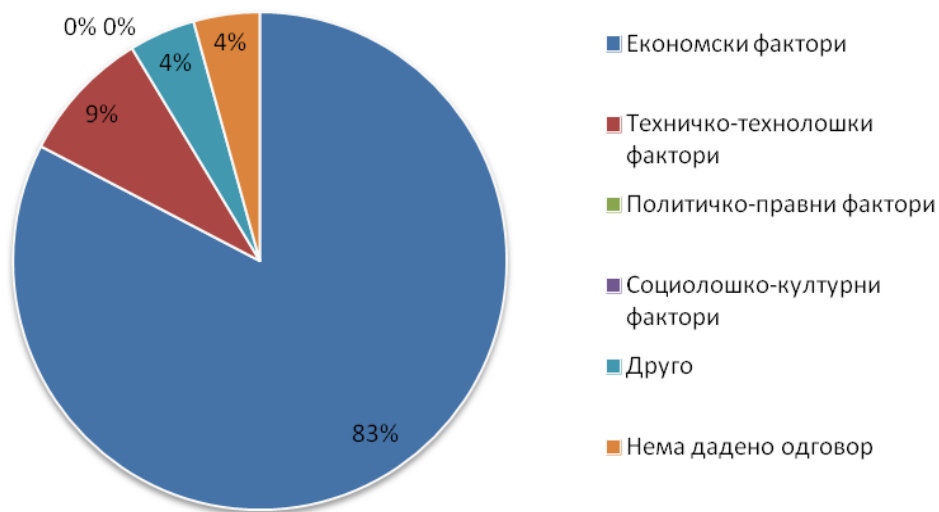
Одговорите на ова прашање повторно дадоа потврда на теоретската анализа на состојбите во Република Македонија и покажаа дека дури за деветнаесет од дваесет и

трите компании врз одлуката за вложување во Република Македонија, делуваа економските фактори, само за две техничко-технолошките, една компанија не го прецизирала одговорот и одговорила со друга, а една не даде одговор на ова прашање.

Сосема очекувано ни една компанија не се изјасни дека фактори кои делуваа врз нивнат одлука за влез биле политичко-правните или социолошко-културните фактори.

Економски фактори	19
Техничко-технолошки фактори	2
Политичко-правни фактори	0
Социолошко-културни фактори	0
Друго	1
Нема дадено одговор	1

Табела 24. Фактори кои делуваат на одлуките за вложување во Р.М

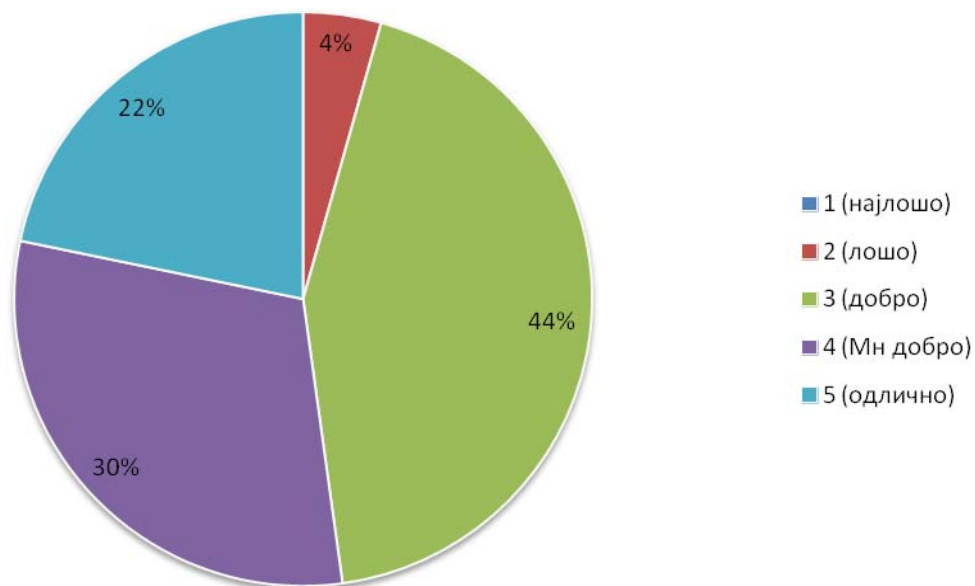
Графикон 17. Фактори кои делуваат на одлуките за вложување во Р.М

ПРАШАЊЕ Бр. 11-Како ја оценувате фискалната политика на Република Македонија?

Фискалната политика на Република Македонија која беше детално објаснета во петтиот дел на овој труд е релативно добро оценета од страна на странските инвеститори кои беа опфатени со анкетаирањето. Просечната оценка од 3,7 покажува просечна оценка меѓу добро и многу добро што значи дека фискалната политика која ја спроведува Република Македонија е релативно добро конципирана но треба да се стреми кон подобро.

1 (најлошо)	0
2 (лошо)	1
3 (добро)	10
4 (Мн добро)	7
5 (одлично)	5

Табела 25. Оценка на фискалната политика во Р.М

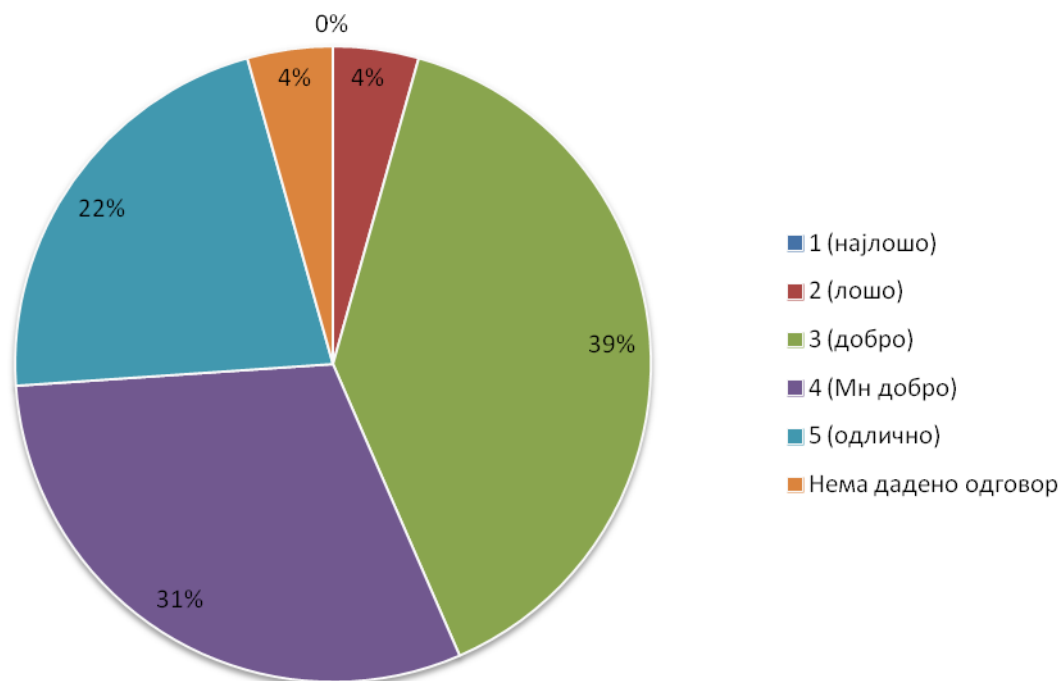
Графикон 18. Оценка на фискалната политика на Р.М

ПРАШАЊЕ Бр. 12- Како ја оценувате монетарната политика на Република Македонија

За монетарната политика која ја спроведува Република Македонија еден од испитаниците не дал одговор, еден се изјаснил со лошо, девет со добро, седум со многу добро и пет со одлично, што значи просечната оценка за монетарната политика на испитаните инвеститори во Република Македонија е 4,2 или нешто повеќе од многу добро.

1 (најлошо)	0
2 (лошо)	1
3 (добро)	9
4 (Мн добро)	7
5 (одлично)	5
Нема дадено одговор	1

Табела 26. Оценка на монетарната политика на Р.М

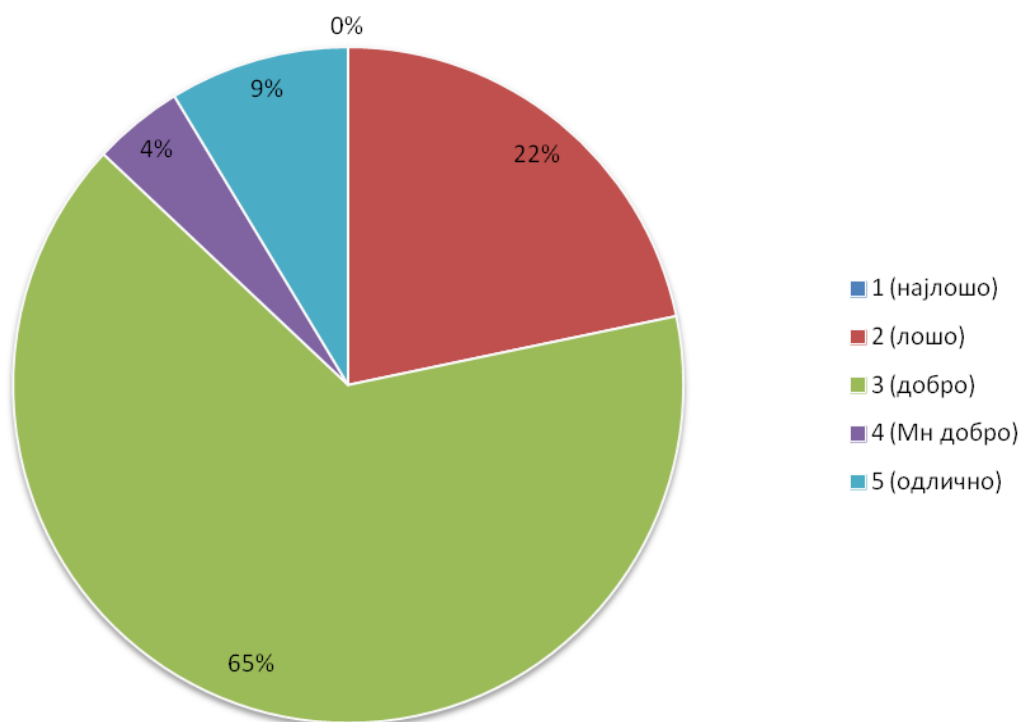
Графикон 19. Оценка на монетарната политика на Р.М

ПРАШАЊЕ Бр. 13-Како ја оценувате социјалната политика на Република Македонија?

Социјалната политика на Република македонија е оценета со просечна оценка 3 или со добро, при што само две од испитаните компании дале оценка одлично, еден многу добро, пет лошо, а скоро половината или петнаесет компании одговориле со добро. Ова упатува на потребата од подобрување на социјалната политика на Република Македонија.

1 (најлошо)	0
2 (лошо)	5
3 (добро)	15
4 (Мн добро)	1
5 (одлично)	2

Табела 27. Оценка на социјалната политика на Р.М

Графикон 20. Оценка на социјалната политика на Р.М

ПРАШАЊЕ Бр. 14-Како ја оценувате надворешно-трговската политика на

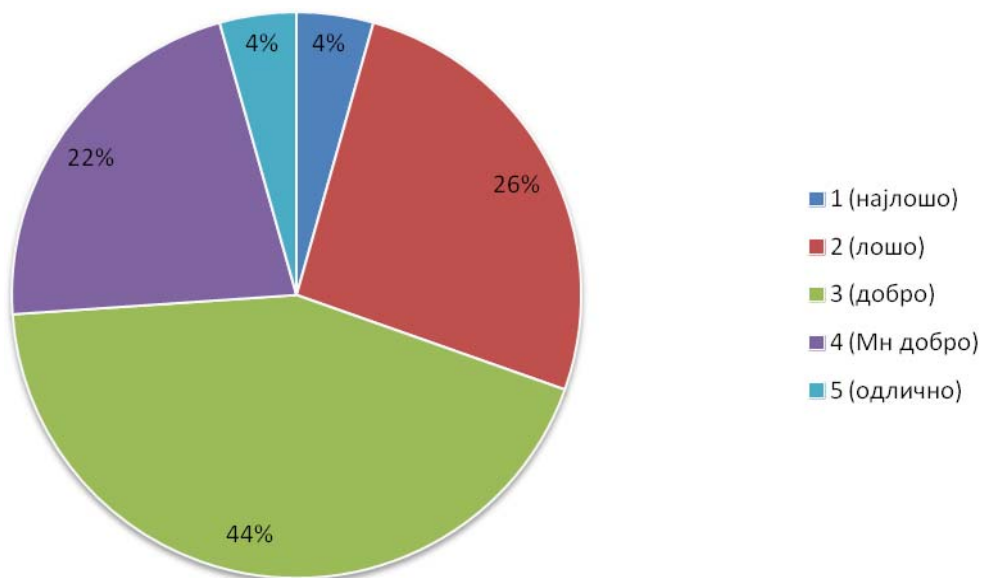
Република Македонија?

Слична е оценката и за надворешно-трговската политика на Република Македонија, каде исто така е добиена просечна оценка добро или 3, меѓутоа на ова прашање дури шест од испитаниците одговориле со лошо, еден со најлошо, еден со одлично, пет со многу добро и десет со добро.

Ова упатува на фактот дека странските инвеститори се релативно задоволни од надворешно-трговската политика на Република Македонија, но Владата треба да се стреми кон подобрување.

1 (најлошо)	1
2 (лошо)	6
3 (добро)	10
4 (Мн добро)	5
5 (одлично)	1

Табела 28. Оценка на надворешно-трговската политика на Р.М

Графикон 21. Оценка на надворешно-трговската политика

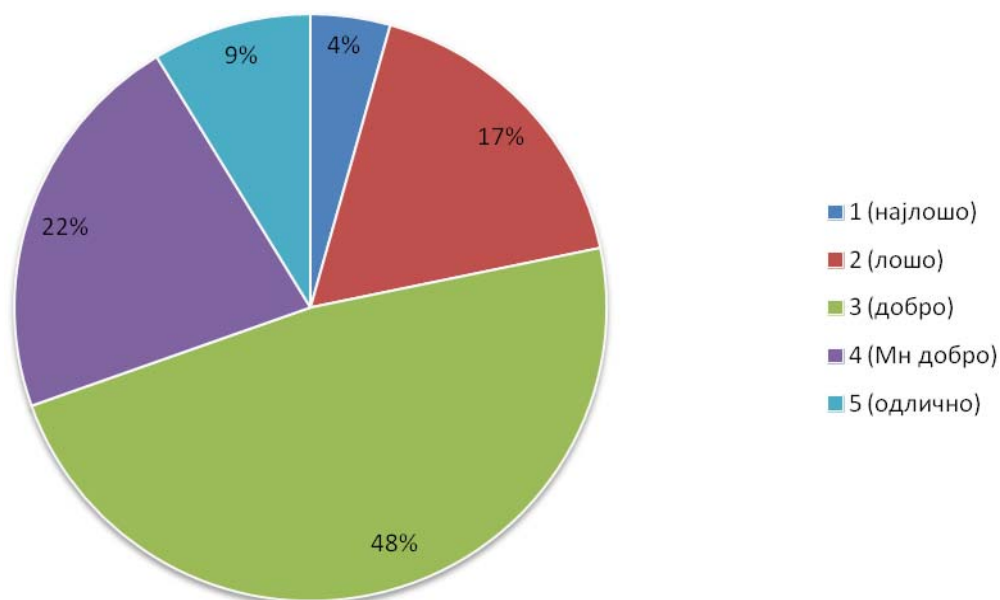
ПРАШАЊЕ Бр. 15-Како ја оценувате безбедносната состојба на Република Македонија?

Со просечна оценка 3 или добро е оценета и безбедносната состојба на Република Македонија што е очекуван одговор со оглед на безбедносно политичката состојба во Република Македонија, но и во регионот во кој се наоѓа. Самата географска лоцираност на територија на Западен Балкан кој е оценет како безбедносно несигурен и турболентен регион од една страна, ветото на нашиот јужен сосед кој го спречи членството во НАТО алијансата од друга страна влеваат несигурност за безбедносната состојба на Република Македонија кај странските инвеститори.

Оценката за безбедносната состојба секако би се подобрила со приклучувањето на Република Македонија во ЕУ и НАТО.

1 (најлошо)	1
2 (лошо)	4
3 (добро)	11
4 (Мн добро)	5
5 (одлично)	2

Табела 29. Оценка на безбедносната состојба во Р.М

Графикон 22. Оценка на безбедносната состојба во Р.М

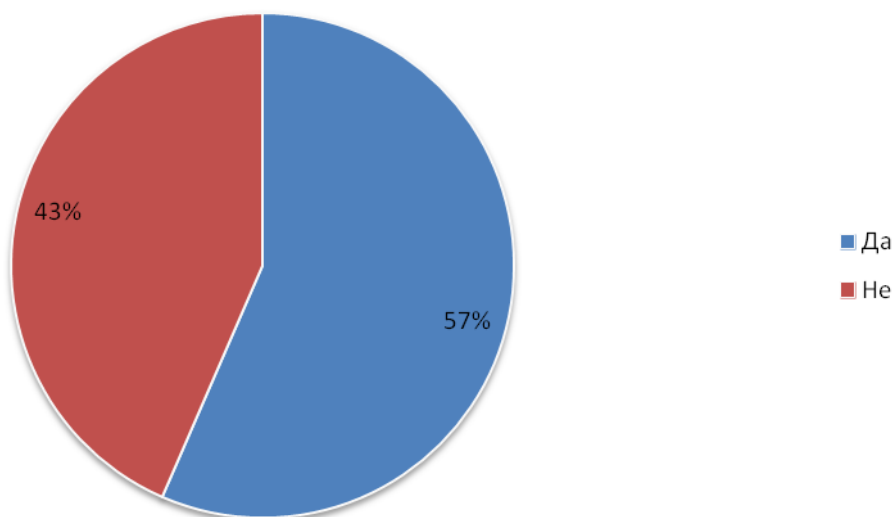
ПРАШАЊЕ Бр. 16 - Дали сметате дека Република Македонија предвидува доволно стимулации за странските инвеститори?

Теоретските анализи и сознанија во претходните делови на трудот ја покажаа потребата од низа стимулации кои се нудат на странските инвеститори во насока на привлекување на странски директни инвестиции. Истотака беа анализирани и стимулациите кои Република Македонија им ги нуди на инвеститорите. Во тој контекст на компаниите кои беа предмет на анкетање им се постави прашањето дали Република Македонија предвидува доволно стимулации за странските инвеститори и доколку смета дека не се доволни стимулациите кој тип на стимулации треба да се зголеми.

Одговорите на прашањето дали се доволни стимулациите кои ги нуди Република Македонија се скоро поделени со тоа што тринаесет или 57 % сметаат дека се доволни, а десет од испитаниците или 43 % сметаат дека не се предвидени доволно стимулации.

Да	13
Не	10

Табела 30. Дали Р.М. предвидува доволно стимулации за странските инвеститори

Графикон 23. Дали Р.М. предвидува доволно стимулации за странските инвеститори

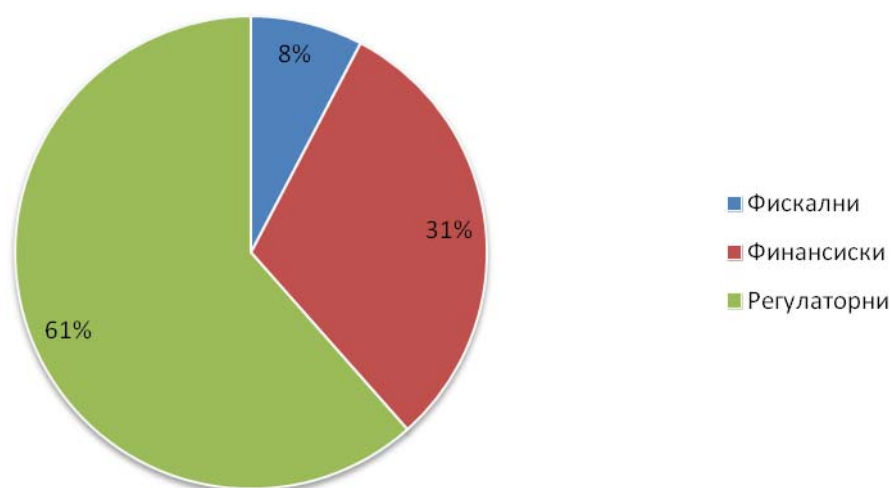
ПРАШАЊЕ Бр. 17- Ако е не тогаш кој вид на стимулации сметате дека треба да се зголеми

Десетте компаниите кои се изјасниле дека не се предвидени доволно стимулации за странските инвеститори дале вкупно тринаест одговори на прашањето кој тип на стимулации треба да се зголемат. Понудени им беа три одговори произлезени од теоретските постулати за видовите стимулации кои се нудат на странските инвеститори и најмогу или осум сметаат дека треба да се зголемат регулаторните стимулации, четири одговориле да се зголемат финансиските стимулации, а само еден фискалните стимулации.

Овие одговори потврдуваат дека Република Македонија доста направила на полето на стимулации на странските директни инвестиции, но секако дека треба уште до заокружувањето на правната рамка, на што всушност доста се работи во последните години, но секако дека треба време додека тој процес ги даде потребните резултати.

Фискални	1
Финансиски	4
Регулаторни	8

Табела 31. Видови на стимулации кои треба да се зголемат

Графикон 24. Видови на стимулации кои треба да се зголемат

ПРАШАЊЕ Бр. 18 - Како ја оценувате инфраструктурата во Република Македонија

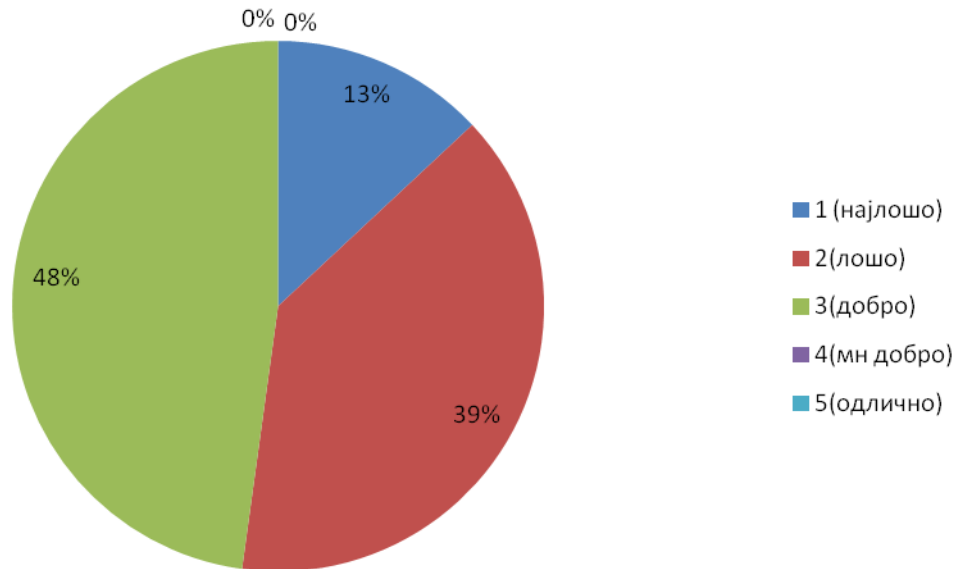
Прашањето за инфраструктурата во Република Македонија е составено од четири подпрашања за патиштата, железница и јавен сообраќај, пошта и телекомуникации и интернет кои исто така требаше да се оценат со оценка од еден- најлошо до пет – одлично.

Патиштата во Република Македонија од страна на испитаните странски инвеститори се оценети со просечна оценка 2,3 или малку подобро од лошо, така што за скоро за половината или единаесет испитаници состојбата со патиштатот е добра, но за три е најлоша и за девет е лоша.

Ваквите одговори се одраз на реалната слика со патната инфраструктура во Република Македонија и ја потврдуваат оправданоста на планирањето на средства за подобрување на патната инфраструктура во Програмата за работа на Владата на РМ

1 (најлошо)	3
2(лошо)	9
3(добро)	11
4(мн добро)	0
5(одлично)	0

Табела 32. Оценка на патиштата во Р.М

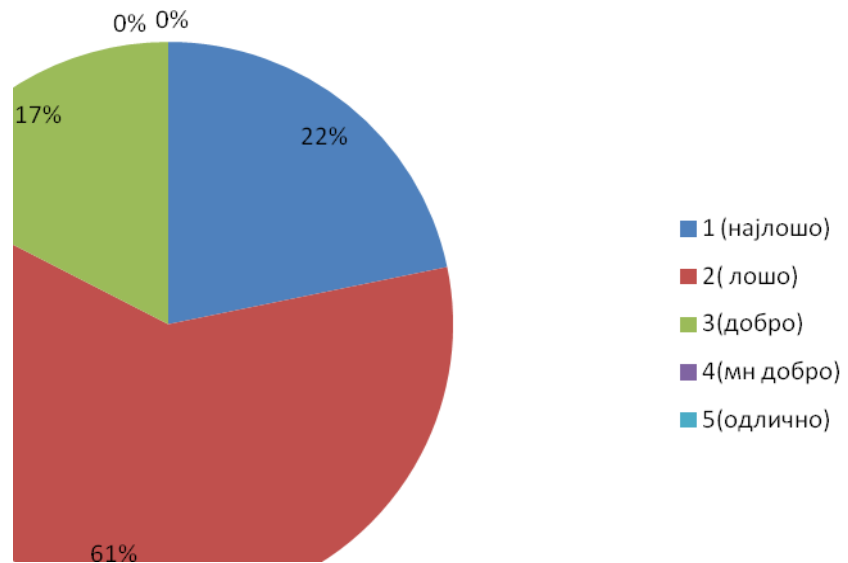

Графикон 25. Оценка на патиштата во Р.М

Слична, дури и полоша е сосотјбата и со железницата и јавниот сообраќај во Република Македонија, каде дури четиринаесет испитаници одговориле со лошо, пет со најлошо, а само четири со добро. Просечната оценка за железницата и јавниот сообраќај во Република Македонија добиена од страна на испитаните странски компании е 2 или лоша, што исто така е реален одраз на сосотојбата и ја намтенува потребата од подобрување на железницата и јавниот сообраќај.

1 (најлошо)	5
2 (лошо)	14
3 (добро)	4
4 (мн добро)	0
5 (одлично)	0

Табела 33. Оценка на железница и јавен сообраќај во Р.М

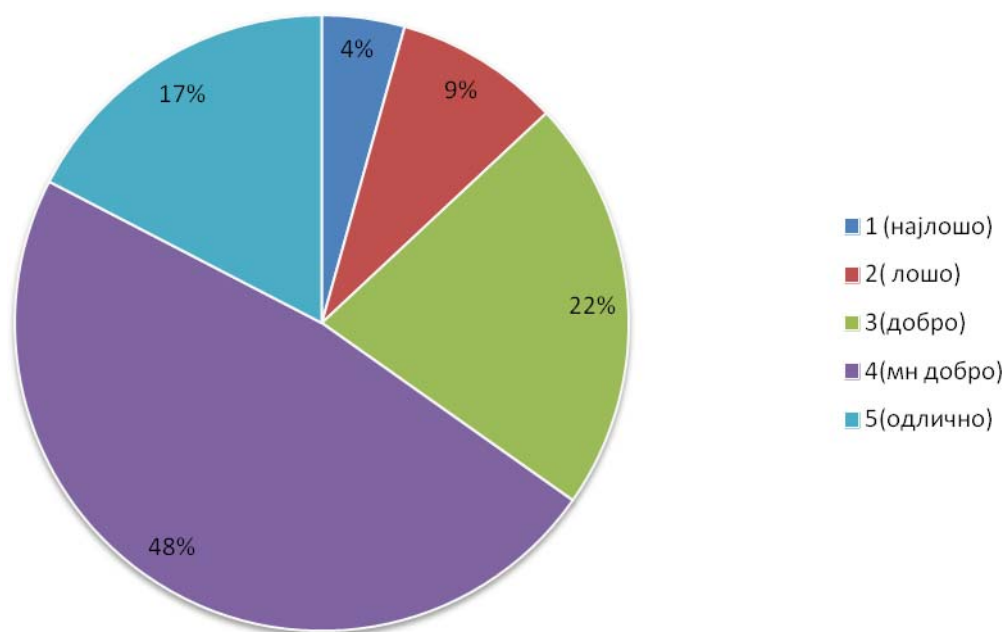
Градфигон 26. Оценка на железница и јавен сообраќај во Р.М

Значително подобра е состојбата со поштата и телекомуникациите во Република Македонија, а тоа го потврдува фактот дека дури единаесет од испитаниците одговориле со многу добро, четири со одлично, пет со добро, а само два со лошо и еден со најлошо.

Просечната оценка за поштата и телекомунакиите во Република Македонија е 3,7 или многу добра, што секако е резултат и на присутвото на странските инвестиции во оваа дејност и бенефитет кои претходно беа теоретски елаборирани.

1 (најлошо)	1
2(лошо)	2
3(добро)	5
4(мн добро)	11
5(одлично)	4

Табела 34. Оценка на поштата и телекомуникации во Р.М

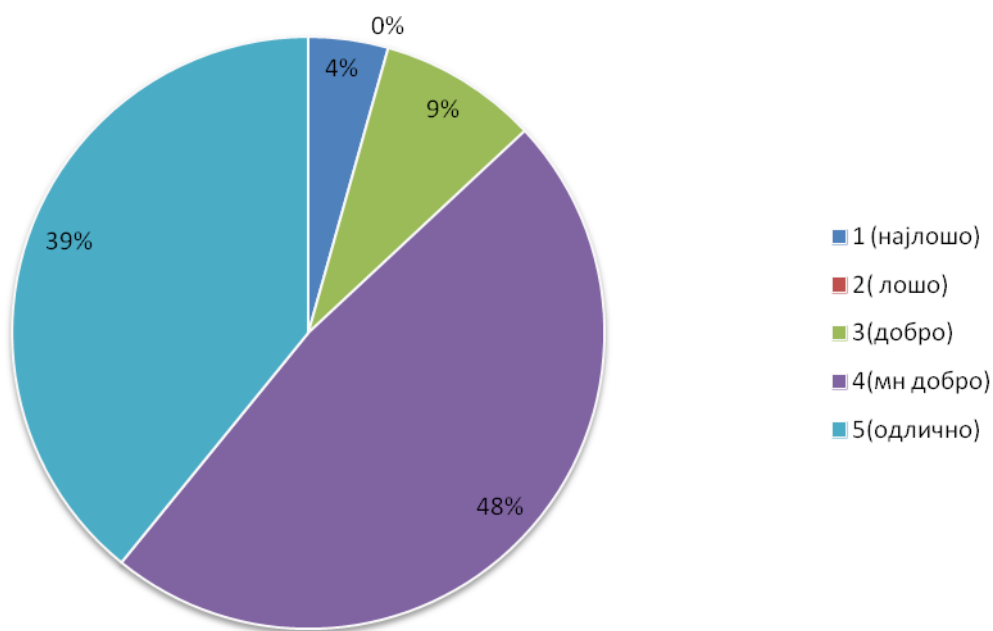

Графикон 27. Оценка на поштата и телекомуникации во Р.М

Најдобра оценка од 4,2 или многу добра оценка од страна на испитаните компании со странски капитал е дадена за интернетот во Република Македонија, што исто така е одраз на реалната состојба со интернетот на Република Македонија и напорите кои ги прави Владата на Република Македонија на тоа поле.

1 (најлошо)	1
2(лошо)	0
3(добро)	2
4(мн добро)	11
5(одлично)	9

Табела 35. Оценка на интернетот во Р.М

Графикон 28. Оценка на интернетот во Р.М

ПРАШАЊЕ Бр. 19 - Дали сметате дека Република Македонија располага со доволно квалификувана работна сила

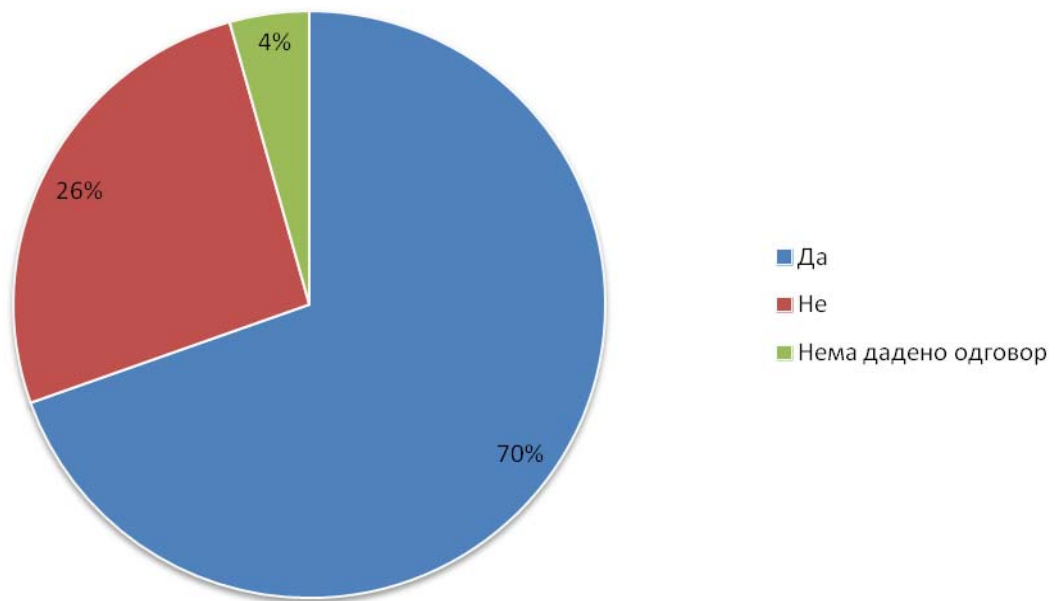
На прашањето дали Република Македонија располага со доволно квалификувана работна сила дури шеснаесет од испитаниците одговориле со да, шест со не а само еден не дал одговор. Фактот дека шеснаесет компании позитивно се изјасниле укажува дека 70% од испитаните странски инвеститори се задоволни од квалификуваноста на работната сила со која располага Република Македонија. Ова е позитивен показател ако се земе во превид неповолната структура на невработените во Република Македонија.

Ваквиот став на испитаните странски инвеститори најверојатно се должи на квалификуваноста на работната сила со која располагаат .

Заради тоа може да се заклучи дека заложбите на Владата на Република Македонија во областа на образованието и разните проекти за преквалификација и доквалификација на невработените лица се оправдани и треба да се продолжи во таа насока.

Да	16
Не	6
Нема дадено одговор	1

Табела 36. Дали Република Македонија располага со доволно квалификувана работна сила

Графикон 29. Дали Р.М располага со доволно квалификувана работна сила

ПРАШАЊЕ Бр. 20 - Колкав е бројот на вработените во вашата компанија во Република Македонија

Прашањето за бројот на вработените е составено од две потпрашања и испитаниците требаше да дадат одговор за бројот на лицата кои се сега вработени и бројот на лицата кои биле вработени во моментот на превземање компанијата, доколку компаниите ја стекнале компанијата со купување, превземање или припојување. Со одговорите на ова прашање треба да видиме како делувале конкретните странски инвестиции врз вработувањето во Република Македонија.

Во петтиот дел констатиравме дека странските директни инвестиции може да предизвикаат негативни последици врз вработувањето, но странските директни

инвестиции во главно позитивно влијаат врз вработувањето во Република Македонија. Ваквиот став е потврден со резултатите добиени во ова истражување.

Имено, зголемување на бројот на вработените има во деветнаесет компании, намалување во три компании, а само една од испитаните компании не дала одговор. При тоа во компаниите во кои доаѓа до зголемување на вработените бројот на вработени се зголемил вкупно за 1949 вработени, а кај што има намалување, намален е вкупно за 174 вработени, односно вкупното нето зголемување е 1775 вработени.

Врз основа на овие податоци може да заклучиме дека странските директни инвестиции позитивно влијаат врз вработувањето во Република Македонија.

Број на вработени во компаниите кои сега се вработени	Број на вработени во моментот на превземање на компанијата	Разлика
2	1	1
230	0	230
44	0	44
167	150	17
33	0	33
129	140	-11
142	0	142
530	25	505
210	0	210
270	250	20
200	300	-100
29	0	29
200	0	200
105	168	-63
0	0	0
260	50	210
5	5	0
150	0	150
122	0	122
11	0	11
5	0	5
4	0	4
16	0	16
Вкупно: 2864	1089	1775
Вкупно зголемување на бројот на вработените		1949
Вкупно намалување на бројот на вработените		174
Нето зголемување на бројот на вработените		1775

Табела 37. Број на вработени во компаниите кои сега се вработени

Разлики во број на вработени во моментот на превземање на компанијата по број на компании	
Намалување на бројот на вработени	3
Зголемување на бројот на вработените	19
Нема дадено одговор	1

Табела 38. Број на вработени во моментот на превземање на компанијата

ПРАШАЊЕ Бр. 21 - Каква е квалификационата структура на вашите вработени

Во контекст на согледување на состојбата со вработените во компаниите со странски капитал, поставено беше и прашањето за квалификационата структура.

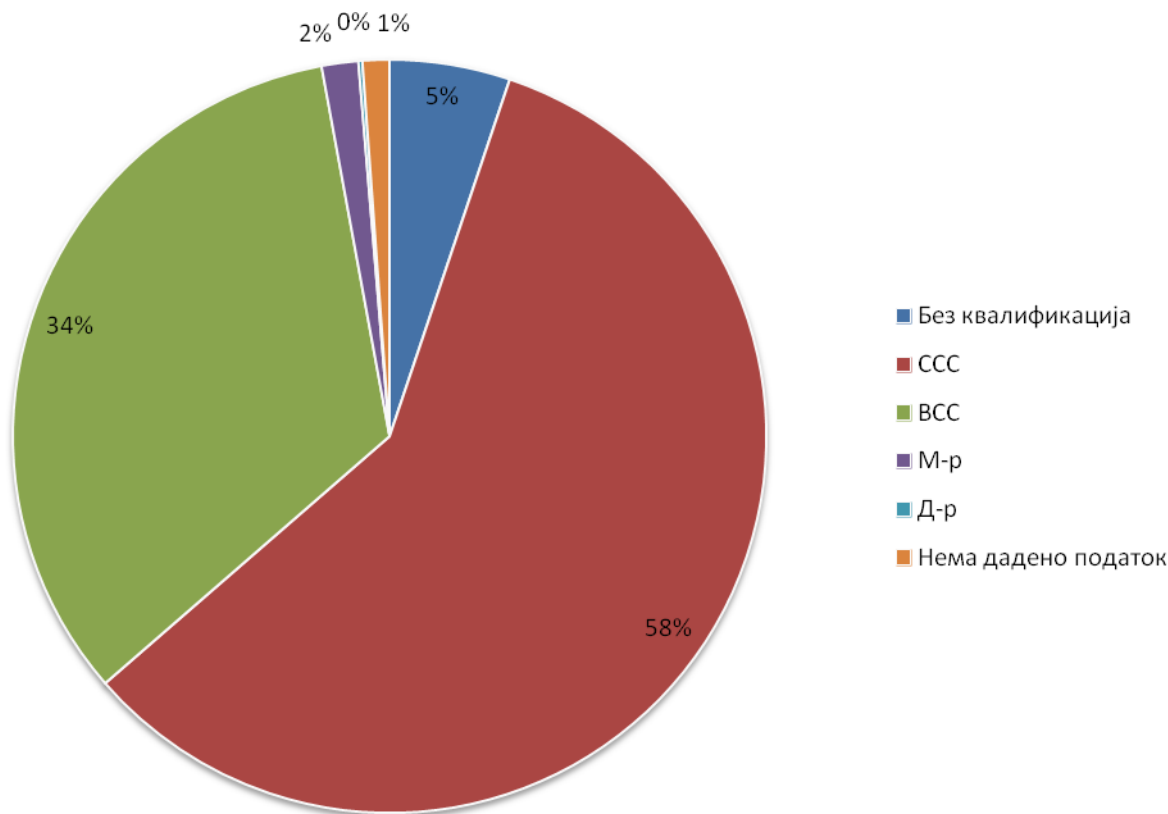
Одговор на ова прашање не дала едана компанија во која се вработени 33 лица. Во останатите 22 компании најголемиот број на вработени се со средна стручна подготовка и тоа 1674, 959 до високо образование, 148 без квалификација, 45 магистри и 5 доктори на науки.

Извршената анализа на добиените податоци по дејности покажува дека во производните дејности доминираат вработени со средна стручна подготовка и без квалификации додека помал е бројот на вработени со високо образование. Обратна е состојбата во услужниот сектор. Во овој сектор доминираат вработените со високо образование, а во помал обем се со средна стручна подготовка и во овој сектор се поголемиот дел од вработените магистри и доктори на науки. Во услужниот сектор, за разлика од производниот сектор најмалку се застапени вработени без квалификација.

Врз основа на овие податоци може да се извлече заклучокот дека иако Република Македонија има неповолна структура на невработените, сепак во зависност од дејноста на инвеститорот може да се обезбеди работна сила која со преквалификација и доквалификација ќе ги задоволи барањата на странските инвеститори.

Без квалификација	148
ССС	1674
ВСС	959
М-р	45
Д-р	5
Нема дадено податок	33

Табела 39. Квалификациона структура на вработените во компаниите

Графикон 30. Квалификациона структура на вработените во компаниите

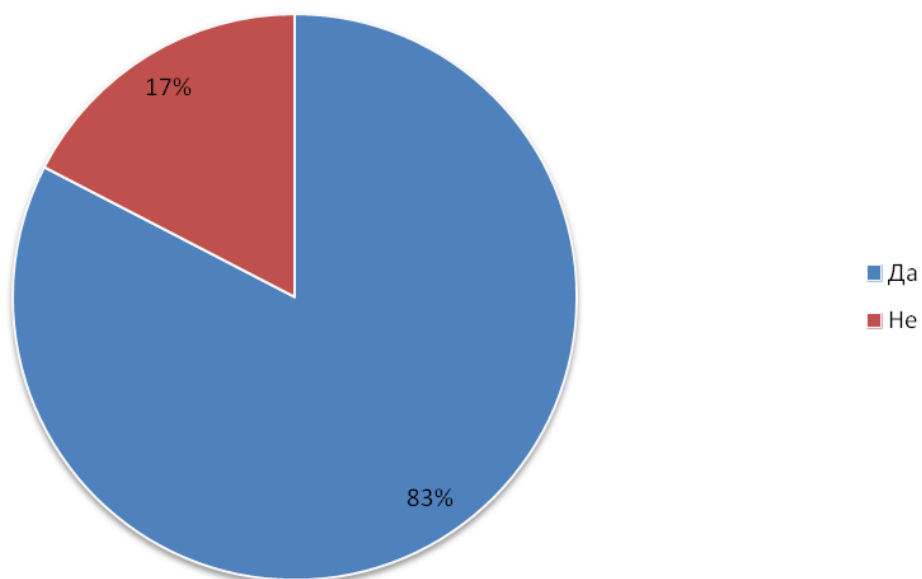
ПРАШАЊЕ Бр. 22 - Дали вршите континуирана обука на вашите вработени?

Во контекст на податоците за вработените во компаниите со странски капитал на испитаниците им беше поставено прашањето за континуирана обука на вработените. На ова прашање 83% од испитаниците или 19 компании дговориле со ДА, а само 4 компании или 17% со НЕ.

Овие податоци ги потврдуваат теоретските постулати и го потврдуваат заклучокот дека странските директни инвестиции придонесуваат и за трансферот на знаење, за подобрување на квалитетот на работната сила, за подобрување на менталитетот на вработените и начинот на деловно комуницирање, маркетингот, управувањето, менаџментот.

Да	19
Не	4

Табела 40. Извршување на континуирана обука на вработените

Графикон 31. Извршување на континуирана обука на вработените

ПРАШАЊЕ Бр. 23 - Ако е да тогаш каде се спроведуваат обуките

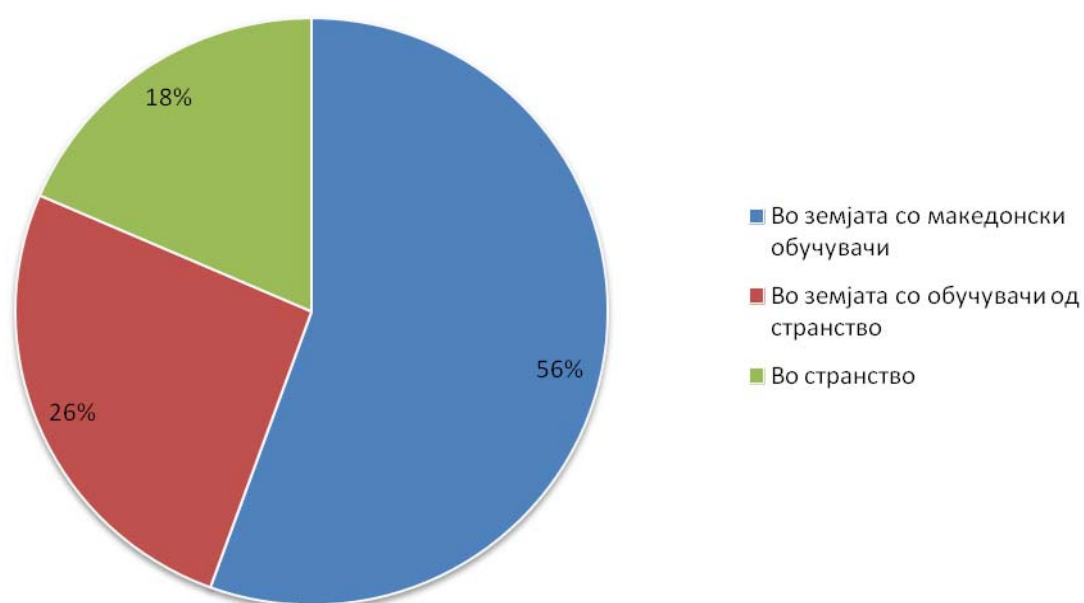
После прашањето дали се врши континуирана обука на вработените, за компаниите кои позитивно одговориле следеше прашањето каде се спроведуваат обуките и од каде се обучувачите. Понудени им беа три одговори со можност да одговрат со еден, два или три одговори. Заради тоа од деветанесете компании кои одговориле дека спроведуваат континуирани обуки на вработените добиени се дваесет и седум одговори.

Од одговорите може да се заклучи дека во зависност од потребите обуките може да се спроведуваат во земјата или во странство, со македонски или странски обучувачи,

но во секој случај странските инвеститори го обезбедуваат потребното знаење на своите вработени и вршат трансфер на знаење.

Во земјата со македонски обучувачи	15
Во земјата со обучувачи од странство	7
Во странство	5

Табела 41. Место на спроведување на обуките

Графикон 32. Место на спроведување на обуките

ПРАШАЊЕ Бр. 24 - Кој тип на технологија го користите во Република Македонија?

Една од теоретските претпоставки за влијанието на странските директни инвестиции е дека странските инвестиции во Република Македонија создаваат услови за примена на техничко-технолошкиот прогрес во стопанството, реструктурирање на производството со повисоки форми на преработка, замена на традиционалните технологии и воведување на информатички технологии, флексибилни технологии, технологии со нови материјали, биотехнологии и сл. Бидејќи во економската литература често се среќаваат тврдења дека странските инвеститори во своите

странски подружници ја носата технологијата која ја заменуваат во матичната земја, на странските инвеститори им беше поставено прашањето кој тип на технологија го користат во Република Македонија. Ова прашање беше поставено од затворен тип со можност за одговор на два начини и тоа: иста како и во матичната земја или технологијата која се заменува во матичната земја.

На ова прашање три од компаниите не дале одговор, а од дваесет компании кои дале одговор дури седумнаесет одговориле дека ја користат истата технологија како и во матичната земја, а само три дека користат технологија која се заменува во матичната земја.

Извршената детална анализа одговорите за тоа во кои компании се користи истата технологија, а во кои технологијата која се заменува во матичната земја, не даде можност за генерално извлекување заклучок поврзан со дејноста на компаниите, што од своја страна упатува на фактот дека, која технологија ќе се користи зависи од стратегијата на компанијата.

Меѓутоа добиените одговори од анкетното пилот истражување упатуваат на заклучок дека во компаниите со странски капитал во Република Македонија во најголем дел се користи истата технологија како и во матичната компанија што значи странските директни инвестиции позитивно влијаат врз технолошкиот развој, а со тоа и на економскиот развој на Република Македонија.

Иста како и во матичната земја	17
Технологијата која се заменува во матичната земја	3
Нема дадено одговор	3

Табела 42. Тип на технологија која се користи во Р.М

Графикон 33. Тип на технологија која се користи во Р.М

ПРАШАЊЕ Бр. 25 - Како се снабдувате со сировини потребни за вашето производство?

Следните три прашања 25, 26 и 27 треба да го покажат индиректното влијание на странските директни инвестиции.

На прашањето како се снабдуваат со сировини за производството, дале одговор четиринаесет компании и добиените одговори се презентирани во табела 25. Анализата на добиените одговори покажува дека 31,43% од сировините се снабдуваат од Република Македонија, а 68,57% од увоз.

Од Република Македонија	Од Увоз
95%	5%
100%	0%
5%	95%
100%	0%
100%	0%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
10%	90%
30%	70%

Табела 43. Снабденост со сировини потребни за производство

Врз основа на добиените одговори може да се потврди заклучокот дека странските директни инвестиции индиректно делуваат и врз развојот на деловните партнери од Македонија,

ПРАШАЊЕ Бр. 26 - Колкав дел од вашите производи/услуги се продаваат во земјата/странство?

На ова прашање одговор дале дваесет компании, само три не дале одговор. Одговорите се презентирани во табела 26, а покажуваат дека 71,95% од продажбата се одвива во земјата, а 28,05% во странство.

Преку овие одговори повторно може да се извелече заклучокот дека странските директни инвестиции дејствуваат врз економскиот развој преку зголемување на извозот, но и преку продажбата на производите и услугите.

Во земјата	Во странство
10%	90%
80%	20%
100%	0%
90%	10%
100%	0%
100%	0%
100%	0%
100%	0%
100%	0%
100%	0%
100%	0%
99%	1%
100%	0%
100%	0%
100%	0%
65%	35%
95%	5%
0%	100%
0%	100%
0%	100%
0%	100%

Табела 44. Продажба на производителите/услугите

ПРАШАЊЕ Бр. 27 - Каква била продажбата во периодот пред вашето инвестирање?

Прашањето каква била продажбата пред инвестирањето на странскиот капитал беше наменето на компаниите кои беа стекнати со купување, преземање или припојување. На ова прашање испитаниците требаше да дадат одговор колаква била продажбата во проценти во земјата, а колкава во странство. Добиени се само осум одговори кои се презентирани во табела 27, а компаративната анализа на одговорите покажува дека со мали исклучоци кај две компаниии кај останатите испитаници процентот на продажба во земјата и во странство е идентичен пред и по вложувањето на странскиот капитал.

Врз основа на тоа може да се заклучи дека нема драстични промени во продажбата на производите и услугите кај компаниите кои се стекнати со купување, превземање или припојување со странски капитал .

Во земјата	Во странство
90%	10%
100%	0%
100%	0%
90%	10%
90%	10%
100%	0%
0%	100%
100%	0%

Табела 45. Продажба во период пред инвестирањето

ПРАШАЊЕ Бр. 28 - Дали дел од остварената добивка ја реинвестирате во Република Македонија?

Прашањето дали дел од остварената добивка се реинвестира во Република Македонија беше поставено со цел да се утврди дали по остварувањето на добивка се врши одлевање на капиталот во матичните земји или истата се реинвестира. На ова прашање не одговориле пет компании, четири одговориле негативно, а четиринаесет одговориле со да, односно дека дел од добивката го реинвестираат во Република Македонија.

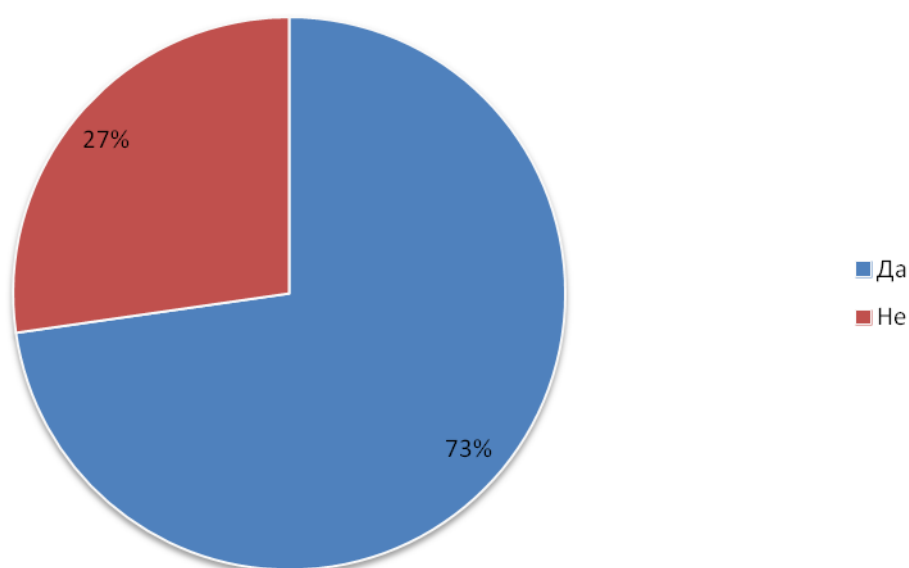
Анализата на добиените податоци покажува дека дури осум од четиринаесетте компании кои позитивно одговориле се изјасниле дека реинавестираат 100% од добивката. Една компанија одговорила дека реинвестира 80 %, една 75%, две само 10%, додека две компании кои позитивно одговориле не дадоа одговор за процентот од добивката кој се реинвеастира.

Од овие податоци може да се извлече заклучок дека добар дел од добивката која ја остваруваат компаниите со странски капитал се реинвестира во Република Македонија, а реинвестираната добивка де факто има поддеднакво значење како и приливот на

странски инвестиции и праќа позитивен сигнал дека странските инвеститори се задоволни од условите за работе во Република Македонија.

Да	14
Не	4

Табела 46. Реинвестирање на остварената добивка во Р.М

Графикон 34. Реинвестирање на остварената добивка во Р.М

ПРАШАЊЕ Бр. 29 - Дали сметате дека има подобрување на општата бизнис клима во Република Македонија од периодот на првичната инвестиција

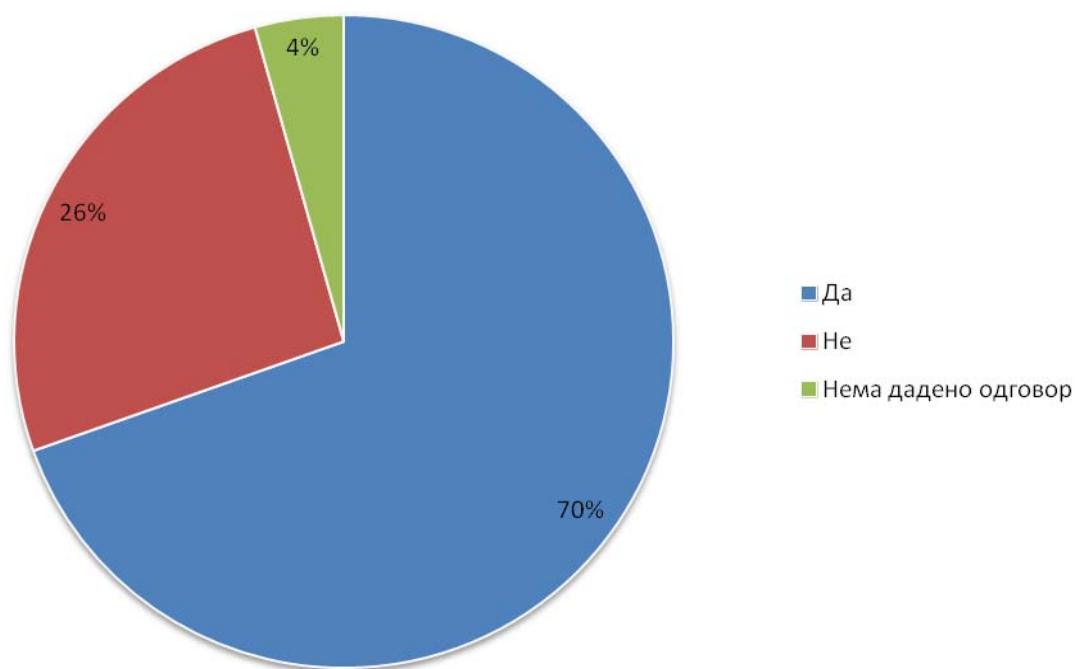
На самиот почеток на анкетниот прашалник беше поставено прашањето за годината на прво вложување во Република Македонија и се констатира дека компаниите кои беа опфатени со ова анкетно истражување првичната инвестиција во Република Македонија ја имале во различни периоди. Заради тоа на испитаниците им беше поставено прашањето дали сметаат дека има подобрување на општата бизнис клима во Република Македонија од периодот на првичната инвестиција до моментот на анкетирањето.

На ова прашање дури шеснаест или 70% одговориле позитивно, шест негативно и една компанија не дала одговор.

Високиот процент на позитивен одговор од испитаниците за подобрување на општата бизнис клима во Република Македонија упатува на заклучок дека политиката на Владата на Република Македонија за подобрување на бизнис климата е ефективна и добро конципирана и дава позитивни резултати.

Да	16
Не	6
Нема дадено одговор	1

Табела 47. Подобрување на општата бизнис клима во Р.М од периодот на првичната инвестиција

Графикон 35. Подобрување на општата бизнис клима во Р.М од периодот на првичната инвестиција

ПРАШАЊЕ Бр. 30 - Ако е да, дали размислувате за зголемување на вашата инвестиција во Република Македонија

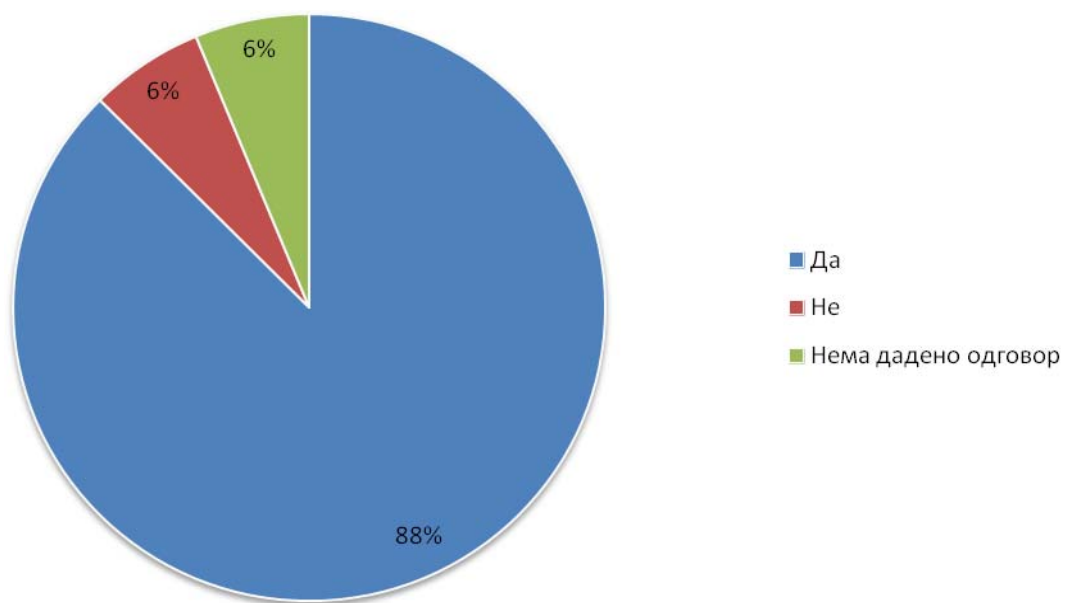
Триесетото прашање беше наменето за компаниите кои дадоа позитивен одговор на претходното прашање и треба да даде одговор дали размислуваат за зголемување на инвестицијата во Република Македонија.

На ова прашање дури 88% или четиринаесет компании одговориле позитивно, една не дала одговор и само една одговорила негативно.

Високиот процент на позитивен одговор од испитаниците за подобрување на општата бизнис клима во Република Македонија и за размислувањето да ја зголемат својата инвестиција во Република Македонија, повторно упатува на заклучок дека Владата на Република Македонија води ефективна политика за подобрување на општата бизнис клима, а со тоа и можност за зголемување на странските директни инвестиции и треба и понатаму да ги следи состојбите и да се залага за понатамошно подобрување.

Да	14
Не	1
Нема дадено одговор	1

Табела 48. Зголемување на инвестициите во Р.М

Графикон 36. Зголемување на инвестициите во Р.М

ПРАШАЊЕ Бр. 31 - Дали се соочувате со определени тешкотии во работењето и од кој тип

На крајот од анкетниот прашалник беше поставено прашањето дали се соочуваат со определени тешкотии во работењето и од кој тип.

Одговорите на ова прашање се пренесени во целост.

Поради зголеменото производство , зголемена е и потребата за извоз, па поради тоа наидуваат на тешкотии при остварувањето на извозот поради спреченоста за извоз во европските земји.
Како странец има отпор во бизнис поради мислењето на резидентни фирми што очекуваат полесно да земат пари од странска фирма. Издвојуваат голема штета од многу измами и лаги.
Тешкотии во обезбедување на визи и транспортни дозволи.
Тешкотии во наплатата односно гаранции за наплата на осигурителни производи
Нелојална конкуренција 4
Тешкотии поради зголемувањето на регулативните барања од 2011
Регулаторни проблеми- инспекциски тела
Неправилна и нецелосна примена на Закони од конкуренција
Соочување со финансиски проблеми, бидејќи нема доволно прилив на парични средства за подмирување на обврските
Администрација, бирократија, корупција, мито
Тешкотии во продажбата
Фаворизација на други компании од ист тип на дејност, неефикасно и бавно судство
Тешкотии со увоз на шеќер по дампинг цени
Пререгулираност, недоволна транспарентност од страна на регулатор/креатор на закони, нерационални законски решенија, правна несигурност

Табела 49. Тешкотии со кои се справуваат компаниите

ПРАШАЊЕ Бр. 32 - Ваши предлози за подобрување на бизнис климата во Република Македонија и отстранување на пречки со кои се соочувате во текот на работењето

Последното прашање во анкетниот прашалник беше од отворен тип и тоа дава можност странските компании да дадат свои предлози за подобрување на бизнис климата во Република Македонија, како и за отстранување за тешкотиите со кои се соочуваат во работењето.

Одговорите и на ова прашање се презентирани во целост, а ќе послужат за извлекување на препораки.

Реална, конкретна, стабилна и не многу често менувана законска регулатива
Промена на законската регулатива, поефикасна администрација
Контакт со фирмите, редовна контрола и посета на фирмите од страна на претставници од Општините и Власта
Помош од Државата во услови на глобална криза поради недоволно финансиски средства со кои се судруваат компаниите во нивното работење
Поголема флексибилност на сите институции во Р.М
Сузбивање на сива економија
Даночни олеснувања, зголемување на економската моќ на граѓаните, намалување на невработеноста
Безбедносна состојба, зависност на судството, подобрување на инфраструктурата, капитални инвестиции
Обезбедување банкарски гаранции за наплата, поголема флексибилност при контролата на државниот апарат
Либерализација на визниот режим, обезбедување на поволни инвестициони кредити и доволен број на транспортни дозволи
Зголемување на стимулации за извоз

Табела 50. Предлози за подобрување на бизнис климата во Р.М

6.2. Можности за привлекување на странски директни инвестиции

Врз основа на теоретските постулати и резултатите од анкетното истражување спроведено во компании со странски капитал кои веќе инвестирале во Република Македонија, може да се извлече заклучок дека Република Македонија, иако мала земја, сепак може да биде атрактивна за странските инвеститори. Преку добро осмислената и ефективна политика може да се придонесе за надминување на ограничувачките фактори, искористување на можностите и создавање на повољна инвестициска клима.

Република Македонија напредува во развојот на пазарната економија и економските реформи, при тоа одржувајќи ја макроекономската стабилност преку здрава макроекономска политика, стабилна монетарна политика, внимателна и разумна фискална политика. Впрочем, и Светска банка, три години по ред ја рангираше Македонија за најдобар реформатор во Југо-источна Европа.

Република Македонија, со површина од 25,713 км² и население од 2,1 милион жители е мала земја со мал пазар, но со потпишаните трилатерални договори (САА, ЕФТА и ЦЕФТА) и двата билатерални договори (со Турција и Украина) за слободна трговија, како и членството во Светската трговска организација, обезбедува безданочен пристап до пазар од 650 милиони потрошувачи. Покрај тоа, добрата геостратешка позиција на Република Македонија овозможува брз транспорт на стоките и тоа за еден ден до земјите Централна и Источна Европа и Турција, а максимум два дена до земјите на Западна Европа.

Република Македонија е земја кандидат за членство на ЕУ и НАТО, која ги исполнила сите услови за членство, меѓутоа заради спорот со името сеуште не е во можност да ги отпочне преговорите за стекнување членство во ЕУ. Со станувањето членка на НАТО ќе се зголеми и политичката и безбедносната стабилност на земјата, а со тоа ќе се намали ризикот и ќе се зголеми сигурноста и довербата на странските инвеститори и ќе се создаде можност Република Македонија да стане поконкурентна во однос на земјите од регионот. “Имајќи го предвид тоа дека учеството во ЕУ на инвеститорите им дава сигурност и стабилност за вложување, пристапувањето на овие земји (земјите од ЈИЕ) кон унијата би им донело инвестициски прилив во далеку

поголем обем ”. ⁴⁹ Потврда за ова е и фактот дека членството во ЕУ предизвика експанзија на странските директни инвестиции во Бугарија и Романија, а членството во НАТО на Република Албанија, исто така придонесува за поголема сигурност на странските инвеститори при инвестирањето во оваа земја. Меѓутоа во сегашни услови, на дестабилизација на Косово и Република Србија, особено е важно да се привлечат што повеќе странски директни инвестиции, затоашто стабилизирањето на политичко безбедносната состојба во овие земји, ќе претставува директна конкуренција при привлекувањето на странските инвеститори. Исто така, кризата која го зафати нашиот јужен сосед Грција, може да предизвика зголемена продажба на државниот имот, а со тоа и зголемување на странските директни инвестиции во оваа земја.

Комбинацијата на континентална-медитеранска клима и високо квалификувана работна сила создава конкуритивна предност за ивестиции во прехранбената индустрија. Квалификуваната, релативно, млада и ефтина работна сила (42% се под 30 години), ја прави Македонија особено погодна за трудоинтензивните дејности кои имаат потреба од интензивно користење на работна сила, како што се текстилната индустрија, производство на производи за авотмобилската индустрија, тука спаѓаат и производи како што се сигурносните системи, сигурносни појаси, воздушни перничиа, електроника контролери, сензори, производи од прецизна пластика, алуминиум и цинк и железо.

Безжичната инфраструктура, дигиталниот комуникациски систем и високо квалификувана и релативно ефтина работна сила, пак создаваат основа за странски инвестиции во услужниот сектор, како во финансискиот сектор, банкарството, осигурување, изработка на софтвер.

Република Македонија на странските инвеститори им нуди:

- Правна заштита на странските инвеститори,
- Рамен корпоративен и персонален данок од 10% и 0% данок на реинвестирана добивка, односно најниски даноци

• ⁴⁹ Botric Valerija and Skuflic Lorena, “Main determinants of Foreign Direct Investment in the South East Euroepan countries”, *Economic Review*, 2006, p,10,11

- Брза регистрација на фирми, преку едношалтерски систем во кој може да се изврши регистрација на фирма за четири часа, со оснивачки влог од најмалку 5000 евра
- Ниски оперативни трошоци и стручна помош за брзо спроведување на процесот на добивање на потребни дозволи
- Десетгодишни даночни ослободувања на инвеститорите во технолошко индустриските развојни зони (ТИРЗ) од плаќање на данок на добивка и персонален данок на доход
- Долгорочен закуп на земјиштето во ТИРЗ во Република Македонија за период до 99 години
- Ослободување од плаќање на надомест за уредување на градежното земјиште кон единиците на локалната самоуправа, како и од надоместоци за добивање на градежни дозволи.
- Бесплатен приклучок за водоводна и канализациона мрежа во ТИРЗ
- Можност за учество на Владата на Република Македонија во трошоците за градба на корисниците во ТИРЗ во висина до 500.000 евра, во зависност од бројот на нови вработувања и висината на инвестицијата на корисникот.

6.3 Препораки за привлекување на странски директни инвестиции

Приливот на странските инвестиции, како што веќе констатиравме, зависи од инвестициската клима на земјата, но и од перцепцијата на потенцијалните инвеститори. Заради тоа особено е важно да се создадат поволни услови за инвестирање, но и добро насочена промотивна дејност за запознавање на странските компании со условите и можностите кои ги нуди Република Македонија.

Република Македонија во изминатите години, спроведуваше ефективна политика за привлекување на странските директни инвестиции. Ефективноста на политиката на Владата на Република Македонија за привлекување на странски инвестиции, како и ограничувачките фактори и можностите на Република Македонија беа елаборирани во претходните делови. Меѓутоа факт е дека Владата на Република Македонија не може да делува на влијанието на надворешното окружување и на глобалните процеси. Тоа го покажа и анализата на движењата на странските директни инвестиции кои беа во раст во периодот пред глобалната криза. За време на кризата и во посткризниот период

странските инвеститори се воздржуваа од вложување и во своите земји, а уште повеќе од вложување во странство. Исто така дел од инвеститорите го повлекуваа капиталот од Република Македонија и ги кредитираа матичните компании и нивните испостави во другите земји. Таков беше случајот и со грчките компании во Република Македонија кои во првите осум месеци од 2011 годинаа, повлекле околу 70 милиони евра, што може да се каже дека е очекувана последица на кризата во Грција.

Статистичките податоци покажуваат дека во периодот на најасилниот удар на светската рецесија во Република Македонија имавме ниво на странски инвестиции од 145 и 160 милиони евра. Ова го потврдува фактот дека е потребна добро конципирана политика, поткрепена со добро насочена промотивна и пропагандна дејност за да дојде до привлекување на странски директни инвестиции, како важен фактор за забрзан економски раст.

Спроведеното анкетно истражување исто така покажа дека во Република Македонија има подобрување на општата бизнис клима и дека компаниите размислуваат да ја зголемат својата инвестиција во Македонија, но и да ја реинвестираат остварената добивка.

Врз основа на статистичките податоци и резултатите од истражувањето, може да констатираме дека Владата на Република Македонија во периодот од осамостојувањето до актуелните согледувања е максимално посветена и води итензивната политика за привлекување на странските директни инвестиции. Успехот е различен но трендот се засилува и е позитивен што укажува на стратешка ориентација која треба позитивно да влијае на економскиот раст и развој, а со тоа и на севкупниот општествен и социјален развој.

Во таа насока заради зајакнување на условите и можностите за привлекување на СДИ треба да се заложи за :

- Подобрување на инфраструктурата особено на патиштата, железницата и јавниот сообраќај
- Сузбивање на сивата економија
- Зголемување на ефикасноста на администрацијата, преку продолжување на реформата на јавната администрација

- Целосно осамостојување на судството преку длабоки реформи за негово поставување според меѓународните стандарди
- Сузбивање на корупцијата и криминалот
- Заокружување на законската рамка, без често менување на законската регулативна и доследна примена на правото
- Реализација на стратешките определби за полноправни членство на Република Македонија во ЕУ и НАТО
- Инвестирање во образованието, науката и информатичката технологија, за создавање на квалитетна основа за привлекување на инвестиции
- Одржување на добри меѓуетнички односи и создавање на стабилна политичко безбедносна основа
- Добра соработка со соседите и градење на услови за слободно движење на факторите за производство (стоки, услуги, луѓе и капитал) според европските правила.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Направените истражувања наметнаа одделни заклучни согледувања што се синтетизирани во овој дел како резултати на анализата на проучуваната проблематика, а се изнесени како есенцијални обележја на состојбите.

1. Континуируваниот процес на глобализација предизвика да се смени ставот кон странските директни инвестиции и нивната улога за развојот на државите. Повеќе не се гледа со сомнеж кон странските инвеститори, туку се создаваат услови за привлекување на странските директни инвестиции, кои во поширока смисла на зборот ги подразбираат сите вложувања на странски правни и физички лица во стопанските активности на една земја.
2. Странските директни инвестиции според дефиницијата на ММФ, која е прифатена и од ОЕЦД “се категорија на меѓународни инвестиции која ја отсликува целта на резидентната фирма од една економија (странскиот директен инвеститор) да стекне долгорочен интерес во фирма која е резидент во друга економија”. Странските директни инвестиции според статистичките конвенции на ММФ се случуваат кога резидентите на една земја стануваат сопственици на 10 или повеќе проценти од некое претпријатие во друга земја, со што се стекнуваат и со право на учество во контролата на тоа претпријатие
3. Странските директни инвестиции не подразбираат само меѓународен трансфер на капитал, туку вклучуваат и трансфер на знаење и технологија и се особено значајни и влијаат врз порасот на продуктивноста и долгорочниот економски раст во земјите приматели. Впрочем, странските директни инвестиции на мултинационалните корпорации се сметаат за еден од каналите преку кои земјите во развој добиваат пристап до најмодерните технологии, чија дифузија има важна улога за економскиот раст. Земјите во развој може да произведуваат исти добра, како и развиените земји, но со застарена технологија или воопшто да не произведуваат, а и кога располагаат со иста технологија може помалку ефикасно да ја искористуваат заради недостаток на вештини и способности.
4. Позитивен ефект од странските директни инвестиции може да се оствари само доколку земјата примател има капацитет и мотив да инвестира во апсорбирањето на странските технологии и искуства и доколку располага со

квалитетен човечки капитал. Токму затоа, ефектот од странските инвестиции врз економскиот раст не е ист во сите земји и во сите ситуации.

5. Позитивното влијание на странските директни инвестиции врз вработеноста и надворешнта трговија, а со тоа и на економскиот раст на земјите, е повеќе изразено кај извозно ориентираните земји, отколку кај земјите кои развојот го базираат врз политики на супституција на увозот. Доколку преовладува комплементарност на странските директни инвестиции и извозот, странските директни инвестиции ќе предизвикаат зголемување на вработеноста и поволна состојба на надворешно-трговскиот биланс и вработеноста. Обрато доколку постои супститутивност на странските директни инвестиции и извозот, вработеноста во извозниот сектор преотстапува место на вработеноста во секторот економија на земјата примател.
6. Владите на земјите во развој придаваат големо значење на странските директни инвестиции, затоа што сметаат дека тие не само што позитивно делуваат туку се неопходни за остварување на диманичен развој, а тоа предизвикува остра конкуренција меѓу земите во развој во донесувањето на мерки за привлекување на странски директни инвестиции.
7. Максимизирањето на профитот и во современи услови останува основен и најзначаен мотив кој директно резултира од природата и функционирањето на капиталот како општествено-економски однос, додека сигурноста на вложувањето е дополнителен мотив кој всушност ги условува правците и законитостите на меѓународното движење на капиталот.
8. Во економската теорија постојат главно три вида (форми) на меѓународно движење на капиталот: Меѓународно движење на зајмовен капитал, Портфолио инвестиции и Странски директни инвестиции. Странските директни инвестиции се облик на вложување на капитал кој на странскиот инвеститор му обезбедува право на сопственост, контрола и управување на основа на вложениот капитал. Согласно со дефиницијата на UNCTAD под странски директни инвестиции се подразбираат инвестициите со долгорочен однос и траен интерес како и контрола на ентитетот резидент на едно стопанство (странскиот директен инвеститор или матична компанија) во компанија резидент на друго стопанство во однос на онаа од која што е странскиот директен инвеститор.
9. Најголемиот обем на движење на странските директни инвестиции е меѓу развиените земји. При тоа, според голем број на истражувања во развиените

земји доминираат хоризонталните странски директни инвестиции. Најголемите приматели на странските директни инвестиции се развиените земји, САД, Обединетото Кралство, Белгија, Луксембург, Франција, Холандија. Исто така и според податоците за одлив на инвестициите во периодот 2000-2010 година, може да се заклучи дека најголеми инвеститори во светот се: САД, Обединетото Кралство, Луксембург, Холандија, Франција, Германија, Јапонија, Белгија и Швајцарија. Што се однесува пак до видот на инвестициите, во последните десет години најголем дел од инвестициите се во форма на гринфилд-инвестициите, а помалку се спојувања и преземања, иако во почетните години на последната деценија не беше забележана голема разлика во однос на тоа која форма на вложување е повеќе преферирана.

10. Првото место во светот по прилив на странски директни инвестиции, а воедно и еден од најголемите светски инвеститори во другите држави е Европската унија. Со инвестиционата политика на ЕУ се обезбедува правна стабилност и предвидливо окружување на странските инвеститори, а со даночната и царинската политика се настојува да се надминат разликите меѓу земјите членки и да се обезбедат даночни ослободувања, особено на инвеститорите во регионите кои заостануваат во развојот и во кои има поголема невработеност. Европската Унија, со цел привлекување на странски директни инвестиции развива стратегии кои вклучуваат проширување и одржување на отворени и конкурентски пазари, подобрување на европската и националната политика, проширување и модернизација на европската инфраструктура и научна база.
11. Странските директни инвестиции во Југо-Источна Азија во 2011 година претставуваат 22% од вкупниот тек на глобалните странски директни инвестиции и бележат раст од 12% споредено со периодот пред глобалната финансиска криза. Според Извештајот на UNCTAD World investment report 2012 во Југо-Источна Азија регистрирано е зголемување на вкупните странски директни инвестиции за 14% и истите во 2011 година изнесуваат 336 милијарди. При тоа, најголемиот дел од приливот на странските директни инвестиции во периодот од 2005 до 2011 година е во Источна Азија. Како последица на континуираната политичка нестабилност и влошување на глобалните економски перспективи во втората половина на 2011 година приливите на странските директни инвестиции во Западна Азија се намалени за 16%, наспроти тоа

одливите на инвестиции од овој регион се зголемуваат, пред се како последица на зголемувањето на цената на нафтата.

12. Странските директни инвестиции делуваат врз процесот на транзиција директно преку прилив на капитал и индиректно преку трансфер на технологија, менаџерски, производен и организациски know-how, преку јакнење на конкуренцијата и реструктурирање на домашното стопанство. Влијанието на странските директни инвестиции врз процесот на транзиција и преминот од планско кон пазарно стопанство, може да биде директно и индиректно. Директното влијание се одразува врз економскиот раст во клучните економски гранки, трговијата и развој на трговските врски со развиените земји, како и врз трансферот на технологија. Додека индиректното влијание се одразува врз изградбата на институционални системи, поттикнување на процесот на приватизација и создавање на услови за конкуренција.
13. Очекувањата на транзициските земји од приливот на странските директни инвестиции во услови кога земјите во транзиција се соочуваат со недостаток на домашен инвестициски капитал, недоволна домашна акумулација и штедење, непосотење на инвестициски банки и неразвиени финансиски пазари не се засноваат само на прилив на свеж капитал, туку се повеќе се засноваат на светските искуства за позитивните ефекти од странските директни инвестиции.
14. Покрај различните поединечни искуства, генерален е заклучокот дека странските директни инвестиции биле еден од поттикнувачките фактори за економскиот раст во земјите во транзиција. Најуспешните од земјите во транзиција имале и најпозитивни ефекти од странските директни инвестиции и веќе се јавуваат како земји извозници на капитал, претежно во останатите земји во транзиција. Во 2010 година, согласно Извештајот на UNCTAD 2011 по прв пат економиите во развој и транзиција, заедно привлечиле повеќе од половина од глобалните текови на странски директни инвестиции, но и СДИ кон странство од овие економии исто така достигнале рекордна висина. Со зголемување на 21% во 2010 година одливот на странски директни инвестиции од земјите во развој и земјите во транзиција достигал 29% од глобалните одливи.
15. Република Македонија, како и останатите транзициски земји, од своето осамостојување до денес постојано прави напори за привлекување на што поголем дел од странскиот капитал преку странските директни инвестиции. Постојано се преземаат низа мерки од економски и правен аспект за создавање

на поволна меѓународна инвестициска клима и остварување на поволна меѓународна инвестициона позиција. Со цел зголемување на интересот на странските инвеститори за вложување на нивниот капитал во Република Македонија се преземале низа макроекономски политики и реформи, реформа на даночниот систем, заштита на сопственичките права и извршувањето на договорите, како и подобрување на ефикасноста во функционирањето на законодавната, судската и извршната власт и поефикасна администрација.

16. Странските директни инвестиции во Република Македонија во периодот од 1997 година до 2011 година, најзастапени се во дејноста производство и услуги, при тоа, забележително е осцилирачко движење на процентуалното учество на инвестициите во дејноста услуги и дејноста производство, анализирано според состојбата на странските директни инвестиции по дејности на крајот на година. Најголемото учество на странските директни инвестиции во дејноста производство е остварено во 1999 година 61,70%, а најниско во 2008 година 29,58%, во овие години во дејноста услуги се забележува учество од 34,71% во 1999 година и 53,95% во 2008 година. Сите останати дејности се движат под 10 проценти учество во текот на целиот анализиран период.
17. Странските директни инвестиции во Република Македонија, доколку се анализираат според земјата на потекло на инвеститорот и состојбата на крајот на годината, може да се забележи дека во периодот од 1997 година до 2011 година најголемите странски директни инвестиции доаѓаат од Австрија, Грција, Швајцарија, Словенија, кои во континуитет се меѓу најголемите десет земји инвеститори, но и од Унгарија, Кипар, Холандија, Германија.
18. Во текот на 2012 година, забележано е големо одлевање на капиталот од Република Македонија кон матичните земји, но и кон испоставите на странските инвеститори во другите земји, што е резултат на светската криза и кредитирањето на македонските компании на нивните матични компании или испостави во друга земја. Најголем одлив на капиталот, направиле словенечките инвеститори, потоа следат Сент Винсент и Гренадини, Грција, Холандија и Велика Британија. Грчките компании само за осум месеци во 2012 година повлекле околу 70 милиони евра. Најголем прилив на странски директни инвестиции во 2012 година е пристигнат од Австрија, Турција, Белгија и Германија.

19. Одржувањето на макроекономската стабилност и постепено зголемување на економскиот раст, се основниот макроекономски приоритет на Владата на Република Македонија. Стабилна макроекономска состојба се остварува преку здрава макроекономска политика, разумна и внимателна фискална политика, виско ниво на јавните инвестиции, воведување на антикризни мерки и структурни реформи за подобрување на деловната клима.
20. Во периодот по 2006 година, Република Македонија водеше стабилна монетарна политика, базирана на стратегијата за таргетирање на девизниот курс на денарот во однос на еврото, што овозможи одржување на ниско ценовно ниво, како една од најзначајните претпоставки за макроекономската стабилност. Макроекономската стабилност на Република Македонија се одржуваше и преку стабилната и прудентна фискална политика. Дисциплинираната фискална политика ја подржуваше ниската и стабилна инфлација во земјата и ниското ниво на задолженост на земјата
21. Република Македонија по осамостојувањето и определбата за изградба на пазарен систем на стопанисување мораше да ја испита адекватноста и стимулативноста на постојната регулатива за странски вложувања и да изгради стратегија за привлекување на странски инвестиции. Постојната законска регулатива претрпе измени и беше дизајнирана за обезбедување еднакви права и услови за домашните и странските инвеститори, како и заштита на нивните права, преку поголема сигурност на странските вложувања, се со цел зголемување на атрактивноста на земјата.
22. Со сите овие законски прописи направен е значителен напредок во модифицирањето на законската регулатива, која во висок степен е прилагодена со меѓународните стандарди за странски вложувања. Сепак, евидентен е фактот дека странскиот капитал во Република Македонија влегува во многу помал обем од очекуваниот, што укажува дека не е доволно само институционално заокружен правен систем со кој би се отстраниле само административните и системските пречки за странски инвестиции. Напротив, потребно е изградување на сопствена долгорочна стратегија и политика за привлекување на странски инвестиции.
23. Политиката на Република Македонија за зголемување на странските инвестиции завзема значајно место во програмите за работа на Владата на Република Македонија за одделни периоди, како и во програмите за поттикнување на

инвестициите во Република Македонија. Со овие програми се настојува да се изрази интересот на привлекување на инвеститори за конкретни инвестиции, пред се во областа на инфраструктурата, индустријата, и други области, како и да се заокружи законската регулатива, односно да се подобри деловното окружување согласно меѓнародните стандарди. Привлекувањето на странските инвестиции значајно место завзема и во Програмата за работа за периодот 2011-2015 година на Владата на Република Македонија, со која се предвидува редовна евалуација на фискалните погодности кои им се нудат на странските инвеститори и подобрување на конкурентната положба во однос на земјите од регионот и пошироко, како и воведување на мерки за либерализација на постапките за издавање на работни дозволи на странци. За истакнување е и Програмата за поттикнување на инвестиции во Република Македонија за периодот од 2011 до 2014 година, со основна цел развој на политиките и спроведување на реформи кои ќе доведат до подинамичен економски раст и развој на земјата, преку подобрување на општата деловна клима и зголемување на инвестициите. Сите документи кои се носат се со цел за реализација на инвестиции во области, гранки, дејности и можности кои постојат во Република Македонија и со кои треба да се запознаат потенцијалните инвеститори за да се одлучат да инвестираат кај нас.

24. Со оглед на фактот дека условите кои ги поттикнуваат инвестициите имаат широк општествен, економски и институционален контекст, кој пред се е определен од државата, неопходно е да се изгради цврста институционална основа за политиката за домашните и странски инвестиции, како значаен предуслов пред вградувањето на одржлива инвестициона промоција. Ова се однесува на институциите на државно ниво, на регионално и на локално ниво. Покрај институционалното оформување, неопходно е и кадровско екипирање и зајакнување особено на локално ниво за да можат општините да ги препознаат и искористат можностите со кои располагаат и преку разни форми на привлекување на инвестиции да го поттикнуваат локалниот економски развој.
25. Врз основа на теоретските постулати и резултатите од анкетното истражување спроведено во компании со странски капитал кои веќе инвестирале во Република Македонија, може да се извлече заклучок дека Република Македонија, иако мала земја, сепак може да биде атрактивна за странските инвеститори. Преку добро осмислената и ефективна политика може да се

придонесе за надминување на ограничувачките фактори, искористување на можностите и создавање на поволна инвестициска клима. Во таа насока треба да се промовираат погодностите кои се нудат и со кои Република Македонија има конкурентски предности во однос на земјите од опкружувањето кои, исто така спроведуваат политика на привлекување на СДИ.

26. Приливот на странските инвестиции, зависи од инвестициската клима на земјата, но и од перцепцијата на потенцијалните инвеститори. Заради тоа особено е важно да се создадат поволни услови за инвестирање, но и добро насочена промотивна дејност за запознавање на странските компании со условите и можностите кои ги нуди Република Македонија. Со добро конципираната политика, поткрепена со добро насочена промотивна и пропагандна дејност, но и со нудење на конкретни погодности од фискален, просторен, инфраструктурен и друг карактер може да дојде до привлекување на странски директни инвестиции, како важен фактор за забрзан економски раст.
27. Спроведеното анкетно истражување покажа дека мотив за инвестирање во Република Македонија на најголем број од испитаните компании е ширење на пазарот, а одлучувачки фактори кои делувале врз одлуката за избор на Република Македонија за место на инвестиција биле економските фактори. Анкетираните странски компании фискалната политика, социјалната политика, надворешно -трговската политика и безбедносната состојба ги оцениле како добри, додека монетарната политика ја оцениле со просечна оценка 4,2 или повеќе од многу добро, а исто така сметаат дека Република Македонија обезбедува доволно стимулации за странските инвеститори. Најголем број од испитаниците кои сметаат дека не се доволни стимулациите, сметаат дека треба да се зголемат регулаторните стимулации.
28. Анкетираните странски компании доста лошо ја оценија инфраструктурата на Република Македонија, патиштата се оценети со просечна оценка 2,3, железницата и јавниот сообраќај исто така е оценета со 2 или лошо, а поштата и телекомуникациите со 3,2 или добро. Подобро е оценет само интернетот со просечна оценка 4,2. Овие податоци упатуваат на потребата да се спроведат планираните активности за подобрување на инфраструктурата, како предуслов за зголемување на СДИ. Со ограничувањата од инфраструктурен карактер се дава предност на конкурентските држави од опкружувањето кои инвестираат

значителни средства во инфраструктура, а со тоа и во привлекување на странски инвестиции во овој сегмент но и во погодностите што тој ги дава.

29. Одговорите на анкетираниите странски компании поврзани со прашањата за вработените, го докажаа позитивното влијание на странските директни инвестиции врз вработувањето во Република Македонија, но и потврдија дека Македонија располага со квалификувана работна сила. Странските компании вршат обуки на вработените и со тоа позитивно влијаат врз знаењето и вештините на работната сила. Исто така, податоците од анкетното истражување покажаа дека во Република Македонија има подобрување на општата бизнис клима и дека 70% од испитаниците размислуваат да ја зголемат својата инвестиција во Македонија, но и да ја реинвестираат остварената добивка.
30. Неспорно е дека Република Македонија не може да влијае врз надворешното окружување и последиците од светската економска криза, која предизвика воздржување од инвестиции на странските компании, аналогно на тоа и од инвестирање во Република Македонија, но и на одливот на капиталот кон матичните компании или нивните испостави во други земји.
31. Врз основа на статистичките податоци и резултатите од истражувањето, теоретско и анкетно, може да заклучиме дека Владата на Република Македонија е максимално посветена и води интензивната политика за привлекување на странските директни инвестиции. Во таа насока треба да продолжи и понатаму, со предлагање на нови мерки и активности кои се покажале како успешни практики во разни средини како и да промовира програми кои ќе ги поврзуваат домашните со странските компании во заеднички инвестиции, како и во привлекувањето на мултинационални корпорации кои имаат интерес да инвестираат во Република Македонија.

ЛИТЕРАТУРА

1. Узунов В.: Глобализација и економски развој-теорија и политика, Правен факултет, Скопје 2002
2. Јолевски З.: Мултинационалните корпорации, предизвик на современата економија, Скопје 1997
3. Фити Т.: Транснационалните корпорации и извозот на капитал, Комунист Скопје, 1898
4. Даневска М.: Странските директни инвестиции во светло на европското право, Друштво за наука и уметност Битола, 1997
5. Шуклев Б., Дракулевски Љ.: Стратегиски менџмент, Скопје 2011
6. Пејковски Ј.: Мултинационални корпорации и стратегиски алијанси, Економски факултет Прилеп, 2008.
7. Груевски Н.: Кон Излезот, странските директни инвестиции, економскиот развој и вработеноста, Кочани 92, 2007
8. Гверовски М.: Долгорочни ефекти од странски инвестиции со посебен осврт на Република Македонија, докторска дисертација Економски факултет Прилеп, 2003 година
9. Момчиловски Ц.: Социо-економскиот пат на Македонија до подобар статус во ЕУ,
10. Шолте Ј.А.: Глобализација критички вовед, Академски печат, 2008 (преведена со проектот на Владата на РМ за преведување на стручни, научни книги и учебници)
11. Боди З., Кејн А., Маркус А.Ц.: Инвестиции, Тебернакул 2010, (преведена со проектот на Владата на РМ за преведување на стручни, научни книги и учебници)
12. Котлер Ф., Хермаван К., С.Дејвид Јанг: Привлекување на инвеститори, Издавачки центар три, 2009 (преведена со проектот на Владата на РМ за преведување на стручни, научни книги и учебници)
13. Димитријевиќ М., Стране директни инвестиции, СИЕПА, Београд, 2000
14. Ковачевиќ, Р., Облици и механизми страних улагања, Универзитет БК, Београд, 2000
15. Unkovic M., Medjunarodno kretanje kapitala i položaj Jugoslavije Naucna knjiga, Beograd, 1980
16. Watters M.: Globalization, Routledge, London, New York, 1995
17. "Checklist for Foreigning Direct investment Incentive Policies" OECD, 2003
www.oecd.org
18. Barrdz, F. Bradledz, J. (1997), FDI end Trade: The Irsh Host-Countrdz Ehperience, The economic journal, 107 (445)
19. Agosin, M.R. and Mayer R., Foreigning Investment in Developing Countries: Does it Crowd in Domestic Investment?, (2000) UNCTAD Discussion Paper, br. 146

20. Gavrilovic –Jovanovic P.,Medjunarodno poslovno finansiranje, Ekonomski fakultet Beograd,1994
21. Kovac O.: Platni bilans i medunarodne finansije, CESMEKON, Beograd,1988
22. Alfaro Aura, and Charlton Andrew NBER .Intra-Industry Foreign Direct Investment, Working Paper 13447, National Bureau of Economic Research, Cambrige, MA, 2007
23. World investment report - New York and Geneva, 2010;
24. UNCTAD World investment report 2011
25. Neuhaus Marco Inaugural Dissertation, The impact of Foreing Direct Investment on Economic Growth: An analysis for the transition countires and Eastern Europe Mannheim University, maj 2005
26. Layard, R., S. Nickell, R. Jackman, Unemployment:Macroeconomic Performance and the Labour Market;
27. ILO, Global Employment Trends,
28. Dunning J., Multinational Entreprise and Global Economy, Addison Wesley Publishing, 1992. p.55-56
29. UNCTAD,WIR 1999,Foreign direct investment and challenge of development,
30. Делевска С.,Министерство за финансии,билтен 03-04/2006
31. Vidas-Bubanja M.: Strane direktne investicije, Institut ekonomskih nauka, Dželetović, M. Kurs dinara i monetarna stabilizacija, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003.
32. Vidas-Bubanja M.: Kako privući strani kapital, zbornik radova, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 2000
33. Vidas-Bubanja M.:Metode i determinante stranih direktnih investicija, Insitut ekonomskih nauka, Beograd, 1998.
34. Maksimović, LJ. :Globalizacija i tokovi stranih direktnih investicija, Poslovna politika, Nacionalna strategija pridruživanju i pristupanju EU, 2002.
35. Отчет на работењето на Владата на РМ 2011-2012
36. Закон за буџетите, Службен весник на РМ 64/05,04/08,103/08,156/09,95/10 и 180/11
37. Стратешки план на Министерство за труд и социјална политика 2013-2015,
38. Фисклана стратегија на РМ 2011-2013, Република Македонија, Министерство за финансии, Скопје декември 2010
39. Подобрување на инвестиционата политика во Р.Македонија во функција на забрзан раст, годишник на Економски факултет, Скопје, 2006
40. Национална стратегија за економскиот развој на Република Македонија, развој и модернизација, Македонска академија на уметностите, Скопје 1997
41. Mencinger, J.: Does Foreign Direct Investment Always enhance economic growth?, KYKLOS Vol. 56-2003-fasc.4, 491-508
42. Blomstrom, Magnus and Kokko, Ari :The Economics of Foreign Direct Investment Incentives, NBER Working Paper
43. W.Chan Kim,R.A.Mauborgne: Cross-Cultural Strategies, The Journal of Business Strategy, Spring 1987,
44. Carkovic, Maria and Ross Levine. 2002. Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?Mimeo. University of Minnesota.

45. Mehta S.N.: BeliSouth pushes harder in Latin America, Wall Street Journal, May 24, 1999,B10.
46. Kuemmerle W.: The drivers of foreign direct investment into research and development: An empirical investigation, Journal of International Business Studies,30:1-24. 1999,
47. Shan W. & Song J.: Foreign direct investment and the sourcing of technological advantage: Evidence from the biotechnology” industry, Journal of International Business Studies,28:267-284, 1997,
48. Thomas L.G., III & G.Waring: Competing capitalism: Capital investment in American, German and Japanese firms, Strategic Management Journal, 20:729-748, 1999.
49. Venables A.J., Economic integration and the location of firms,The American Economic Review,85:296-300, 1995.
50. Luo & Peng: Learning to compete in a transition economy.
51. Ferdows K.:Making the most of foreign factories, Harvard Business Review 75(2):73-88. ,1997
52. Teece D.J., Pisano G., & Shuen A.: Dynamic capabilities and strategic management, Strategic Management Journal, 18:509-533, 1997.
53. Porter M.E.:The Competitive Advantage of Nations (New York:The Free Press) ,, 1990.
54. Geringer J.M., Tallman S. & Olsen D.M.: Product and international diversification among Japanese multinational firms, Strategic Management Journal, 21: 51-80, 2000,.
55. Luo Y: International strategy and subsidiary performance in China, Thunderbird International Business Review, 41:153-178, 1999
56. Rose F.: Think globally, script locally, Fortune, November 8, 157-160, 1999.
57. Pan Y. & Chi P.S.K.: Financial performance and survival of multinational corporations in China, Strategic Management Journal, 20: 359-374 , 1999
58. Pan Y.& Tse D.K.:Cooperative strategies between foreign firms in an overseas country,Journal of International Business Studies,27 (Special Issue): 929-946 ,1996
59. Murtha T.P., Lenway S.A., & R.P. Bagozzi, Global mind-sets and cognitive shift in a complex multinational corporation , Strategic Management Journal , 19:97-114, 1998
60. Vernon R.: International investment and international trade in product cycle. Quarterly Journal of Economics , 80:190-207 , 1996
61. Korbrin S.J.: An empirical analysis of the determinants of global integration Strategic., 1991
62. Management Journal, 12 (Special Issue): 17-37.
63. Dunning J.D.:Re-evaluating the benefits of the foreign direct investment,Transnational Corporations,
64. Lei D., Slocum J.W., Robert Jr., Slater W.:Global Strategy and Reward Systems: The Key Roles of Management Development and Corporate Culture” Organizational Dynamics,Autumn 1990,

СПИСАНИЈА

1. Економија и бизнис
2. Капитал
3. Билтени на министерство за економија
4. Билтени на министерство за финансии
5. Службен весник на Република Македонија
6. Билтени на европска унија
7. Бизнис
8. Strategic Management Journal,
9. European Management Journal,
10. Journal of International Business Studies,
11. Journal of management Studies,
12. Academy of Management Executive
13. Academy of Management Journal
14. The Economist

ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦИ

www.dadalos.org/globalisierung_bih/

www.csg.org.yu/globalizacija-sta.htm

www.grupa.org.yu/Globalizacija.html

www.gape.org/gapes/globalizacija.htm -

www.globalizacija.com/english/e_rur.htm - 19k

www.cea.org.mk

www.gov.mk

www.finance.gov.mk

www.economy.gov.mk

www.mfa.gov.mk

www.unctad.org

www.investinmacedonia.com

www.nbrm.mk

www.stat.gov.mk

www.manu.edu.mk

www.crm.org.mk

www.plusinfo.mk

www.fes.org.mk

www.pvc.com.mk

www.wto.org

ПРЕГЛЕД НА ТАБЕЛИ И ГРАФИКОНИ

Слика 1. Варијантни извори на странски инвестиции

Слика 2. Институционална рамка за инвестиции

Табела 1. Најголеми земји инвеститори во светот, милијарди долари (2000-2010)

Табела 2. Топ десет земји како надворешни ЕУ 27 партнери за СДИ позиции, на крајот на 2008-2010 (EUR 1 000 милиони)

Табела 3. Странски директни инвестиции, ЕУ-27, 2008-2011 (1) (ЕУР 1 000 милион)

Табела 4. Дистрибуција на текот на СДИ по економији за 2011 година

Табела 5. Дистрибуција на текот на СДИ по економији за 2011 година

Табела 6. Дистрибуција на текот на СДИ по економији за 2011 година

Табела 7. Стапката на учество на гринфилд инвестициите во земјите во транзиција во однос на вкупните гринфилд инвестиции во периодот 2003-2012 година

Табела 8. Вредност на гринфилд инвестициите, по дестинација, 2003-2011, во милиони долари

Табела 9. Прилив на СДИ во земјите во транзиција, 1992-2010 година во милиони долари

Табела 10. Учество на СДИ во БДП во земјите во транзиција, 2000-2010 година

Табела 11. Прилив на СДИ во Република Македонија и структурното учество во БДП

Табела 12. Структура на странски вложувања по вид на капитал во милиони евра

Табела 13. Состојба на вкупни инвестиции во Република Македонија-структура по нови, постојни и останати инвестиции во милиони ЕВРА

Табела 14. Структурно учество на странските директни инвестиции по дејности во РМ

Табела 15. Состојба на СДИ во Република Македонија по земји 1997-2011 година

Табела 16. Состојба на СДИ во РМ 1997-2011 година, инвеститори по години

Табела 17. Активно население и стапки на активност

Табела 18. Стапка на невработеност во Р.Македонија и земјите од окружувањето во %

Табела 19. Структура на компаниите според земјата на потекло

Табела 20. Класификација на компаниите според дејноста

Табела 21. Класификација на компаниите според структурата на капиталот

Табела 22. Класификација на компаниите според годината на вложување

Табела 23. Мотив за вложување во Република Македонија

Табела 24. Фактори кои делуваат на одлуките за вложување во Р.М

Табела 25. Оценка на фискалната политика во Р.М

Табела 26. Оценка на монетарната политика на Р.М

Табела 27. Оценка на социјалната политика на Р.М

Табела 28. Оценка на надворешно-трговската политика на Р.М

Табела 29. Оценка на безбедносната состојба во Р.М

Табела 30. Дали Р.М. предвидува доволно стимулации за странските инвеститори

Табела 31. Видови на стимулации кои треба да се зголемат

Табела 32. Оценка на патиштата во Р.М

Табела 33. Оценка на железница и јавен сообраќај во Р.М

Табела 34. Оценка на поштата и телекомуникации во Р.М

Табела 35. Оценка на интернетот во Р.М

Табела 36. Дали Република Македонија располага со доволно квалификувана работна сила

Табела 37. Број на вработени во компаниите кои сега се вработени

Табела 38. Број на вработени во моментот на превземање на компанијата

Табела 39. Квалификациона структура на вработените во компаниите

Табела 40. Извршување на континуирана обука на вработените

Табела 41. Место на спроведување на обуките

Табела 42. Тип на технологија која се користи во Р.М

Табела 43. Снабденост со сировини потребни за производство

Табела 44. Продажба на производите/услугите

Табела 45. Продажба во период пред инвестирањето

Табела 46. Реинвестирање на остварената добивка во Р.М

Табела 47. Подобрување на општата бизнис клима во Р.М од периодот на првичната инвестиција

Табела 48. Зголемување на инвестициите во Р.М

Табела 49. Тешкотии со кои се справуваат компаниите

Табела 50. Предлози за подобрување на бизнис климата во Р.М

Графикон 1. Глобални СДИ приливи, милијарди долари (2000-2010)

Графикон 2. Глобален тек на СДИ по групи на земји, 2000-2012 изразен во милиони САД долари

Графикон 3. Дистрибуција на странски директни инвестициони проекти (2007-2010)

Графикон 4. Прилив на СДИ во периодот од 2005-2011 година во билиони долари

Графикон 5. Прилив на СДИ во периодот од 2005-2011 година во билиони долари

Графикон 6. Стапка на раст на СДИ во земјите во транзиција, 1993-2010 година во %

Графикон 7. Стапка на учество на СДИ во БДП на земјите во транзиција, 1990-2010 год. во %

Графикон 8. Странски директни инвестиции по дејности во Република Македонија

изразено во проценти во период 1997-2011 година

Графикон 9. Странски директни инвестиции по дејности во Република Македонија за период 1997-2011 година изразени во милиони евра

Графикон 10. СДИ во РМ по дејности во 2011 година

Графикон 11. СДИ во РМ по земји во 2007 година

Графикон 12. СДИ во РМ по земји во 2011 година

Графикон 13. Состојба и тренд на БДП и инфлација

Графикон 14. Структура на компаниите според земјата на потекло

Графикон 15. Класификација на компаниите според дејноста

Графикон 16. Мотив за вложување во Република Македонија

Графикон 17. Фактори кои делуваат на одлуките за вложување во Р.М

Графикон 18. Оценка на фискалната политика на Р.М

Графикон 19. Оценка на монетарната политика на Р.М

Графикон 20. Оценка на социјалната политика на Р.М

Графикон 21. Оценка на надворешно-трговската политика

Графикон 22. Оценка на безбедносната состојба во Р.М

Графикон 23. Дали Р.М. предвидува доволно стимулации за странските инвеститори

Графикон 24. Видови на стимулации кои треба да се зголемат

Графикон 25. Оценка на патиштата во Р.М

Графикон 26. Оценка на железница и јавен сообраќај во Р.М

Графикон 27. Оценка на поштата и телекомуникации во Р.М

Графикон 28. Оценка на интернетот во Р.М

Графикон 29. Дали Р.М располага со доволно квалификувана работна сила

Графикон 30. Квалификациона структура на вработените во компаниите

Графикон 31. Извршување на континуирана обука на вработените

Графикон 32. Место на спроведување на обуките

Графикон 33. Тип на технологија која се користи во Р.М

Графикон 34. Реинвестирање на остварената добивка во Р.М

Графикон 35. Подобрување на општата бизнис клима во Р.М од периодот на првичната инвестиција

Графикон 36. Зголемување на инвестициите во Р.М

ПРИЛОГ

Прашалник

За утврдување на макроекономските аспекти на странските директни инвестиции во Република Македонија

Сите Ваши информации се строго доверливи.

1. Назив на компанијата:

2. Адреса и седиште на компанијата :

3. Тел.број: _____ Факс: _____

Веб страница: _____ Е-маил адреса: _____

4. Лице за контакт: _____ Тел.број: _____

5. Земја на потекло: _____

6. Претежна дејност: _____

7. Сопственичка структура на капиталот во проценти:

Домашен капитал _____%

Странски капитал _____%

8. Година на прво вложување во Република Македонија _____

9. Кој е мотивот за вашето вложување во Република Македонија

1. ширење на пазарот

2. пристап до ресурси

3. зголемување на продуктивноста

4. друго _____

10. Кои фактори делуваа врз вашата одлука за вложување во Република

Македонија

1. Економските фактори

2. Техничко-технолошките фактори

3. Политичко-правните фактори

4. Социолошко –културните фактори

5. друго _____

11. Како ја оценувате фискалната политика на Република Македонија

Заокружете од 1-5(1-најлошо,2-лошо, 3-добро,4-многу добро,5-одлично) 1 2 3 4 5

12. Како ја оценувате монетарната политика на Република Македонија

Заокружете од 1-5(1-најлошо,2-лошо, 3-добро,4-многу добро,5-одлично) 1 2 3 4 5

13. Како ја оценувате социјалната политика на Република Македонија

Заокружете од 1-5(1-најлошо,2-лошо, 3-добро,4-многу добро,5-одлично) 1 2 3 4 5

14. Како ја оценувате надворешно- трговската политика на Република Македонија

Заокружете од 1-5(1-најлошо,2-лошо, 3-добро,4-многу добро,5-одлично) 1 2 3 4 5

15. Како ја оценувате безбедносната состојба во Република Македонија

Заокружете од 1-5(1-најлошо,2-лошо, 3-добро,4-многу добро,5-одлично) 1 2 3 4 5

16. Дали сметате дека Република Македонија предвидува доволно стимулации за странските инвеститори

1. да

2. не

17. Ако е **не** тогаш кој вид на стимулации сметате дека треба да се зголеми

1. Фискални

2. Финансиски

3. Регулаторни

4. Друго _____

18. Како ја оценувате инфраструктурата во Република Македонија

Заокружете од 1-5 (1-најлошо, 2-лошо, 3-добро, 4-многу добро, 5-одлично) 1 2 3 4 5

патишта 1 2 3 4 5

железница и јавен сообраќај 1 2 3 4 5

пошта и телекомуникации 1 2 3 4 5

интернет 1 2 3 4 5

19. Дали сметате дека Република Македонија располага со доволно квалификувана работна сила

1. да

2. не

20. Колкав е број на вработени во вашата компанија во Република Македонија

Наведете го бројот на лица кои се сега вработени _____

Наведете го бројот на лица вработени во моментот на превземање на

компанијата _____ (доколку сте ја стекнале компанијата со купување, превземање или припојување)

21. Каква е квалификациона структура на вашите вработени:

Без квалификација _____ вработени

со ССС _____ вработени

со ВСС _____ вработени

со м-р _____ вработени

со д-р _____ вработени

22. Дали вршите континурана обука на вашите вработени

1. да

2. не

23. Ако е да тогаш каде се спроведуваат обуките

1. Во земјата со македонски обучувачи

2. Во земјата со обучувачи од странство

3. Во странство

24. Кој тип на технологија го користите во Република Македонија:

1. Иста технологија како и во матичната земја

2. Технологијата која се заменува во матичната земја

25. Како се снабдувате со сировини потребни за вашето производство

1. Од Република Македонија _____ %

2. Од увоз _____ %

26. Колкав дел од вашите производи/услуги се продаваат :

1. Во земјата _____ %

2. Во странство _____ %

27. Каква била продажбата во периодот пред вашето инвестирање;

(на ова прашање одговорете само доколку сте ја стекнале компанијата со купување, превземање или припојување)

1. Во земјата _____%

2. Во странство _____%

28. Дали дел од остварената добиивка ја реинвестирате во Република Македонија

1. да _____%

2. не

29. Дали сметате дека има подобрување на општата бизнис клима во Република Македонија од периодот на првичната инвестиција

1. да

2. не

30. Ако е да, дали размислувате за зголемување на вашата инвестиција во Република Македонија

1. да

2. не

31. Дали се соочувате со определни тешкотии во работењето и од кој тип

32. Ваши предлози за подобрување на бизнис климата во Република Македонија и отстранување на пречки со кои се соочувате во текот на работењето

Датум:

Прашалникот беше пополнет од:

Место:
